

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΤΗΣ ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΙΚΗΣ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ

Ο Δ Η Γ Ι Ε Σ
ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ
ΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΤΗΣ ΣΤ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

ΒΙΒΛΙΟ ΔΑΣΚΑΛΟΥ

ΟΔΗΓΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΓΛΩΣΣΑΣ ΤΗΣ ΣΤ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

ΟΔΗΓΙΕΣ
ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ
ΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΤΗΣ ΣΤ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η διδασκαλία της ελληνικής στα μειονοτικά σχολεία της Θράκης βασίστηκε για πολλά χρόνια στην εσφαλμένη αντίληψη ότι η ελληνική γλώσσα δε χρειαζόταν ή, ίσως, δεν έπρεπε να διδάσκεται με τρόπο διαφορετικό από αυτόν που διδάσκεται σε όλα τα άλλα σχολεία της χώρας. Με άλλα λόγια, η ελληνική διδασκόταν σαν να ήταν η *μητρική* γλώσσα των μουσουλμανοπαίδων.

Πράγματι, πριν από τη συστηματική παρέμβαση του «Προγράμματος Εκπαίδευσης Μουσουλμανοπαίδων» (1997-2000), οι δάσκαλοι/δασκάλες¹ των μειονοτικών σχολείων ήταν αναγκασμένοι να χρησιμοποιούν τα βιβλία που έφεραν τον γενικό τίτλο «Η γλώσσα μου». Το σημαντικότερο χαρακτηριστικό αυτών των βιβλίων ήταν ότι *προϋπέθεταν* γνώση της ελληνικής, τη γνώση ακριβώς που έχουν οι μαθητές/μαθήτριες² φυσικοί ομιλητές όταν έρχονται στο σχολείο. Είναι εντελώς ακατάλληλα τα βιβλία αυτά για τη διδασκαλία της ελληνικής ως *δεύτερης* ή *ξένης* γλώσσας, είναι δηλαδή ακατάλληλα για τη διδασκαλία της ελληνικής σε *αλλόγλωσσους*.

Οι δάσκαλοι της μειονοτικής εκπαίδευσης που κλήθηκαν αβοήθητοι να διδάξουν με τα βιβλία αυτά την ελληνική γλώσσα βρίσκονταν γρήγορα αντιμέτωποι με προβλήματα που έμοιαζαν αζεπέραστα. Οι μαθητές των μειονοτικών σχολείων αντιμετώπιζαν με δέος, αμηχανία ή και εχθρότητα την ελληνική γλώσσα και τα βιβλία με τα οποία γινόταν η διδασκαλία της. Δύσκολα κατόρθωναν οι δάσκαλοι να σπάσουν τα τείχη της σιωπής, της αποξένωσης και της ανασφάλειας, πίσω από το οποία συσπειρώνονταν οι μαθητές, ειδικά στις πρώτες τάξεις του δημοτικού σχολείου. Παρά τις φιλότιμες προσπάθειες των δασκάλων, τα παιδιά δε μάθαιναν ελληνικά, «κόμπιαζαν» όταν μιλούσαν, το λεξιλόγιό τους παρέμενε φτωχό, μετά από δεκάδες ώρες διδασκαλίας εξακολουθούσαν να κάνουν τα ίδια λάθη, έγραφαν με αδόκιμο τρόπο κάνοντας χρήση ενός εξαιρετικά περιορισμένου γραπτού κώδικα και, συχνά, διάβαζαν χωρίς να καταλαβαίνουν. Η γνώση τους της ελληνικής παρέμενε ανεπαρκής, ακόμα και για τις στοιχειώδεις ανάγκες επικοινωνίας μέσα στην τάξη.

1 Στο εξής «ο δάσκαλος».

2 Στο εξής «ο μαθητής».

Το νέο εκπαιδευτικό υλικό για τη διδασκαλία της ελληνικής, το οποίο παρουσιάζουμε εδώ, δοκιμάστηκε από 130 περίπου εθελοντές δασκάλους κατά τη διάρκεια των σχολικών ετών 1998-1999 και 1999-2000. Τα αποτελέσματα της γλωσσικής διδασκαλίας με βάση το νέο αυτό εκπαιδευτικό υλικό ήταν παραπάνω από ενθαρρυντικά. Τα νέα βιβλία καλύπτουν, πιστεύουμε, τις ανάγκες των μαθητών και διευκολύνουν σημαντικά την επικοινωνία τους με τους δασκάλους. Η ανταπόκριση των μαθητών ήταν θερμή και δε θα ήταν υπερβολή να πούμε ότι οι μαθητές αγάπησαν τα καινούρια τους βιβλία. Οι σχετικές μελέτες αξιολόγησης έδειξαν ότι με τα βιβλία αυτά η ελληνομάθεια των παιδιών βελτιώθηκε σημαντικά.

Στην Εισαγωγή αυτή παρουσιάζουμε συνοπτικά τις βασικές αρχές που διέπουν το νέο εκπαιδευτικό υλικό το οποίο, από τη σχολική χρονιά 2000-2001, χρησιμοποιείται για τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας στις τάξεις όλων των μειονοτικών σχολείων της Θράκης. Θεωρούμε απαραίτητο να κατανοήσουν οι δάσκαλοι που εργάζονται στα σχολεία αυτά τις ιδιαίτερες συνθήκες στις οποίες ανταποκρίθηκε το υλικό αυτό καθώς και την εκπαιδευτική μεθοδολογία που προϋποθέτει. Είναι απαραίτητο να αποκτήσει ο δάσκαλος μια σφαιρική αντίληψη των συνθηκών διδασκαλίας στα μειονοτικά σχολεία, προκειμένου να αξιοποιήσει εποικοδομητικά τις οδηγίες για τη χρήση του εκπαιδευτικού υλικού.

Ας δούμε τι περιλαμβάνει.

Το εκπαιδευτικό υλικό

Τα βιβλία και το συμπληρωματικό εκπαιδευτικό υλικό για τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας στα μειονοτικά σχολεία είναι, κατά τάξη, τα ακόλουθα:

A' τάξη:

1. «Πατημασιές» (1ο βιβλίο) + συμπληρωματικό υλικό (καρτέλες, τόμπολα)
2. «Πού είναι ο Φασαρίας;» (2ο βιβλίο) + συμπληρωματικό υλικό (καρτέλες, κασέτα)
3. «Πάμε στην αγορά» (3ο βιβλίο) + συμπληρωματικό υλικό (καρτέλες, κασέτα)
4. «Καλό ταξίδι» (4ο βιβλίο)
5. Εξωσχολικά βιβλία («Τα χρώματα του Έλμερ», «Ο πρώτος περίπατος του Σποτ», «Χρωματιστές ιστορίες», «Ο υπναράς», «Πού είναι ο Σποτ;», «Αυτό το σπίτι τίνος είναι;», «Ο ωραίος Δαρείος», «Η Μάρω πάει για ψώνια», «Ο κόμπος της Νέλλης», «Οι μέρες με τον γίγαντα»)
6. «Οδηγίες για τον δάσκαλο (A' τάξη)»

B' τάξη:

1. «Μια μέρα στο δάσος» (1ο βιβλίο)
2. 1ο Τετράδιο ασκήσεων
3. «Ο Θωμάς φεύγει» (2ο βιβλίο)
4. «Μια μέρα στη θάλασσα» (3ο βιβλίο)
5. 2ο Τετράδιο ασκήσεων
6. Συμπληρωματικό υλικό (κασέτα, επιτραπέζιο παιχνίδι)
7. Εξωσχολικά βιβλία («Τα ζώα του κήπου», «Το δέντρο», «Ο Σποτ στο δάσος», «Μάντεψε πόσο σ' αγαπώ»)
8. «Οδηγίες για τον δάσκαλο (B' τάξη)»

Γ' τάξη:

1. «Ο κρυμμένος θησαυρός» (βιβλίο 1α)
2. «Τζεσούρ και Τζαρτζούρ» (βιβλίο 1β)
3. 1ο Τετράδιο ασκήσεων
4. «Μια φορά κι έναν καιρό» (βιβλία 2α, 2β, 2γ)
5. 2ο Τετράδιο ασκήσεων
6. Εξωσχολικά βιβλία («Ο λύκος ξαναγύρισε», «Το μυστήριο με τα μπλε βέλη», «Η Χιονάτη και οι 7 νάνοι», «Μικρό ελληνικό λεξικό»)
7. «Οδηγίες για τον δάσκαλο (Γ' τάξη)»

Δ' τάξη:

1. «Συννεφο-ιστορίες» (1ο βιβλίο)
2. 1ο Τετράδιο ασκήσεων
3. «Χιονο-ιστορίες» (2ο βιβλίο)
4. 2ο Τετράδιο ασκήσεων
5. «Ηλιο-ιστορίες» (3ο βιβλίο)
6. 3ο Τετράδιο ασκήσεων

7. Εξωσχολικά βιβλία («Ιστορίες με τους 12 μήνες», «Ο μικρός Νικόλας»)
8. «Οδηγίες για τον δάσκαλο (Δ΄ τάξη)»

Ε΄ τάξη:

1. «Περίπατοι με τις λέξεις», βιβλίο 1ο
2. 1ο Τετράδιο ασκήσεων
3. «Περίπατοι με τις λέξεις», βιβλίο 2ο
4. 2ο Τετράδιο ασκήσεων
5. «Περίπατοι με τις λέξεις», βιβλίο 3ο
6. 3ο Τετράδιο ασκήσεων
7. Αυθεντικά κείμενα από διάφορα είδη λόγου, που περιέχονται στα γλωσσικά εγχειρίδια του Προγράμματος, καθώς και κείμενα από τα βιβλία για τη διδασκαλία των υπόλοιπων μαθημάτων (ιστορία, γεωγραφία κτλ.) και από τα αντίστοιχα εξωσχολικά βιβλία που έχουν διατεθεί στις βιβλιοθήκες των σχολείων
8. «Οδηγίες για το δάσκαλο (Ε΄ τάξη)»

Στ΄ τάξη:

1. «Ταξίδια... με λόγια», βιβλίο 1ο
2. 1ο Τετράδιο ασκήσεων
3. « Ταξίδια... με λόγια », βιβλίο 2ο
4. 2ο Τετράδιο ασκήσεων
5. « Ταξίδια... με λόγια », βιβλίο 3ο
6. 3ο Τετράδιο ασκήσεων
7. Αυθεντικά κείμενα από διάφορα είδη λόγου, που περιέχονται στα γλωσσικά εγχειρίδια του Προγράμματος, καθώς και κείμενα από τα βιβλία για τη διδασκαλία των υπόλοιπων μαθημάτων (ιστορία, γεωγραφία κτλ.) και από τα αντίστοιχα εξωσχολικά βιβλία που έχουν διατεθεί στις βιβλιοθήκες των σχολείων
8. «Οδηγίες για τον δάσκαλο (Στ΄ τάξη)»

Όπως φαίνεται από τον παραπάνω κατάλογο, σε κάθε τάξη χρησιμοποιούνται 3-5 βασικά βιβλία για τη διδασκαλία της ελληνικής. Τα βιβλία αυτά συνοδεύονται από 2-3 τετράδια ασκήσεων ανά τάξη. Συνοδεύονται επίσης από γλωσσικές δραστηριότητες, γραπτές και προφορικές. Αντί για ανθολόγια κειμένων, προτείνονται κατάλληλα εξωσχολικά βιβλία, με τα οποία έχουν ήδη εξοπλιστεί οι σχολικές βιβλιοθήκες των περισσότερων μειονοτικών σχολείων. Στον δάσκαλο παρέχονται αναλυτικές οδηγίες για τα βασικά βιβλία καθώς και ξεχωριστές οδηγίες για τις προτεινόμενες γλωσσικές δραστηριότητες.

Ας σημειωθεί, επίσης, ότι σε πολλά σχολεία έχουν διατεθεί υπολογιστές και χρησιμοποιείται ειδικό εκπαιδευτικό λογισμικό για την Γ΄, Δ΄, Ε΄ και Στ΄ τάξη.

Συνθήκες για τη διδασκαλία της ελληνικής

Το πλούσιο αυτό εκπαιδευτικό υλικό ανταποκρίνεται στις ειδικές συνθήκες διδασκαλίας της ελληνικής που επικρατούν στα μειονοτικά σχολεία.

Οι συνθήκες αυτές είναι οι εξής:

A. Δίγλωσση εκπαίδευση

Το πρόγραμμα των μειονοτικών σχολείων είναι δίγλωσσο. Γλώσσες και αντικείμενο της διδασκαλίας είναι η ελληνική και η τουρκική. Η ελληνική είναι επίσης όργανο για τη διδασκαλία και άλλων μαθημάτων: Ιστορίας, Γεωγραφίας, Μελέτης Περιβάλλοντος, Κοινωνικής-Πολιτικής Αγωγής. Τα υπόλοιπα μαθήματα του δημοτικού σχολείου διδάσκονται στα τουρκικά. Ο σχολικός χρόνος κατανέμεται εξίσου στις δύο γλώσσες (περίπου από 3 ώρες κάθε μέρα).

B. Αλλόγλωσσος πληθυσμός

Η μητρική γλώσσα των περισσότερων μαθητών είναι η τουρκική. Η πομακική ή η ρομανί είναι επίσης μητρική γλώσσα αρκετών μαθητών. Οπωσδήποτε, τα ελληνικά δεν είναι η μητρική τους γλώσσα. Ο αλλόγλωσσος αυτός μαθητικός πληθυσμός παρουσιάζει επίσης σημαντικές πολιτισμικές ιδιαιτερότητες, που πρέπει να γίνουν σεβαστές.

Γ. Περιορισμένη επαφή με τα ελληνικά

Οι πομακόφωνοι και ρομανόφωνοι μαθητές ενδέχεται να έχουν αποκτήσει από το περιβάλλον τους κάποια γνώση της τουρκικής όταν έρχονται στο μειονοτικό σχολείο. Ωστόσο, η επαφή των παιδιών με τα ελληνικά πριν από το σχολείο είναι περιορισμένη, μερικές φορές (όπως συμβαίνει κυρίως στα χωριά) ανύπαρκτη. Ακόμα όμως κι αν θεωρήσουμε ότι οι μαθητές έχουν κάποια παθητική γνώση της ελληνικής, από την άποψη του σχεδιασμού του γλωσσικού μαθήματος η γνώση αυτή μπορεί να θεωρείται αμελητέα.

Δ. Έλλειψη προσχολικής αγωγής

Σε νηπιαγωγεία έχουν πρόσβαση ελάχιστοι μαθητές· η συντριπτική πλειονότητα των μαθητών στερείται προσχολικής αγωγής.

Ε. Η ελληνική ως αντικείμενο και μέσο διδασκαλίας

Στο σχολείο η ελληνική διδάσκεται χωρίς γλώσσα στήριξης, δεν επιτρέπεται δηλαδή, ή δε συνηθίζεται, να χρησιμοποιείται άλλη γλώσσα –η τουρκική– για την εξήγηση της ελληνικής. Με άλλα λόγια, η ελληνική είναι και αντικείμενο και μέσο διδασκαλίας.

Στ. Ανισότητα στη γλωσσική μάθηση

Διαπιστώνεται σημαντική διαφορά στον ρυθμό και στον βαθμό κατάκτησης της ελληνικής μεταξύ παιδιών της πόλης και παιδιών του χωριού· σε γενικές γραμμές, τα παιδιά της πόλης κατακτούν γρηγορότερα και ευκολότερα τα ελληνικά σε σχέση με τα παιδιά του χωριού.

Ζ. Ολιγοθέσια σχολεία

Τα περισσότερα μειονοτικά σχολεία είναι ολιγοθέσια.

Η. Πλειονοτική μέση εκπαίδευση

Υπάρχει ανάγκη κατάρτισης των μαθητών ώστε να μπορούν να συνεχίσουν τις σπουδές τους, εφόσον το επιθυμούν, στην πλειονοτική Μέση Εκπαίδευση. Με άλλα λόγια, παρ' όλο που στόχος της δημοτικής μειονοτικής εκπαίδευσης μπορεί να θεωρείται η ισορροπημένη ανάπτυξη και καλλιέργεια της διγλωσσίας (τουρκικά -ελληνικά), οι απόφοιτοι του δημοτικού σχολείου πρέπει να έχουν τις απαραίτητες γνώσεις ώστε να μπορούν να συνεχίσουν τις σπουδές τους σε μονόγλωσσα ελληνόφωνα σχολεία.

Οι βασικές αρχές της γλωσσικής διδασκαλίας

Από τις παραπάνω «προκειμένες» έπονται ορισμένα «πορίσματα» ή «αιτήματα» στα οποία ανταποκρίνεται το εκπαιδευτικό υλικό:

A. Η ελληνική ως δεύτερη γλώσσα

Τα νέα εγχειρίδια διδάσκουν την ελληνική ως *δεύτερη* γλώσσα και ακολουθούν σύγχρονη διδακτική μεθοδολογία. Το βασικό γνώρισμα των νέων αυτών βιβλίων είναι ότι δεν προϋποθέτουν γνώση της ελληνικής γλώσσας και αναλαμβάνουν να εξηγήσουν τους κανόνες της ελληνικής που συνήθως οι δάσκαλοι θεωρούν δεδομένους όταν διδάσκουν σε ελληνόφωνους: λόγου χάριν, σε κανένα ελληνόφωνο σχολείο δε θα εξηγήσει ο δάσκαλος τη συμφωνία άρθρου-ονόματος – απλώς θα την προϋποθέσει.

B. Διαπολιτισμική προσέγγιση

Τα νέα βιβλία έχουν αναγνωρίσιμα διαπολιτισμικά χαρακτηριστικά, που τα κάνουν προσιτά στους μουσουλμανόπαιδες. Πρέπει να τονίσουμε εδώ ότι τα βιβλία δε δίνουν έμφαση στην πολιτισμική ιδιαιτερότητα του μουσουλμανικού πληθυσμού της περιοχής, όπως άλλωστε δε δίνουν έμφαση στην πολιτισμική ιδιαιτερότητα του ελληνόφωνου πληθυσμού. Ως ένα βαθμό, όπως είναι φυσικό, μαζί με την ελληνική γλώσσα διδάσκεται και ο πολιτισμός της. Αυτό όμως δε γίνεται σε βάρος της πολιτισμικής ταυτότητας των μαθητών. Η μέριμνά μας ήταν να αναγνωρίζονται και να γίνονται σεβαστές όλες οι πολιτισμικές ταυτότητες της περιοχής. Το εκπαιδευτικό υλικό λαμβάνει υπόψη τις ιδιαίτερες συνθήκες ζωής της μειονότητας, καθώς και τη συναφή πολιτισμική της ιδιαιτερότητα.

Γ. Επικοινωνιακή πρακτική

Εφόσον η επαφή με τα ελληνικά περνάει κατεξοχήν μέσα από τη σχολική εκπαίδευση, και με δεδομένη την έλλειψη προσχολικής αγωγής, τα εγχειρίδια εκμάθησης της ελληνικής πρέπει να είναι ιδιαίτερα φιλικά, ελκυστικά, παιγνιώδη. Ιδιαίτερα τα βιβλία των μικρών τάξεων πρέπει να αναπληρώνουν την έλλειψη προσχολικής αγωγής. Με τα βιβλία αυτά η ελληνική μπορεί να αποβάλει το στίγμα της «εχθρικής» ή της «δύσκολης» γλώσσας που τυχόν φέρει. Κατά συνέπεια, πρέπει να είναι συνεχής η έμφαση στην επικοινωνιακή πρακτική.

Δ. Παραστατικότητα

Εφόσον δε χρησιμοποιείται γλώσσα στήριξης, είναι απαραίτητο το υλικό για την εκμά-

θηση της ελληνικής να συνοδεύεται από πλούσια εικονογράφηση και να αξιοποιεί το κοινό λεξιλόγιο ελληνικής και τουρκικής (η τουρκική είναι όχι μόνο η πιο διαδεδομένη γλώσσα στην περιοχή, αλλά και μία από τις δύο «επίσημες» γλώσσες της μειονοτικής εκπαίδευσης), καθώς επίσης και το κοινό λεξιλόγιο ελληνικής και πομακικής. Φωτογραφίες και εικόνες του περιβάλλοντος χώρου, καθώς και αυθεντικά κείμενα (πινακίδες, ανακοινώσεις, διαφημίσεις, άρθρα και ειδήσεις του τοπικού τύπου κτλ.) υποβοηθούν σημαντικά την κατανόηση και παραγωγή λόγου. Στις δύο πρώτες τάξεις θεμελιώδης στόχος είναι να κατακτηθεί με γρήγορο ρυθμό το βασικό λεξιλόγιο.

Ε. Αντιστάθμισμα στη σχολική διμορφία

Εφόσον ορισμένα μαθήματα του σχολικού προγράμματος, όπως τα μαθηματικά και η φυσική, γίνονται αποκλειστικά στην τουρκική γλώσσα, τα γλωσσικά εγχειρίδια της ελληνικής πρέπει να περιλαμβάνουν το βασικό λεξιλόγιο (τουλάχιστον) αυτών των μαθημάτων. Με άλλα λόγια, η διδασκαλία της ελληνικής πρέπει να αντισταθμίσει το γεγονός ότι διαφορετικές γλώσσες χρησιμοποιούνται εντός του σχολείου για διαφορετικά αντικείμενα και λειτουργίες. Επιπλέον, για να μπορεί η ελληνική να χρησιμοποιηθεί ως μέσο για τη διδασκαλία άλλων μαθημάτων (Γεωγραφίας, Ιστορίας κτλ.) είναι απαραίτητο να στηρίζουν τα βιβλία της γλώσσας, τουλάχιστον λεξιλογικά, τα υπόλοιπα εκτός γλώσσας βιβλία του ελληνόφωνου προγράμματος. (Η Μελέτη του Περιβάλλοντος έχει ενταχθεί εν μέρει στο υλικό για τη γλωσσική διδασκαλία και εν μέρει στο υλικό για τα υπόλοιπα μαθήματα του ελληνόφωνου προγράμματος.)

Στ. Προσαρμοστικότητα

Εφόσον κάθε ηλικιακή ομάδα έχει διαφορετική γνώση της ελληνικής και εφόσον η γνώση αλλά και ο ρυθμός κατάκτησης της γλώσσας ποικίλλει ανάλογα με την περιοχή και το «κοινωνικό προφίλ» των μαθητών, το εκπαιδευτικό υλικό πρέπει να είναι εύκαμπτο, προσαρμόσιμο, «αρθρωτό», με κείμενα και ασκήσεις ποικίλων βαθμών δυσκολίας. Η παρέμβαση του δασκάλου για τις απαραίτητες προσαρμογές στο εκάστοτε μαθητικό κοινό είναι καθοριστική.

Ζ. Βοηθήματα για τη συνδιδασκαλία

Για να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα των ολιγοθέσιων σχολείων, μια χρήσιμη λύση προσφέρουν τα «τετράδια ασκήσεων», επαναληπτικών και εμπεδωτικών του σχολικού βιβλίου, κατάλληλα για σιωπηρή εργασία κατά τη διάρκεια της συνδιδασκαλίας, καθώς και για υποστηρικτική εργασία στα πολυθέσια σχολεία.

Η. Η προοπτική της μέσης εκπαίδευσης

Τα βιβλία των μεγαλύτερων τάξεων πρέπει να προετοιμάζουν τους μαθητές στην προοπτική συνέχισης των σπουδών τους στη μέση εκπαίδευση. Μεταξύ άλλων, υπάρχει ανάγκη για σταδιακή εισαγωγή της «γραμματικής μεταγλώσσας», αφού αυτή, καλώς ή κακώς, κυριαρχεί στα γλωσσικά μαθήματα του γυμνασίου και του λυκείου. Η εισαγωγή γραμματικής μεταγλώσσας γίνεται σταδιακά από την Γ΄ μέχρι και την Στ΄ τάξη.

Γενικά χαρακτηριστικά του εκπαιδευτικού υλικού

Με βάση τα παραπάνω, το εκπαιδευτικό υλικό στη διάθεση των δασκάλων μπορεί να χαρακτηριστεί: α) πολυδύναμο, β) αρθρωτό και γ) μεταβατικό.

Το εκπαιδευτικό υλικό είναι πολυδύναμο, αφού, όπως είδαμε, αποτελείται από πολλά διαφορετικά είδη κειμένων και δίνει αφορμή για ποικίλες επικοινωνιακές δραστηριότητες.

Επιπλέον, το εκπαιδευτικό υλικό είναι αρθρωτό. Ο δάσκαλος μπορεί να κάνει επιλογές και να προσαρμόσει το υλικό αυτό στο επίπεδο γλωσσομάθειας των μαθητών του. Τα κείμενα, οι δραστηριότητες και οι ασκήσεις κάθε βιβλίου επιδέχονται διαφορετικού τύπου επεξεργασία, με ανάλογο βαθμό δυσκολίας (υποδεικνύεται στις οδηγίες για το δάσκαλο). Για τα πρώτα χρόνια εφαρμογής του Προγράμματος, και ιδιαίτερα για τις μεγάλες τάξεις, είναι φυσικό να διδάσκονται ορισμένα βιβλία σε χαμηλότερη από την προβλεπόμενη τάξη ή να διδάσκεται μέρος μόνο και όχι το σύνολο της διδακτέας ύλης. Ο αρθρωτός χαρακτήρας του εκπαιδευτικού υλικού ανταποκρίνεται επίσης, όπως επισημάναμε, στη διαπιστωμένη διαφορά στη γλωσσομάθεια που έχει παρατηρηθεί μεταξύ παιδιών της πόλης και παιδιών του χωριού. Πρέπει να τονιστεί, επίσης, ότι και τα υπόλοιπα βιβλία του Προγράμματος Εκπαίδευσης Μουσουλμανοπαίδων, που αφορούν τα μη γλωσσικά μαθήματα, μπορούν και αυτά να χρησιμοποιηθούν για να ενισχύσουν την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας.

Τέλος, το εκπαιδευτικό υλικό, ως προς τα πρότυπα και τις μεθόδους που ακολουθεί, είναι μεταβατικό. Στις τρεις πρώτες τάξεις του δημοτικού σχολείου η εκπαιδευτική διαδικασία έχει ελαφρώς διαφορετικό προσανατολισμό απ' ό,τι στις τρεις τελευταίες. Στις πρώτες τάξεις επιδιώκεται να αποβάλει η ελληνική το στίγμα της δύσκολης ή εχθρικής γλώσσας, γίνεται προσπάθεια να αναπληρωθεί η έλλειψη προσχολικής αγωγής και να εδραιωθούν οι βασικές δεξιότητες των μαθητών, τόσο στον προφορικό όσο και στο γραπτό λόγο. Με την ταχύρυθμη κατάκτηση ενός βασικού λεξιλογίου θέλουμε να εδραιώσουμε στους μαθητές την πεποίθηση ότι «μπορούν να τα καταφέρουν». Στη συνέχεια, στις μεγαλύτερες τάξεις, η διδασκαλία αρχίζει σταδιακά να προσανατολίζεται προς τις ανάγκες του Γυμνασίου. Κρίσιμη για τη μετάβαση από το ένα πρότυπο διδασκαλίας στο άλλο θεωρείται η Γ' τάξη, οπότε και αρχίζει η διδασκαλία των υπόλοιπων μαθημάτων του ελληνόφωνου προγράμματος, καθώς και η χρήση του λογισμικού.

Ειδικότερα, στα βιβλία των τριών πρώτων τάξεων (Α', Β', Γ') αναπτύσσονται αφηγηματικά επεισόδια με ήρωες παιδιά από διαφορετικές πολιτισμικές ομάδες. Τα αφηγηματικά επεισόδια δίνουν την ευκαιρία για εξοικείωση με το βασικό λεξιλόγιο και με βασικές δομές της νέας ελληνικής. Ενεργοποιείται το ενδιαφέρον των παιδιών και παρέχονται κίνητρα για κατανόηση, παραγωγή λόγου και άσκηση στην ανάγνωση και γραφή.

Τα βιβλία των τριών τελευταίων τάξεων (Δ', Ε', Στ') χωρίζονται σε θεματικές ενότητες (π.χ. «Ο φίλος μου το βιβλίο», «Παιχνίδια απ' όλο τον κόσμο», «Τεχνολογία και επικοινωνία»), όπου αξιοποιούνται διάφορα είδη κειμένων (άρθρα από εφημερίδες, διαφημίσεις, κόμικ κ.ά.). Τα κείμενα συνοδεύονται από ασκήσεις κατανόησης και παραγωγής προφορι-

κού και γραπτού λόγου, καθώς και ασκήσεις γραμματικής, τόσο δομικού-λειτουργικού όσο και επικοινωνιακού τύπου· τα κείμενα συνοδεύουν επίσης γλωσσικά παιχνίδια, κυρίως για εμπέδωση του λεξιλογίου και της ορθογραφίας. Το κεντρικό θέμα κάθε ενότητας υποβοηθεί σημαντικά την επεξεργασία και την παραγωγή λόγου και τη σύνδεση με επιλεγμένα γραμματικά φαινόμενα. Η γραμματική μεταγλώσσα εισάγεται επιλεκτικά, όπου κρίνεται σκόπιμο και χρήσιμο, από την Γ΄ τάξη. Παρέχονται μόνο τα εντελώς απαραίτητα κλιτικά υποδείγματα, με προσπάθεια σύνδεσης μορφής και λειτουργίας.

Η κατανομή της γραμματικής ύλης

Είναι προφανές από τα παραπάνω ότι αναθεωρείται η διδακτέα ύλη του Αναλυτικού Προγράμματος, με βάση την ιδιαιτερότητα του μαθητικού πληθυσμού και την ανάγκη διδασκαλίας της ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας. Έτσι, για παράδειγμα, ασκήσεις συμφωνίας γένους-αριθμού-πτώσης απαντώνται σε όλα τα βιβλία, μέχρι και την Στ΄ τάξη, εφόσον ιδιαίτερα οι τουρκόφωνοι μαθητές συναντούν δυσκολίες στον τομέα αυτό. Η κατανομή της βασικής γραμματικής ύλης (μορφολογία-σύνταξη) για τις τάξεις Γ΄-Στ΄ έχει ως ακολούθως:

ΣΥΝΤΑΞΗ

Γ΄ τάξη	Δ΄ τάξη	Ε΄ τάξη	Στ΄ τάξη
ονομαστική – Υ	→	→	→
αιτιατική – Α	→ όροι Υ – Α γενική: δήλωση χρόνου ηλικίας, κτητική, προέ- λευσης, τόπου κτλ.	→ → →	→ → →
συμφωνία Υ – Κ, Υ – Ρ	→ ανασύνθεση ΥΡΑ/ΥΡΚ /ΥΡΑΑ ανάλυση – σύνθεση προτάσεων μετατροπές εν. – πληθ., ενεργ. – παθ. φωνή	→ → → →	→ → → →
αιτιατική με προθέσεις	→ προθετικές φράσεις επιρρηματικές φράσεις	→ →	→ →
αιτιατική χρόνου	→	→	→
συμφωνία επιθ. – ουσ.	→	→	→
άρνηση	→ ερώτηση, παράκληση, ευχή, διαταγή	→ → μετατροπή ευθύς – πλάγιος, ΟΣ – ΡΣ	→ →
ΜΤΒ – ΑΜΤΒ	→	→	→
δίπτωτα ρ. (αιτ. + γεν.)	→	→	→
εισαγωγή σε παράταξη – υπόταξη (βασικοί σύνδεσμοι)	διάκριση ανεξάρτητων – εξαρτημένων προτ. σύνδεση με <i>και, αλλά, ή,</i> <i>είτε...είτε, ούτε...ούτε</i> <i>λοιπόν, δηλαδή, μη,</i> <i>μήπως, ίσως, παρά</i> <i>(σύγκριση)</i> <i>χρονικούς συνδ. (όταν,</i> <i>ενώ, καθώς, πριν, μόλις),</i> <i>αιτιολογικούς,</i> <i>ειδικούς (ότι, πως, που)</i> <i>υποθετικούς (αν+ενεστ.</i> <i>/ αόρ. υποτ. → προστ. /</i> <i>συνοπτ. μέλλοντας),</i> <i>τελικούς (να, για να),</i> <i>βουλ. να</i> <i>απρόσωπες εκφρ. με να</i>	→ υποθετικές <i>αν + πρτ.</i> → <i>θα + πρτ.</i> αναφορικές (<i>αυτός που,</i> <i>εκείνος που...</i>)	→ →

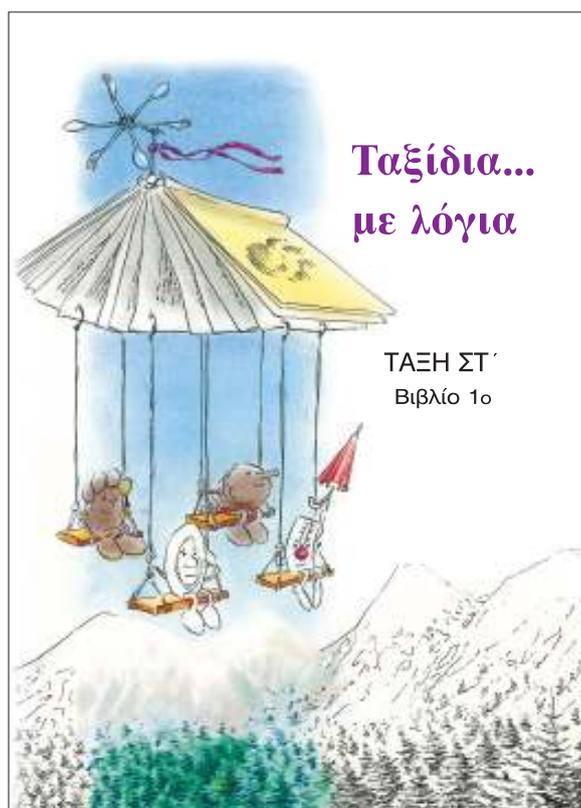
ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ

Γ΄ τάξη	Δ΄ τάξη	Ε΄ τάξη	Στ΄ τάξη
Ρήματα: σε -άω, -άς και -ώ, -είς ρήματα α΄ συζυγίας	→ παραγωγ. καταλήξεις -ώνω, -αίνω, -ίζω, -ιάζω, -εύω μτχ.-οντας, -ώντας, -μένος διάκριση προσώπων μετατροπή εν. – πληθ. συμφωνία προσ. – αριθμού	→ →	→ →
έχω, είμαι	→		
συχνόχρηστα ανώμαλα, π.χ. πάω, τρώω	→	→	→
ενεστώτας συνοπτικός μέλλοντας αόριστος	→ διάκριση ενεστώτα – συνοπτ. μέλλοντα – αορίστου ενεργ. και παθ. φωνής μετατροπές χρονικής βαθμίδας παρατατικός εισαγωγή στην υποτα- κτική ενεστ., αορίστου	→ → διάκριση πρτ. – αορ. → διάκριση ενεστ. – αορ. υποτ. και προστ. διάκριση εξακολουθ. – συνοπτ. μέλλοντα	→ → παρακείμενος υπερσυντέλικος συντελεσμ. μέλλοντας θα + παρατατικός
παθητική φωνή (συχνόχρηστα -ομαι, -ιέμαι, -άμαι)	→ διάκριση ενεργ. – παθ. φωνής μετατροπές ενεργ. → παθ. φωνή (και αντίστροφα)	→ →	→ →

Γ' τάξη	Δ' τάξη	Ε' τάξη	Στ' τάξη
Άρθρα: οριστικό, αόριστο, απουσία άρθρου	→	→	→
Ουσιαστικά: ΟΝ. ΑΙΓ. ΓΕΝ. σταθερού τόνου ισοσύλλαβα -ας, -ης, -ος / -α, -η / -ο, -ι ανισοσύλλαβα -άς, -ης, -ές, -ούς / -ά, -ού / -μα	→ ΓΕΝ. μη σταθερού τόνου υποκοριστικά: -άκι, -ούλης, -ούλα, -άκης, -ίτσα κτλ.	→ → ουδ. σε -ος (λάθος) θηλ. σε -ος (οδός) -η, πληθ. -εις (πόλη) →	→ → → →
Επίθετα: -ος, -η, -ο / -ος, -α, -ο / -ός, -ιά, -ό πολύς, πολλή, πολύ	→ -ύς / -ής, -ης, -α, -ικο συγκρ. βαθμός	→ → -ής, -ής, -ές → υπερθετικός	→ → → → →
Αντωνυμίες: προσωπικές, κτητικές, δεικτικές ερωτημ. (τι, ποιος, πόσος), αόριστες (ένας, μερικοί, άλλος, κάθε)	→ δικός μου τίνος, ποιου/ποιανού μόνος μου κάποιος, κανένας, αρκετοί, κάτι, τίποτε που, αυτός που...	→ →	→ →
Επιρρήματα: σε -α	→ σε -ιά (< -ύς), -ικα (< -ης) συγκρ. βαθμός	→ → ορισμένα σε -ως	→ → →

**ΟΔΗΓΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ
ΤΟΥ 1ου ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΤΗΣ Στ' ΤΑΞΗΣ**

«ΤΑΞΙΔΙΑ... ΜΕ ΛΟΓΙΑ»



ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΕΝΟΤΗΤΩΝ

Θεματική ενότητα	Χρονική διάρκεια	Στόχοι	Διδακτικό υλικό
<p><i>Οι άνθρωποι τρώνε...</i></p>	<p>περίπου 3 εβδομάδες</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Να ασκηθούν οι μαθητές στην παραγωγή προφορικού και γραπτού λόγου. 2. Να μάθουν να χρησιμοποιούν τον αόριστο της προστακτικής και της υποτακτικής. 3. Να ασκηθούν στη σωστή γραφή των απόλυτων αριθμητικών. 4. Να βρίσκουν τα αντίθετα δοσμένων λέξεων σ' ένα αυθεντικό κείμενο. 	<ul style="list-style-type: none"> • άρθρα από εφημερίδες και περιοδικά, συνταγές μαγειρικής, διαφημίσεις, εικονογραφημένη ιστορία κτλ. • <i>Γλωσσικές δραστηριότητες, γραπτές και προφορικές, για τις Β' έως ΣΤ' δημοτικού των μειονοτικών σχολείων</i> (Δράση 5 – Εκπαιδευτικό υλικό και βιβλία για τη γλώσσα) • <i>Τα προϊόντα στην αγορά, Τι ωραία που μυρίζει...</i> (Δράση 3 – Εκπαιδευτικό υλικό)
<p><i>Σώστε τα ζώα που χάνονται</i></p>	<p>περίπου 3 εβδομάδες</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Να ασκηθούν οι μαθητές στην παραγωγή προφορικού και γραπτού λόγου. 2. Να μάθουν να χρησιμοποιούν τον αόριστο της οριστικής. 3. Να αντιληφθούν τη διαφορά ανάμεσα στον εξακολουθητικό και το συνοπτικό τρόπο ενέργειας των ρημάτων. 4. Να μάθουν να διακρίνουν και να γράφουν σωστά τις ρηματικές καταλήξεις -εται, -ετε και -ονται. 	<ul style="list-style-type: none"> • άρθρα από εφημερίδες και περιοδικά, έντυπα από οργανώσεις προστασίας άγριων ζώων, φωτογραφίες κτλ. • <i>Γλωσσικές δραστηριότητες, γραπτές και προφορικές, για τις Β' έως ΣΤ' δημοτικού των μειονοτικών σχολείων</i> (Δράση 5 – Εκπαιδευτικό υλικό και βιβλία για τη γλώσσα)

Θεματική ενότητα <i>Τα δάση μας</i>	Χρονική διάρκεια περίπου 3 εβδομάδες	Στόχοι	Διδακτικό υλικό
Ο καιρός	περίπου 3 εβδομάδες	<ol style="list-style-type: none"> 1. Να ασκηθούν οι μαθητές στην παραγωγή προφορικού και γραπτού λόγου. 2. Να αντιληφθούν τη διαφορά παρατατικού-ενεστώτα, παρατατικού-αορίστου και να ασκηθούν στη μεταφορά κειμένου από τον ενεστώτα στον παρατατικό και από τον παρατατικό στον αόριστο. 	<ul style="list-style-type: none"> • λογοτεχνικό κείμενο, έντυπα και φυλλάδια για το δάσος, άρθρα εφημερίδων και περιοδικών, φωτογραφίες κτλ. • <i>Γλωσσικές δραστηριότητες, γραπτές και προφορικές, για τις Β' έως ΣΤ' δημοτικού των μειονοτικών σχολείων (Δράση 5 – Εκπαιδευτικό υλικό και βιβλία για τη γλώσσα)</i>
		<ol style="list-style-type: none"> 1. Να ασκηθούν οι μαθητές στην παραγωγή προφορικού και γραπτού λόγου. 2. Να αντιληφθούν τις τρεις χρονικές βαθμίδες (παρελθόν, παρόν, μέλλον) και να ασκηθούν στη μεταφορά κειμένου από τον ενεστώτα στον αόριστο και από τον αόριστο στο μέλλοντα. 3. Να μάθουν να γράφουν σωστά τα τρία γένη των επιθέτων και να βρίσκουν τα αντίθετα δοσμένων επιθέτων σ' ένα αυθεντικό κείμενο. 	<ul style="list-style-type: none"> • ειδήσεις και δελτία καιρού από εφημερίδες (αθηναϊκές, τοπικές), λογοτεχνικά κείμενα, φωτογραφίες, εικονογραφημένη ιστορία κτλ. • <i>Εδώ, εκεί κι αλλού (Δράση 3 – Εκπαιδευτικό υλικό)</i>

ΓΕΝΙΚΑ ΓΙΑ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Το βιβλίο της Στ΄ τάξης αποτελείται από 3 τεύχη, με 4 θεματικές ενότητες το καθένα, των 20 σελίδων περίπου. Κάθε ενότητα παρουσιάζει ένα διαφορετικό θέμα από την καθημερινή ζωή. Σε όλες τις ενότητες οι μαθητές έρχονται σε επαφή με διάφορα είδη κειμένων, με τη μορφή που κυκλοφορούν στον κοινωνικό χώρο, εξοικειώνονται με αυτά, μαθαίνουν πώς να παίρνουν ακριβείς πληροφορίες και οδηγούνται σε λεκτικές πράξεις. Τα κείμενα, και γενικότερα το υλικό που επιλέγεται, εμπεριέχουν ενδεικτικά τις πιο συχνές γλωσσικές πράξεις και περιστάσεις επικοινωνίας της καθημερινής τους ζωής, ανταποκρίνονται δηλαδή σε σύγχρονες και ενδεχόμενες μελλοντικές ανάγκες τους.

Ο στόχος εδώ είναι να κατανοήσουν οι μαθητές τις στρατηγικές σύνθεσης μιας ποικιλίας κειμένων ανάλογα με διαφορετικές προοπτικές εκφοράς, ενώ τίθενται παράλληλα και τα πρώτα θεμέλια για να αποκτήσουν τις ικανότητες της προσωπικής και κριτικής στάσης που πρέπει να κατέχει ο σημερινός αναγνώστης. Η πρώτη διαδικασία κατανόησης και επεξεργασίας συμπληρώνεται από τη δεύτερη, εκείνη της παραγωγής ανάλογων κειμένων (προφορικά και γραπτά, ατομικά και ομαδικά). Οι δύο δεξιότητες, άλλωστε, της αντίληψης και της παραγωγής, δεν μπορούν παρά να αλληλοϋποστηρίζονται και να αποτελούν μια μόνο πράξη μάθησης.

Οι εργασίες προϋποθέτουν αναπαραγωγή συνθηκών επικοινωνίας μέσα στην τάξη –όταν δεν μπορεί να υπάρξει αυθεντική περίσταση επικοινωνίας–, όπου ο κάθε μαθητής ή η κάθε ομάδα μαθητών καλείται να αναλάβει συγκεκριμένο ρόλο και να δράσει λεκτικά με τον κατάλληλο τρόπο στο πλαίσιο μιας περίστασης επικοινωνίας. Συνειδητοποιεί έτσι την αναγκαιότητα να προσαρμόσει το ύφος του λόγου του ανάλογα με το σε ποιον απευθύνεται, για ποιο θέμα, για ποια αιτία, με ποιον σκοπό.

Η δομή κάθε ενότητας έχει ως εξής: Κάθε ενότητα αποτελείται από ένα κεντρικό κείμενο και αρκετά συμπληρωματικά κείμενα, τα οποία κινούνται πάντοτε γύρω από το ίδιο θεματικό περιεχόμενο. Τα συμπληρωματικά κείμενα τις περισσότερες φορές είναι αυθεντικό υλικό. Αρκετές φορές όμως είμαστε υποχρεωμένοι να διασκευάζουμε τα κείμενα, για να διευκολυνθούν οι μαθητές τόσο στην ανάγνωση όσο και στην επεξεργασία τους, είτε επειδή τα συγκεκριμένα σχολεία στα οποία απευθύνονται έχουν ορισμένες ιδιαιτερότητες, είτε επειδή τα ίδια τα κείμενα παρουσιάζουν δυσκολία στην επεξεργασία τους.

Σε κάθε ενότητα υπάρχουν *ασκήσεις παραγωγής προφορικού και γραπτού λόγου*. Επίσης, σε κάθε ενότητα εξετάζονται 1 ή 2 κεντρικά γραμματικά φαινόμενα και παρατίθενται ασκήσεις εμπέδωσης γραμματικών φαινομένων που έχουν διδαχθεί σε προηγούμενες τάξεις, οι οποίες προκύπτουν μέσα από τα ίδια τα κείμενα. Για παράδειγμα, όταν θέλουμε να εξετάσουμε τον μέλλοντα, η αναφορά στην κλίση (μορφολογία) πραγματοποιείται μέσω της ένταξης του συγκεκριμένου ρηματικού χρόνου σε συμφραζόμενα κειμένων και σε συνθήκες λεκτικής επικοινωνίας.

Εκτός από τις γραμματικές ασκήσεις σε κάθε ενότητα περιλαμβάνονται και *ορθογραφικές και λεξιλογικές ασκήσεις*.

Στις δραστηριότητες υπάρχει ένδειξη για τον *βαθμό δυσκολίας*. Ο *βαθμός δυσκολίας* δίνεται για να διευκολυνθεί στο έργο του ο δάσκαλος κατανοώντας καλύτερα τις απαιτήσεις μιας δραστηριότητας. Ασκήσεις με χαμηλό βαθμό δυσκολίας σημειώνονται με τον αριθμό 1, με μέτριο βαθμό δυσκολίας με τον βαθμό 2 και με μεγάλο βαθμό δυσκολίας με τον βαθμό 3. Δίνεται με αυτό τον τρόπο στον δάσκαλο της τάξης η δυνατότητα να επιλέξει ποιες δραστηριότητες και ασκήσεις θα υλοποιήσει, ανάλογα με το γλωσσικό επίπεδο των παιδιών της τάξης του. Επίσης, σε μονοθέσια και διθέσια σχολεία δίνεται η δυνατότητα οι δραστηριότητες να χρησιμοποιούνται όχι ανάλογα με την τάξη, αλλά ανάλογα με το επίπεδο κάθε μαθητή χωριστά. Έτσι, για παράδειγμα, δραστηριότητες με υψηλό βαθμό δυσκολίας για την Δ' τάξη μπορούν να χρησιμοποιηθούν σε μαθητές της Στ' τάξης.

Σε κάθε περίπτωση πάντως ο δάσκαλος έχει το δικαίωμα να αυτενεργεί και οι οδηγίες για τον δάσκαλο ουσιαστικά αποτελούν προτάσεις. Ο δάσκαλος είναι ελεύθερος να δοκιμάζει διαφορετικές προσεγγίσεις, επιλέγοντας εκείνος τη μεθοδολογία με την οποία θα δημιουργήσει δυναμικές, ζωντανές και δημιουργικές συνθήκες για να κατακτήσουν οι μαθητές του τις απαιτούμενες δεξιότητες. Η διαδικασία, άλλωστε, της μάθησης είναι μια ενότητα που αποτελείται από τη συνεχή αλληλεπίδραση μεταξύ μαθητών και δασκάλου, με πεδίο αναφοράς το πρόγραμμα διδασκαλίας. Γι' αυτό απαιτείται ως προϋπόθεση μια πιο ενεργή και πολύπλευρη συμμετοχή των δύο συντελεστών της διαδικασίας σε όλα τα στάδια διαμόρφωσης της διδασκαλίας.

Οι διάφορες εργασίες-δραστηριότητες με τις οποίες ασχολούνται οι μαθητές αποδίδουν καλύτερα αν οι μαθητές τις δουλέψουν σε συνεργασία. Για τα μεγάλα σχολεία, στις εργασίες που μπορούν να γίνουν *ομαδικά*, προτείνεται οι μαθητές να εργάζονται ανά 5. Σε μικρότερα σχολεία μπορούν να δουλεύουν οι μαθητές σε ζευγάρια. Επίσης, σε αρκετές περιπτώσεις μπορούν να φτιάξουν ομάδα μαθητές διαφορετικών τάξεων – αυτό, βέβαια, επαφίεται στην κρίση των δασκάλων. Γενικά, η σύσταση των ομάδων πρέπει να είναι ανομοιογενής ως προς τις γλωσσικές ικανότητες των μαθητών. Καλό είναι να υπάρχει ένας εκπρόσωπος από κάθε ομάδα, ο οποίος όμως θα εναλλάσσεται, έτσι ώστε να περάσουν όλα τα μέλη της ομάδας από αυτή τη θέση. Επίσης, σε ομαδικές εργασίες να γράφονται τα ονόματα όλων των μαθητών. Ο *χρόνος για τη διεξαγωγή μιας δραστηριότητας* θα πρέπει να είναι ελαστικός και ο χειρισμός να εξαρτάται από το επίπεδο μάθησης.

Μεγάλη προσοχή θα πρέπει να δοθεί στη *διόρθωση των γραπτών*. Δε διορθώνουμε μόνο τα συνηθισμένα ορθογραφικά και γραμματικά λάθη. Παίρνουμε υπόψη μας τα λάθη που αφορούν επιλογές ως προς το ύφος του κειμένου, ανάλογα με το ποιος μιλάει, σε ποιον, για ποιον σκοπό, ως προς το λεξιλόγιο και τους γραμματικούς τύπους που ταιριάζουν ανάλογα με την περίπτωση κτλ.

Στο τέλος κάθε ενότητας δίνεται ένα *λεξιλόγιο* που περιλαμβάνει τις λέξεις που θεωρούνται δύσκολες για τον μαθητή και κάποιες από τις βασικές λέξεις της κάθε ενότητας. Τέλος, υπάρχουν προτάσεις για τη *σύνδεση με τα βιβλία των άλλων μαθημάτων*, καθώς και με το υπόλοιπο υλικό που αποστέλλεται στα σχολεία από το Πρόγραμμα.

Τίτλος ενότητας: **Οι άνθρωποι τρώνε...**

Διάρκεια διδασκαλίας:

Περίπου 3 εβδομάδες.

Κεντρικό κείμενο:

Πληροφορίες για τις διατροφικές συνήθειες των ανθρώπων που ζουν σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας (ορεινές, παραθαλάσσιες). Τα παιδιά διαβάζουν το κείμενο και συζητούν το περιεχόμενό του με τον δάσκαλό τους. Στη συνέχεια καλούνται να απαντήσουν στις ερωτήσεις που ακολουθούν (σελ. 3). Στη δεύτερη άσκηση τα παιδιά θα χρειαστεί να αιτιολογήσουν την απάντηση που θα δώσουν. Ο δάσκαλος θα κάνει δεκτές όλες τις απαντήσεις και, στη συνέχεια, θα προσπαθήσει μέσα από συζήτηση να φανεί η πιο λογική.

Συμπληρωματικό υλικό:

Ο δάσκαλος ζητάει από τα παιδιά να φέρουν στην τάξη δικό τους υλικό (άρθρα από εφημερίδες και περιοδικά, συνταγές μαγειρικής κτλ.). Ο δάσκαλος μπορεί να χρησιμοποιήσει τα τετράδια *Τα προϊόντα στην αγορά, Τι ωραία που μυρίζει...* (Δράση 3 – Εκπαιδευτικό υλικό). Φυσικά, μπορεί να φέρει στην τάξη και οτιδήποτε σχετίζεται με τη συγκεκριμένη ενότητα. Το υλικό καρφιτσώνεται στον πίνακα ανακοινώσεων της τάξης και σχολιάζεται από τα παιδιά.

Ασκήσεις παραγωγής προφορικού και γραπτού λόγου:

Βαθμός δυσκολίας: 1 Ακολουθεί άρθρο εφημερίδας σχετικό με τις διατροφικές συνήθειες των παιδιών σε διάφορα μέρη του κόσμου (σελ. 4). Ο δάσκαλος ζητάει από τα παιδιά να πουν τι τρώνε στην οικογένειά τους. Φυσικά, θα αποφύγει να κάνει οποιοδήποτε σχόλιο και θα αφήσει τα παιδιά να εκφραστούν ελεύθερα. Στην άσκηση υπάρχουν πολλές άγνωστες λέξεις. Ο δάσκαλος μπορεί να εξηγήσει κάποιες απ' αυτές, για να καταλάβουν τα παιδιά το περιεχόμενο του άρθρου, αλλά δεν κρίνεται απαραίτητο να γίνει ιδιαίτερη νοηματική ανάλυση στο άρθρο αυτό της εφημερίδας. Σκοπός μας είναι να πάρουν τα παιδιά μια ιδέα για τις διατροφικές συνήθειες των παιδιών σε διάφορα μέρη του κόσμου.

Βαθμός δυσκολίας: 1 Οι ερωτήσεις της σελ. 5 προσφέρονται επίσης για παραγωγή προφορικού και γραπτού λόγου. Τα θέματα των ερωτήσεων είναι πολύ οικεία στα παιδιά (π.χ. *Γράψε τι φαγητά έχει το τραπέζι του Ραμαζανιού*) και είναι μια καλή ευκαιρία προκειμένου να εκφραστούν με άνεση και ευκολία. Ο δάσκαλος ανοίγει συζήτηση γύρω από το περιεχόμενο των ερωτήσεων και, αφού ακουστούν οι απόψεις των παιδιών, τα καλεί να γράψουν τις σκέψεις τους.

Βαθμός δυσκολίας: 2 Στην άσκηση που αφορά τον ρόλο που παίζουν οι βιταμίνες στη ζωή μας (σελ. 6), ο δάσκαλος θα εξηγήσει στα παιδιά, με πολύ

απλά λόγια, τη σημασία που έχουν οι βιταμίνες στη ζωή μας (π.χ. *ότι τα πορτοκάλια περιέχουν βιταμίνη C, που ενισχύει την άμυνα του οργανισμού στα κρυολογήματα*). Στη σελίδα αυτή δίνονται και κάποιες πληροφορίες για τον ρόλο των βιταμινών. Βέβαια, ο δάσκαλος θα αποφύγει να μετατρέψει το γλωσσικό μάθημα σε μάθημα ιατρικής.

Γραμματικά φαινόμενα του μαθήματος:

- α) *Αόριστος προστακτικής, δυνατότητα αντικατάστασης της προστακτικής με υποτακτική*
β) *απόλυτα αριθμητικά.*

Δραστηριότητες:

- Βαθμός δυσκολίας: 1 Στη συνταγή της σελ. 7, τα παιδιά καλούνται να μεταφέρουν τις οδηγίες για την παρασκευή της ντοματόσουπας από τον ενικό στον πληθυντικό αριθμό. Στην άσκηση αυτή μπορεί να γίνει συζήτηση για τις συνταγές φαγητών και γλυκών (Ερώτηση: *Τι χρειάζεται οπωσδήποτε σε μια συνταγή φαγητού ή γλυκού; Απάντηση: Τα υλικά και οι οδηγίες παρασκευής*), καθώς επίσης και να ζητηθεί από τα παιδιά να προτείνουν δικές τους συνταγές (π.χ. *Ποια γλυκά σάς αρέσουν; Πώς φτιάχνονται;*). Εδώ, ο δάσκαλος μπορεί να ζητήσει από τα παιδιά να γράψουν στο πρόχειρό τους απλές συνταγές μαγειρικής. Κατόπιν τα καλεί να παρατηρήσουν τον τρόπο που δίνονται οι οδηγίες για να φτιάξουμε την ντοματόσουπα (π.χ. *Υπογραμμίστε τα ρήματα. Τι παρατηρείτε; Μας λένε τι να κάνουμε*). Τα παιδιά μπορούν να φτιάξουν, αν θέλουν, τη σούπα αυτή στο σπίτι τους.
- Βαθμός δυσκολίας: 2 Η άσκηση της σελ. 8 κρίνεται πιο δύσκολη. Σ' αυτή τα παιδιά καλούνται να μετατρέψουν το κείμενο της συνταγής χρησιμοποιώντας ρήματα στον αόριστο της προστακτικής. Τα παιδιά, έχοντας υπόψη τους τα όσα αναφέρθηκαν στην προηγούμενη άσκηση (σελ. 7), επιλέγουν το σωστό ρήμα και το βάζουν στον σωστό τύπο. Αφού γίνει η άσκηση, διαβάζεται και στην τάξη.
- Βαθμός δυσκολίας: 2 Στη σελ. 9 υπάρχει μια άσκηση με κενά («καστανό ρύζι»), όπου τα παιδιά καλούνται να συμπληρώσουν το κατάλληλο ρήμα στον αόριστο της προστακτικής. Δίνεται το αρχικό γράμμα αλλά ο δάσκαλος κάνει δεκτό κάθε ρήμα που θα συμπληρώσουν τα παιδιά, αρκεί, βέβαια, να βγαίνει νόημα (π.χ. *Προσθέστε* ή *Ρίξτε* το ρύζι...).
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Η άσκηση της σελ. 10 προσφέρεται για παραγωγή προφορικού και γραπτού λόγου. Αφήνουμε τα παιδιά να εκφραστούν ελεύθερα, χωρίς κανέναν περιορισμό (δε θα πούμε, για παράδειγμα, να χρησιμοποιήσουν κοσμητικά επίθετα ή πολλά ρήματα). Στόχος της άσκησης είναι να χρησιμοποιήσουν τα παιδιά τον αόριστο της προστακτικής, αλλά αβίαστα και φυσικά. Άλλωστε, το παράδειγμα που υπάρχει στην αρχή της άσκησης αυτόν τον σκοπό έχει. Όμως

σε καμία περίπτωση ο δάσκαλος δεν πρέπει να ασκήσει κριτική στα παιδιά αν δε χρησιμοποιήσουν ρηματικούς τύπους στον αόριστο της προστακτικής. Αυτή η άσκηση είναι μόνο ένα δείγμα. Ο δάσκαλος μπορεί να επιλέξει και να δώσει στα παιδιά παρόμοιες ασκήσεις, εξηγώντας τους (με τον καιρό) ότι οι διαφημίσεις, επειδή πάντα μας προτρέπουν να κάνουμε κάτι, χρησιμοποιούν ρήματα σε έγκλιση προστακτική. Με αφορμή την άσκηση αυτή μπορεί να γίνει και μια μικρή συζήτηση για τις διαφημίσεις και για τον ρόλο τους και την επίδρασή τους στη ζωή μας (π.χ. *Ποια διαφήμισή σας αρέσει πιο πολύ. Πείτε με δικά σας λόγια το περιεχόμενό της. Με ποιον/ποιους τρόπο/τρόπους ο διαφημιστής προσπαθεί να μας πείσει να αγοράσουμε και να δοκιμάσουμε ένα προϊόν;* κτλ.).

Βαθμός δυσκολίας: 1

Η άσκηση της σελ. 11 είναι παρόμοια με αυτή της σελ. 10. Κι εδώ τα παιδιά καλούνται να φτιάξουν το δικό τους διαφημιστικό μήνυμα. Είναι, βέβαια, περιττό να τονιστεί ότι ο δάσκαλος αφήνει τα παιδιά να εκφραστούν όπως αυτά θέλουν. Αν κάποιο παιδί χρησιμοποιήσει στο διαφημιστικό του μήνυμα ρηματικούς τύπους στον αόριστο της προστακτικής, ο δάσκαλος θα τονίσει στην τάξη το πόσο καλό είναι, αλλά διακριτικά, προκειμένου να μην αισθανθούν άσχημα τα υπόλοιπα παιδιά. Κάθε μαθητικό γραπτό έχει τη δική του αξία.

Βαθμός δυσκολίας: 2

Στη σελ. 12 έχουμε μια αντιδιαφήμιση. «Το γιαούρτι που βρομάει» είναι μια καλή ευκαιρία για να εκφραστούν τα παιδιά με χιούμορ και πολλή φαντασία. Είναι μια άσκηση πρωτότυπη, που ξεφεύγει από τα καθιερωμένα. Ο στόχος της είναι να δώσει στον μαθητή τη δυνατότητα να εκφραστεί ελεύθερα, γράφοντας τα πιο απίθανα πράγματα γι' αυτό το γιαούρτι.

Βαθμός δυσκολίας: 1

Στην εικονογραφημένη ιστορία της σελ. 13 τα παιδιά πρέπει να βάλουν τα λόγια στη σωστή θέση. Η ιστοριούλα είναι χιουμοριστική κι ευχάριστη. Ο δάσκαλος μπορεί να δώσει εικονογραφημένες ιστορίες στις οποίες θα έχει σβήσει τα λόγια και θα ζητάει από τα παιδιά να τα βάλουν. Αυτή είναι μια πολύ καλή άσκηση για παραγωγή λόγου.

Μερικές παρατηρήσεις για τον αόριστο της προστακτικής...

ΑΟΡΙΣΤΟΣ ΠΡΟΣΤΑΚΤΙΚΗΣ ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΗΣ ΦΩΝΗΣ

Ενεστώτας οριστικής	Αόριστος οριστικής	Αόριστος υποτακτικής (να, όταν...)	Αόριστος προστακτικής
χάν-ω	έ-χασ-α	χάσ-ω	--
χάν-εις	έ-χασ-εις	χάσ-εις	χάσ-ε
χάν-ει	έ-χασ-ε	χάσ-ει	--
χάν-ουμε	χάσ-αμε	χάσ-ουμε	--
χάν-ετε	χάσ-ατε	χάσ-ετε	χάσ-τε
χάν-ουν(ε)	έ-χασ-αν/χάσ-αν(ε)	χάσ-ουν(ε)	--

Ο αόριστος της προστακτικής (β' ενικό και β' πληθυντικό πρόσωπο) της ενεργητικής φωνής σχηματίζεται από το θέμα του αορίστου της ενεργητικής φωνής, παίρνοντας τις καταλήξεις **-ε** και **-τε**.

Έτσι, έχουμε: ενεργητικός αόριστος της οριστικής: έ-χασ-α. Αόριστος της προστακτικής της ενεργητικής φωνής: χάσ-ε/χάσ-τε.

	Ενεστώτας οριστικής	Αόριστος οριστικής	Αόριστος προστακτικής (β' πρόσωπο ενικού)	Αόριστος προστακτικής (β' πρόσωπο πληθυντικού)
1.	ζωγραφίζ-ω	<u>ζωγράφισ-α</u>	<u>ζωγράφισ-ε</u>	<u>ζωγραφίσ-τε</u>
2.	δακρύζ-ω	<u>δάκρυσ-α</u>	<u>δάκρυσ-ε</u>	<u>δακρύσ-τε</u>
3.	δανείζ-ω	<u>δάνεισ-α</u>	<u>δάνεισ-ε</u>	<u>δανείσ-τε</u>
4.	αγαπά-ω και αγαπ-ώ	<u>αγάπησ-α</u>	<u>αγάπησ-ε</u>	<u>αγαπήσ-τε</u>
5.	οδηγ-ώ	<u>οδήγησ-α</u>	<u>οδήγησ-ε</u>	<u>οδηγήσ-τε</u>

Το β' πληθυντικό πρόσωπο του αορίστου της προστακτικής της ενεργητικής φωνής σχηματίζεται από τον αόριστο της υποτακτικής αν βγάλουμε το **-ε** (π.χ. να ζωγραφίσετε - ζωγραφίστε, να δακρύσετε - δακρύστε, να δανείσετε - δανείστε, να αγαπήσετε - αγαπήστε, να οδηγήσετε - οδηγήστε). **Η ορθογραφία δεν αλλάζει.**

Η προστακτική έχει μόνο δύο πρόσωπα, β' και γ' πρόσωπο ενικού και πληθυντικού. Μονολεκτικούς τύπους έχει μόνο το β' πρόσωπο [αγάπησε/αγάπα (εσύ), αγαπήστε (εσείς)]. Το γ' πρόσωπο δεν έχει ξεχωριστό τύπο, αλλά συμπληρώνεται από την υποτακτική [να αγαπήσει (αυτός), να αγαπήσουν (αυτοί)].

Στα νέα ελληνικά υπάρχουν σύνθετα ρήματα με τις προθέσεις *αμφί, ανά, αντί, από, διά, εκ, εν, επί, κατά, μετά, παρά, περί, προ, προς, συν, υπέρ, υπό* που παίρνουν ένα **ε-** μπροστά από το θέμα στον παρατατικό και στον αόριστο της οριστικής της ενεργητικής φωνής. Το «ε» αυτό λέγεται εσωτερική αύξηση (π.χ. διατάζω/διετάζω/διετάξα). Ο αόριστος της προστακτικής δεν παίρνει **ποτέ αύξηση** (διετάξα - διατάξατε).

	Ενεστώτας οριστικής (ενεργητική φωνή)	Αόριστος οριστικής (ενεργητική φωνή)	Αόριστος προστακτικής (β' πρόσωπο ενικού) (ενεργητική φωνή)	Αόριστος προστακτικής (β' πρόσωπο πληθυντικού) (ενεργητική φωνή)
1.	ανα-θέτω	αν-έθεσα και ανάθεσα	ανά-θεσε	ανα-θέστε
2.	παρ-αγγέλλω	παρ-ήγγειλα	παρά-γγειλε	παρ-αγγείλτε/ παρ-αγγείλετε
3.	περι-γράφω	περι-έγραψα	περί-γραψε	περι-γράψτε
3.	υπο-γράφω	υπ-έγραψα	υπό-γραψε	υπο-γράψτε

Για την άρνηση η προστακτική δεν έχει ξεχωριστούς τύπους. Δεν μπορούμε να πούμε:

Μην απλώσε!

Μην κλείσε!

Χρησιμοποιούνται πάντοτε στα δεύτερα πρόσωπα, όπως και στα τρίτα, οι τύποι της υποτακτικής με το «μη» ή το «να μη» ή το «ας μη» μπροστά.

Έτσι, θα πούμε:

Μην απλώσεις! ή Να μην απλώσεις! ή Ας μην απλώσεις!

Μην κλείσεις! ή Να μην κλείσεις! ή Ας μην κλείσεις!

Ενδεικτική δραστηριότητα

- Προσπάθησε να συμπληρώσεις τον πίνακα βάζοντας τα ρήματα στον αόριστο της προστακτικής (στο β' πρόσωπο του πληθυντικού):

να αρχίσετε	αρχίστε
να πατήσετε	πατήστε
να διαλύσετε	
να χτυπήσετε	
να κλείσετε	
να νικήσετε	
να απολύσετε	
να λύσετε	
να νικήσετε	
να τηλεφωνήσετε	

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

το πρωινό (ουσ.)	<i>Κάθε πρωί τρώω ένα καλό πρωινό.</i>
η βιταμίνη (ουσ.)	<i>Τα πορτοκάλια περιέχουν βιταμίνη C.</i>
η ασθένεια (ουσ.)	<i>Η βιταμίνη Α μάς προστατεύει από τις ασθένειες.</i>
παράγω, παρήγαγα, θα παραγάγω (ρ.)	<i>Η Ελλάδα παράγει πολύ λάδι.</i>
ξεφλουδίζω, ξεφλούδισα, θα ξεφλουδίσω (ρ.)	<i>Ξεφλουδίζω τις ντομάτες.</i>
το ελαιόλαδο (ουσ.) [από την <i>ελαία</i> , που σημαίνει <i>ελιά</i> , και το <i>λάδι</i>]	
ψιλοκομμένος, -η, -ο (μτχ.) [ψιλός + κομμένος]	<i>ψιλοκομμένες ντομάτες, ψιλοκομμένες πατάτες</i>
το μείγμα (ουσ.)	<i>Μείγμα από αλεύρι, αυγά και βούτυρο.</i>
σερβίρω, σέρβιρα και σερβίρισα, θα σερβίρω (ρ.)	<i>Η αδερφή μου σέρβιρε (ή σερβίρισε) το φαγητό.</i>
το κέικ (άκλ. ουσ.)	
το γραμμάριο (ουσ.)	<i>Θα χρειαστούμε 250 γραμμάρια αλεύρι για να φτιάξουμε το γλυκό.</i>
ξεχωριστός, -ή, -ό (επίθ.)	<i>Η «ανοιξιάτικη» σούπα έχει ξεχωριστή γεύση.</i>
πικάντικος, -η, -ο (επίθ.)	<i>Το κόκκινο πιπέρι κάνει τα φαγητά πικάντικα.</i>
σπιτικός, -ή, -ό (επίθ.)	<i>σπιτικά παγωτά, σπιτικά φαγητά</i>
υπέροχος, -η, -ο (επίθ.)	<i>Το γιαούρτι αυτό έχει υπέροχη γεύση.</i>
παχαίνω, πάχυνα, θα παχύνω (ρ.)	<i>Πάχυνα πολύ και πρέπει να αδυνατίσω.</i>
αδυνατίζω, αδυνάτισα, θα αδυνατίσω (ρ.)	<i>Αδυνάτισα πολύ και πρέπει να παχύνω.</i>
η συσκευασία (ουσ.)	<i>Το γιαούρτι αυτό προσφέρεται στη συσκευασία των 400 gr.</i>
διαλέγω, διάλεξα, θα διαλέξω (ρ.)	<i>Σήμερα διάλεξα να φορέσω ένα κόκκινο μπλουζάκι.</i>
η θερμίδα (ουσ.)	<i>Τα φαγητά μάς δίνουν τις θερμίδες που χρειαζόμαστε.</i>
ημερήσιος, -α, -ο (επίθ.)	<i>ημερήσιο σχολείο, ημερήσια εκδρομή</i>

Τίτλος ενότητας: **Σώστε τα ζώα που χάνονται**

Διάρκεια διδασκαλίας:

Περίπου 3 εβδομάδες.

Κεντρικό κείμενο:

Διασκευή άρθρου εφημερίδας που αναφέρεται στα πάντα-γίγαντες. Τα παιδιά διαβάζουν το άρθρο και σχολιάζουν το περιεχόμενό του. Στη συνέχεια απαντούν γραπτώς στις ερωτήσεις (σελ. 23 και 24). Για να απαντήσουν, συμβουλεύονται το κείμενο. Με τη βοήθεια του δασκάλου βρίσκουν στον παγκόσμιο χάρτη πού ζουν τα πάντα και συγκρίνουν τα χαρακτηριστικά του με την αρκούδα (*σε τι μοιάζει, σε τι διαφέρει*). Εδώ, θα πρέπει ο δάσκαλος να δείξει φωτογραφία του πάντα και της αρκούδας. Στην τρίτη άσκηση συζητούν με τον δάσκαλο τους για το τι μπορούμε να κάνουμε για να προστατέψουμε τα πάντα που απειλούνται με εξαφάνιση. Τα παιδιά εκφράζουν τις σκέψεις τους και στη συνέχεια τις γράφουν.

Συμπληρωματικό υλικό:

Ο δάσκαλος ζητάει από τα παιδιά να φέρουν στην τάξη πληροφοριακό υλικό για τα ζώα που απειλούνται με εξαφάνιση (άρθρα εφημερίδων και περιοδικών, έντυπα από οργανώσεις προστασίας άγριων ζώων, φωτογραφίες κτλ.). Επειδή κάτι τέτοιο μπορεί να είναι αδύνατο (ιδίως για παιδιά ορεινών περιοχών), ο δάσκαλος έχει φροντίσει να συγκεντρώσει σχετικό υλικό. Το υλικό αυτό καρφιτσώνεται στον πίνακα ανακοινώσεων της τάξης και σχολιάζεται από τα παιδιά.

Ασκήσεις:

Βαθμός δυσκολίας: 1 Στην πρώτη άσκηση της σελ. 25 τα παιδιά πρέπει να συμπληρώσουν τα κενά γράφοντας τους αριθμούς ολογράφως. Στη δεύτερη καλούνται να συλλαβίσουν κάποιες λέξεις του κειμένου. Η άσκηση αυτή μπορεί να γίνει και στον πίνακα. Στην τρίτη θα πρέπει να βάλουν τους τόνους που λείπουν από το κείμενο. Καλό είναι ο δάσκαλος να δίνει συχνά στα παιδιά ασκήσεις αριθμητικών, συλλαβισμού και τονισμού, για εμπέδωση.

Ασκήσεις παραγωγής προφορικού και γραπτού λόγου:

Οι επόμενες ασκήσεις προσφέρονται για παραγωγή προφορικού και γραπτού λόγου.

Βαθμός δυσκολίας: 1 Στη σελ. 26, ο δάσκαλος διαβάζει στα παιδιά πληροφορίες για τις φώκιες (*πού ζουν, τι τρώνε, ποιους εχθρούς έχουν κτλ.*), δείχνει φωτογραφίες, μοιράζει έντυπο υλικό διαφόρων οργανώσεων για την προστασία της φώκιας (αν το σχολείο διαθέτει βίντεο, καλό είναι να προβληθεί κι ένα ντοκιμαντέρ για τις φώκιες)³. Στη συνέχεια, τα παιδιά γράφουν λίγα λόγια γι' αυτά τα ζώα.

³ Σημ.: Ανάλογο υλικό φέρνει στην τάξη ο δάσκαλος και για τα ζώα που αναφέρονται στις ασκήσεις των επόμενων σελίδων (θαλάσσια χελώνα, αρκούδα κτλ.)

Βαθμός δυσκολίας: 1

Η σελ. 27 αναφέρεται στη θαλάσσια χελώνα. Αρχικά ο δάσκαλος ρωτά τα παιδιά αν έχουν ακούσει κάτι για τη θαλάσσια χελώνα και τους δίνει μερικές χρήσιμες πληροφορίες γι' αυτά τα ζώα (*πώς είναι, σε τι διαφέρουν από τις κοινές χελώνες, τι τρώνε, πού γεννάνε τα αυγά τους, από τι κινδυνεύουν περισσότερο*). Στη συνέχεια, τα παιδιά διαβάζουν προσεκτικά τις οδηγίες που λένε τι πρέπει να προσέχουμε για να προστατευτεί η θαλάσσια χελώνα και εντοπίζουν στον χάρτη της Ελλάδας τις περιοχές που ζει. Εδώ, ο δάσκαλος μπορεί να ζητήσει από τα παιδιά να βρουν τις περιοχές αυτές και στον μεγάλο χάρτη της Ελλάδας. Τέλος, τα παιδιά βρίσκουν και υπογραμμίζουν στις οδηγίες με τίτλο: «Τι πρέπει να προσέχουμε» τους ρηματικούς τύπους. Ο δάσκαλος υπενθυμίζει στα παιδιά ποιες προτάσεις είναι ελλειπτικές (οδηγία 1 και 2) και ποιες αρνητικές με άρνηση *μη* (οδηγία 4 και 5). Μπορεί, μάλιστα, να ζητήσει από τα παιδιά να συμπληρώσουν τα ρήματα που λείπουν από τις δύο πρώτες οδηγίες (π.χ. *Μην ανάβετε φώτα και μην κάνετε φασαρία το βράδυ στην παραλία*).

Βαθμός δυσκολίας: 1

Η σελ. 28 έχει το κείμενο ενός παιδιού που εκφράζει τη λύπη του για τον τρόπο διαβίωσης των ζώων στον ζωολογικό κήπο. Ο δάσκαλος συζητάει με τα παιδιά για τους ζωολογικούς κήπους (*τι είναι, τι είδους ζώα συναντά κανείς σ' αυτούς, πώς ζουν τα ζώα εκεί κτλ.*) και τους δείχνει σχετικό φωτογραφικό υλικό. Προσπαθεί να προκαλέσει το ενδιαφέρον των παιδιών για συζήτηση (ακόμα κι αν κάποια παιδιά δεν έχουν πάει ποτέ σε ζωολογικό κήπο, είναι πολύ πιθανό να έχουν δει τέτοιο κήπο στην τηλεόραση, οπότε κάτι θα έχουν να πουν. Στη συνέχεια, ο δάσκαλος ζητάει από τα παιδιά να υπογραμμίσουν τη μία από τις τρεις απόψεις (για το τι πρέπει να κάνει ο άνθρωπος με τα άγρια ζώα) που υπάρχουν στη σελίδα αυτή. Επειδή κάποια παιδιά είναι πολύ πιθανό να τσεκάρουν στην τύχη μία άποψη, ο δάσκαλος θα ζητήσει από κάθε παιδί να αιτιολογήσει την επιλογή του. Επίσης, ο δάσκαλος μπορεί να ζητήσει από τα παιδιά να γράψουν μια δική τους επιστολή προς τον δήμαρχο, στην οποία θα εκφράζουν τα παράπονά τους για την έλλειψη παιδικής χαράς ή πάρκου στην περιοχή τους. Μοιράζει φακέλους αλληλογραφίας και τα καλεί να συμπληρώσουν σωστά τα στοιχεία του αποστολέα και του παραλήπτη (όνομα, διεύθυνση, πόλη ή χωριό, ταχυδρομικός κώδικας). Ακολουθεί συζήτηση για το τι άλλο χρειάζεται να κάνουν για να πάει η επιστολή στον προορισμό της (να βάλουν γραμματόσημο στο φάκελο, να τη ρίξουν σ' ένα ταχυδρομικό κουτί ή να τη δώσουν στον ταχυδρόμο).

Γραμματικά φαινόμενα του μαθήματος:

α) *Ενεστώτας οριστικής*· β) *εξακολουθητικός και συνοπτικός τρόπος ενέργειας*· γ) διάκριση των ρηματικών καταλήξεων *-εται, -ετε και -ονται*.

Δραστηριότητες:

- Βαθμός δυσκολίας: 1 Στη σελ. 29 τα παιδιά θα διαβάσουν τα παράπονα που έχει μια καφέ αρκούδα από τους ανθρώπους. Στη συνέχεια, ο δάσκαλος μπορεί να κάνει απλές ερωτήσεις στα παιδιά για να διαπιστώσει αν έχουν κατανοήσει το νόημα του κειμένου της άσκησης (π.χ. *Γιατί οι κτηνοτρόφοι κυνηγούν τις καφέ αρκούδες κτλ.*). Τέλος, τα παιδιά θα πρέπει να μεταφέρουν στον πίνακα που υπάρχει στη σελίδα τα ρήματα της πρώτης παραγράφου στο πρώτο πρόσωπο του ενεστώτα της οριστικής. Η μεταφορά αυτή μπορεί να συνεχιστεί και για τις υπόλοιπες παραγράφους του κειμένου. Τα ρήματα τα γράφει ο δάσκαλος και στον πίνακα.
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Στην άσκηση της σελ. 30 τα παιδιά καλούνται να συμπληρώσουν τα κενά βάζοντας τα ρήματα που είναι στην παρένθεση στον ενεστώτα της οριστικής, στο πρόσωπο και στον αριθμό που ταιριάζουν.
- Βαθμός δυσκολίας: 3 Η άσκηση της σελ. 31 κρίνεται πιο δύσκολη. Σ' αυτή τα παιδιά καλούνται να μεταφέρουν τους ρηματικούς τύπους από τον αόριστο της προστακτικής (άρνηση "μη") στον ενεστώτα της προστακτικής. Σκοπός της άσκησης είναι να αντιληφθούν τα παιδιά τον τρόπο ενέργειας του ρήματος (συνοπτικός: *μην ενοχλήσετε*, εξακολουθητικός: *μην ενοχλείτε*). Τέτοιου είδους ασκήσεις καλό θα ήταν να δίνει συχνά ο δάσκαλος (δίνοντας όμως πάντα κείμενο).
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Η άσκηση της σελ. 32 είναι επαναληπτική. Εδώ τα παιδιά θα πρέπει να βρουν και να υπογραμμίσουν τα ουδέτερα ουσιαστικά που υπάρχουν στο κείμενο. Εάν κάποια παιδιά δυσκολεύονται, ο δάσκαλος θα τους θυμίσει ότι ουδέτερα είναι αυτά που παίρνουν μπροστά το άρθρο το. Στη συνέχεια, ο δάσκαλος ζητάει από τα παιδιά να γράψουν την ονομαστική του ενικού και του πληθυντικού των ουσιαστικών που υπογράμμισαν.
- Βαθμός δυσκολίας: 2 Στη σελ. 33 τα παιδιά θα συμπληρώσουν ό,τι λείπει (-αι ή -ε) στις καταλήξεις των ρημάτων. Εδώ, ο δάσκαλος μπορεί να δώσει απλά παραδείγματα για την κατανόηση της άσκησης, όπως:

απαγορεύετε	Εσείς απαγορεύετε το κυνήγι των άγριων ζώων
απαγορεύεται	Το κυνήγι των άγριων ζώων απαγορεύεται από σας.

Μερικές παρατηρήσεις για τον τρόπο ενέργειας των ρημάτων...

Υπάρχουν τρεις τρόποι ρηματικής ενέργειας, που θα μπορούσαν να συνοψιστούν στο παρακάτω σχήμα ως εξής:

		ΤΥΠΟΣ	
		Μη παρωχημένος	Παρωχημένος
ΤΡΟΠΟΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ	ΕΞΑΚΟΛΟΥΘΗΤΙΚΟΣ	οριστική & υποτακτική ενεστώτα λύνω	παρατατικός έλυνα
	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ	υποτακτική αορίστου λύσω	οριστική αορίστου έλυσα
	ΣΥΝΤΕΛΕΣΜΕΝΟΣ	παρακείμενος έχω λύσει	υπερσυντέλικος είχα λύσει

Η διάκριση αυτή βασίζεται στη διάκριση του θέματος, **ενεστωτικό** για τον εξακολουθητικό τρόπο, **αοριστικό** για τον συνοπτικό και συντελεσμένο τρόπο (**λυν-**, **λύσ-**).

Στον εξακολουθητικό τρόπο ο ομιλητής βλέπει στο ρήμα μια σειρά από επαναλαμβανόμενες ενέργειες ή μια ενέργεια που συνεχίζεται (εξακολουθητική ανάπτυξη της ενέργειας).

Π.χ.: Κάθε Κυριακή *σταματούσε* μπροστά στο σπίτι μου. (επαναλαμβανόμενη ενέργεια)
Ο Βασίλης *έκλαιγε* ολημέρα. (διαρκής ενέργεια)

Στον συνοπτικό τρόπο η ενέργεια (ή μια σειρά από ενέργειες) παρουσιάζεται σαν κάτι **ενιαίο, θεωρημένο μια κι έξω** (απουσία ανάπτυξης της ενέργειας).

Π.χ.: Χτες *πήγα* για δουλειά. (μια μοναδική πράξη, θεωρημένη μια κι έξω στο σύνολό της)

Ο συντελεσμένος τρόπος χρησιμεύει όταν θέλουμε να παραστήσουμε μια ενέργεια ή σειρά ενεργειών **προγενέστερη και τελειωμένη**, αλλά για μας έχουν σημασία τα **παροντικά ή μελλοντικά επακόλουθά της**.

Π.χ.: Το πρόσωπό του *έχει χάσει* το χρώμα του. (Δηλώνει μια ενέργεια που έχει αρχίσει προηγούμενα, αλλά τα επακόλουθά της εξακολουθούν να υφίστανται μέχρι τη στιγμή που λέγονται αυτά τα λόγια.)

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

το πάντα (ουσ.)	
το μπαμπού (άκλ. ουσ.)	
φυτοφάγος, -ος και -α, -ο (επίθ.)	φυτοφάγο ζώο
ζευγαρώνω, ζευγάρωσα, θα ζευγαρώσω (ρ.)	<i>Τα αρνιά και οι κατσίκες ζευγαρώνουν την άνοιξη.</i>
το υψόμετρο (ουσ.)	<i>Το πάντα ζει σε μεγάλο υψόμετρο.</i>
ταριχευμένος, -η, -ο (μτχ.)	ταριχευμένες χελώνες, ταριχευμένα πουλιά
ναρκωμένος, -η, -ο (μτχ.)	<i>Τα λιοντάρια είχαν ξαπλώσει κάτω σαν ναρκωμένα.</i>
απευθύνομαι, απευθύνθηκα, θα απευθυνθώ (ρ.)	Απευθύνθηκα στο περιοδικό για να πω τα παράπονά μου.
πολύς, πολλή, πολύ (επίθ.)	πολλή αγάπη πολλή όρεξη (με λλ), αλλά: πολύ μεγάλη αγάπη, κρυώνω πολύ (με λ)
προστατευόμενος, -η, -ο (μτχ.)	προστατευόμενες περιοχές, προστατευόμενα ζώα
το ζωντανό (ουσ.)	<i>Οι αρκούδες τρώνε τα ζωντανά των κτηνοτρόφων.</i>
αφανίζω, αφάνισα, θα αφανίσω (ρ.)	<i>Οι πυρκαγιές αφανίζουν τους τόπους όπου ζουν οι αρκούδες.</i>
αιχμαλωτίζω, αιχμαλώτισα, θα αιχμαλωτίσω (ρ.)	<i>Οι αρκουδιάρηδες αιχμαλωτίζουν τα αρκουδάκια.</i>
η αιχμαλωσία	
ο χαλκάς (ουσ.)	<i>Οι αρκουδιάρηδες τρυπούν τη μύτη της αρκούδας και περνούν ένα χαλκά.</i>
νηστικός, -ιά και -ή, -ό (επίθ.)	
το καταφύγιο (ουσ.)	<i>Η φώκια βρίσκει καταφύγιο σε σπηλιές.</i>
ακατοίκητος, -η, -ο (επίθ.)	ακατοίκητα νησιά, ακατοίκητα χωριά
το τρωκτικό (ουσ.)	<i>Τα ποντίκια είναι ζώα τρωκτικά.</i>
η εξαφάνιση (ουσ.)	<i>Υπάρχουν πολλά ζώα που απειλούνται με εξαφάνιση.</i>
εγκατα(λε)λειμμένος, -η, -ο (μτχ.)	εγκατα(λε)λειμμένα ζώα, εγκατα(λε)λειμμένες φωλιές
παμφάγος, -ος και -α, -ο (επίθ.)	<i>Οι καφέ αρκούδες είναι ζώα παμφάγα, τρώνε δηλαδή και ζώα και φυτά.</i>
η λιχουδιά (ουσ.)	<i>Το μέλι είναι η καλύτερη λιχουδιά για τις αρκούδες.</i>
απειλούμαι, απειλήθηκα, θα απειληθώ (ρ.)	<i>Πολλά ζώα απειλούνται με εξαφάνιση.</i>

Τίτλος ενότητας: **Τα δάση μας**

Διάρκεια διδασκαλίας:

Περίπου 3 εβδομάδες.

Κεντρικό κείμενο:

Αυθεντικό κείμενο (λογοτεχνικό) με τίτλο *Τα πληγωμένα πεύκα*. Ο δάσκαλος διαβάζει μια δυο φορές το κείμενο στα παιδιά και στη συνέχεια τα προτρέπει να το διαβάσουν και μόνο τους. Εξηγεί τυχόν άγνωστες λέξεις και φράσεις και ζητάει από τα παιδιά να του πουν με λίγα λόγια το νόημα. Το πεύκο είναι ένα από τα πιο γνωστά δέντρα των ελληνικών δασών. Ο δάσκαλος ζητά από τα παιδιά να του πουν ό,τι γνωρίζουν γι' αυτό το δέντρο. Με τη σειρά του, δίνει πληροφορίες στα παιδιά σχετικά με τα πεύκα (*πού ευδοκιμούν, σε τι υψόμετρο, πώς είναι τα φύλλα τους* κτλ.). Στη συνέχεια, τα παιδιά απαντούν στις ερωτήσεις που ακολουθούν (σελ. 41). Οι απαντήσεις των ερωτήσεων της πρώτης άσκησης βρίσκονται εύκολα μέσα από το κείμενο. Στη δεύτερη άσκηση τα παιδιά θα πρέπει να γράψουν με λίγα λόγια πώς καταλαβαίνουν κάποιες φράσεις του κειμένου. Επειδή είναι πολύ πιθανό να δυσκολευτούν, ο δάσκαλος θα τα βοηθήσει όσο χρειάζεται προκειμένου όλα τα παιδιά να γράψουν κάτι.

Συμπληρωματικό υλικό:

Ο δάσκαλος ζητά από τα παιδιά να φέρουν στην τάξη οτιδήποτε έχει σχέση με το δάσος και τα δέντρα (έντυπα και διαφημιστικά φυλλάδια για το δάσος από το δασαρχείο της περιοχής, άρθρα εφημερίδων που αναφέρονται στους εμπρησμούς των δασών, φωτογραφίες από εφημερίδες και περιοδικά που δείχνουν καμένα δάση κτλ.). Φυσικά, ο δάσκαλος φέρνει το δικό του υλικό (αν το σχολείο διαθέτει βίντεο, καλό θα ήταν να προβληθεί ένα ντοκιμαντέρ για τα δάση), για την περίπτωση που τα παιδιά δεν μπορέσουν να βρουν τίποτα. Κρίνεται αναγκαίο ο δάσκαλος να προσπαθήσει να συγκεντρώσει υλικό για τα δάση της Θράκης. Το υλικό καρφίτσώνεται στον πίνακα ανακοινώσεων της τάξης και σχολιάζεται από τα παιδιά.

Ασκήσεις:

- Βαθμός δυσκολίας: 2 Στην πρώτη άσκηση της σελ. 42 τα παιδιά καλούνται να υπογραμμίσουν τα ρήματα του κειμένου και στη συνέχεια να το μεταφέρουν από τον παρατατικό στον ενεστώτα. Ο δάσκαλος θα εξηγήσει στα παιδιά ότι η μεταφορά των χρόνων πρέπει να γίνει με τρόπο που να φαίνεται ότι αυτά που λέει το κείμενο γίνονται τώρα (από το παρελθόν στο παρόν). Αυτό είναι και το κυρίαρχο γραμματικό φαινόμενο της ενότητας.
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Στη δεύτερη άσκηση τα παιδιά θα πρέπει να βρουν τα αντίθετα κάποιων λέξεων και φράσεων του κειμένου. Εδώ, καλό θα ήταν ο δάσκαλος να επανέλθει στο αυθεντικό κείμενο, να ζητήσει από τα παιδιά να το ξαναδιαβάσουν, να υπογραμμίσουν τις λέξεις στο κείμενο και στη συνέχεια να βρουν τις λέξεις ή τις φράσεις που

έχουν αντίθετη σημασία. Τα παιδιά διαβάζουν το αυθεντικό κείμενο αντικαθιστώντας τις υπογραμμισμένες λέξεις με τις αντίθετές τους και διαπιστώνουν τι αλλοιώσεις έχει υποστεί το νόημα του κειμένου.

Βαθμός δυσκολίας: 1 Στην τρίτη άσκηση θα πρέπει να βάλουν τις λέξεις σε αλφαβητική σειρά.

Ασκήσεις παραγωγής προφορικού και γραπτού λόγου:

Βαθμός δυσκολίας: 1 Ο δάσκαλος προτρέπει τα παιδιά να παρατηρήσουν προσεκτικά τις δύο φωτογραφίες της σελ. 43 και στη συνέχεια ακολουθεί συζήτηση γύρω από το τι μπορούμε να κάνουμε για να προστατέψουμε τα δάση, που κινδυνεύουν κάθε καλοκαίρι από τις πυρκαγιές (π.χ. *καθαρισμός των δασών από σκουπίδια, τοποθέτηση αντλιών νερού κτλ.*). Ενδέχεται κάποια παιδιά να μην κατοικούν κοντά σε δάσος, αλλά σίγουρα έχουν δει στην τηλεόραση εικόνες καμένων δασών. Αυτό είναι αρκετό για να προβληματιστούν και να συμμετάσχουν στη συζήτηση. Άλλωστε, ο δάσκαλος θα μπορούσε ν' αλλάξει την εκφώνηση της άσκησης λέγοντας: *Αν κατοικούσατε κοντά σε κάποιο δάσος που κινδύνευε από πυρκαγιά, τι θα κάνατε...*; Τα παιδιά, με τη βοήθεια του δασκάλου, καταθέτουν τις δικές τους σκέψεις γι' αυτό το θέμα. Ο δάσκαλος μπορεί να επεκτείνει τη συζήτηση βάζοντας τα παιδιά να προβληματιστούν στο τι θα μπορούσε να κάνει το καθένα ξεχωριστά για την προστασία του δάσους (π.χ. *δεν πετώ σκουπίδια, δεν ανάβω φωτιά, δε σκαλίζω τους κορμούς των δέντρων κτλ.*).

Βαθμός δυσκολίας: 1 Στη σελ. 44 τα παιδιά θα βρουν οδηγίες του Υπουργείου Γεωργίας που ενημερώνουν για το τι πρέπει να κάνει κάποιος αν δει μια πυρκαγιά στο δάσος. Ο δάσκαλος λέει στα παιδιά να τις διαβάσουν πολύ προσεκτικά και στη συνέχεια κάνει ερωτήσεις στα παιδιά (Π.χ. *Τι πρέπει να κάνουμε μόλις δούμε φωτιά σ' ένα δάσος; Τι θα χρησιμοποιήσουμε για να σβήσουμε μια φωτιά; Γιατί; Γιατί τα κλαδιά των δέντρων δεν είναι αποτελεσματικός τρόπος για το σβήσιμο μιας φωτιάς;*). Ο δάσκαλος ζητά από τα παιδιά να γράψουν στο τετράδιο εργασιών τους μια εργασία με τίτλο: *Βλέπω μια φωτιά στο δάσος. Τι κάνω;*

Βαθμός δυσκολίας: 1 Στη σελ. 53 τα παιδιά διαβάζουν πληροφορίες για το δάσος της Δαδιάς και σχολιάζουν το περιεχόμενό τους. Ο δάσκαλος παροτρύνει τα παιδιά να φέρουν στο σχολείο πληροφοριακό υλικό για το δάσος της Δαδιάς και το δάσος του Κοτζάμ Ορμάν. Φυσικά, ο δάσκαλος έχει φροντίσει να συγκεντρώσει σχετικό πληροφοριακό υλικό προκειμένου να το ανακοινώσει στα παιδιά.

Γραμματικά φαινόμενα του μαθήματος:

α) Παρατατικός, σχέση παρατατικού με ενεστώτα και αόριστο.

Δραστηριότητες:

- Βαθμός δυσκολίας: 2** Στη σελ. 45 τα παιδιά, αφού διαβάσουν το κείμενο, θα πρέπει να το γράψουν μεταφέροντας τα υπογραμμισμένα ρήματα από τον ενεστώτα (παρόν) στον παρατατικό (παρελθόν). Ο δάσκαλος εξηγεί ότι ο ενεστώτας αναφέρεται σε ενέργειες που γίνονται τώρα (στο παρόν), ενώ ο παρατατικός αναφέρεται σε ενέργειες που έγιναν στο παρελθόν συνέχεια ή με επανάληψη. Καλό θα ήταν η άσκηση να γίνει πρώτα προφορικά. Στη σελίδα αυτή υπάρχει ένα μικρό σημείωμα με πληροφορίες για τους εθνικούς δρυμούς που υπάρχουν στην Ελλάδα. Τα παιδιά το διαβάζουν και ο δάσκαλος δίνει επιπλέον πληροφορίες (τι είναι δρυμός, ποιοι είναι οι μεγαλύτεροι δρυμοί στην Ελλάδα κτλ.).
- Βαθμός δυσκολίας: 1** Στην άσκηση της σελ. 46 τα παιδιά καλούνται να συμπληρώσουν τα κενά βάζοντας τα ρήματα που είναι σε παρένθεση στον παρατατικό. Η άσκηση θα μπορούσε να γίνει πρώτα προφορικά.
- Βαθμός δυσκολίας: 3** Στη σελ. 47 τα παιδιά πρέπει να ξαναγράψουν το κείμενο της άσκησης βάζοντας τα υπογραμμισμένα ρήματα από τον παρατατικό στον αόριστο. Η άσκηση παρουσιάζει κάποια δυσκολία, γιατί συχνά οι μη φυσικοί ομιλητές δεν μπορούν να δουν τη διαφορά ανάμεσα στον παρατατικό και στον αόριστο. Είναι απαραίτητο ο δάσκαλος να κάνει πρώτα κάποια απλά παραδείγματα στον πίνακα και στη συνέχεια τα παιδιά να ασχοληθούν με την άσκηση, που καλό θα ήταν να γίνει πρώτα προφορικά.

Παρατήρηση: Τον *παρατατικό* τον χρησιμοποιούμε όταν θέλουμε να πούμε ότι κάτι γινόταν στο παρελθόν συνέχεια, π.χ.: «Τα παιδιά έπαιζαν χτες στη γειτονιά» (έπαιζαν συνέχεια, πολλή ώρα), ή ότι κάτι γινόταν πολλές φορές, π.χ.: «Κάθε Κυριακή πήγαινα στο πάρκο» (πήγαινα πολλές φορές). Τον *αόριστο* τον χρησιμοποιούμε όταν θέλουμε να πούμε απλώς ότι κάτι έγινε στο παρελθόν, χωρίς να μας ενδιαφέρει πόσο κράτησε, π.χ.: «Τα παιδιά έπαιζαν χτες στη γειτονιά» (τα παιδιά έπαιζαν, αλλά δε λέμε πόσο κράτησε το παιχνίδι τους).

- Βαθμός δυσκολίας: 2** Η άσκηση της σελ. 48 ζητάει μετασχηματισμό ρηματικών φράσεων σε ονοματικές. Ο δάσκαλος θα χρειαστεί να εξηγήσει στα παιδιά ότι μπορούμε κάποιες φράσεις να τις πούμε χωρίς ρήμα (βάζοντας στη θέση του ρήματος ένα ουσιαστικό), χωρίς ν' αλλάξει το νόημα της φράσης. Θα χρειαστεί, βέβαια, κι εδώ να κάνει μερικά απλά παραδείγματα στον πίνακα.
- Βαθμός δυσκολίας: 1** Στη σελ. 49 τα παιδιά θα πρέπει να ξαναγράψουν τις φράσεις της άσκησης μεταφέροντάς τες στον πληθυντικό αριθμό. Παρόμοιες ασκήσεις μεταφοράς φράσεων από τον έναν αριθμό στον άλλο έχουν γίνει και σε προηγούμενες τάξεις, οπότε αναμένεται να μη δυσκολευτούν.

- Βαθμός δυσκολίας: 2 Στη σελ. 50 τα παιδιά θα προσπαθήσουν ν' αποκρυπτογραφήσουν το κείμενο (εικονόλεξο) και στη συνέχεια να το ξαναγράψουν μεταφέροντάς το στον ενικό αριθμό. Αν τα παιδιά δυσκολεύονται, ο δάσκαλος τα βοηθά. Κι εδώ προτείνεται η άσκηση να γίνει πρώτα προφορικά κι ύστερα γραπτά.
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Η άσκηση με τα αριθμητικά (σελ. 52) είναι επαναληπτική. Ισχύουν τα όσα έχουν αναφερθεί σε προηγούμενες ασκήσεις για τη γραφή των απόλυτων αριθμητικών.
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Η άσκηση της σελ. 54 έχει ως στόχο να δώσει στα παιδιά τη δυνατότητα να εκφραστούν μέσα από τη ζωγραφική, φτιάχνοντας μια ζωγραφιά για ένα δάσος που καίγεται.
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Το κρυπτόλεξο της σελ. 55 είναι μια ευχάριστη άσκηση για τα παιδιά. Καλούνται να βρουν τα ρήματα που είναι κρυμμένα σ' αυτό και βρίσκονται στον παρατατικό. Η συγκεκριμένη άσκηση δεν παρουσιάζει ιδιαίτερη δυσκολία.
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Το σκραμπλ στη σελ. 56 είναι μια λεξιλογική άσκηση, που με πρωτότυπο τρόπο τα παιδιά μαθαίνουν την ορθογραφία κάποιων λέξεων από την ενότητα *Τα δάση μας*.

Τα δάση μας

πληγωμένος, -η, -ο (μτχ.)

το ρετσίνι (ουσ.)

σταλάζω στάλαξα, θα σταλάξω (ρ.)

ξεραίνομαι, ξεράθηκα, θα ξεραθώ (ρ.)

σαλεύω, σάλεψα, θα σαλέψω (ρ.)

σακατεμένος, -η, -ο (μτχ.)

η πυρκαγιά (ουσ.) (από το *πυρ*, που σημαίνει

φωτιά, και το *ρ. καίω*)

η συνέπεια (ουσ.)

επιζώ, επέζησα, θα επιζήσω (ρ.)

η έλλειψη (ουσ.)

η αναγέννηση (ουσ.)

το στρέμμα, του στρέμματος -

τα στρέμματα, των στρεμμάτων (ουσ.)

το φαράγγι (ουσ.)

η μακροβιότητα (ουσ.)

η θεότητα (ουσ.)

το απόρριμμα, του απορρίμματος -

τα απορρίμματα, των απορριμμάτων (ουσ.)

ασφαλής, -ής, -ές (επίθ.)

το ίχνος, του ίχνους - τα ίχνη, των ιχνών (ουσ.)

εξαπλώνομαι, εξαπλώθηκα, θα εξαπλωθώ (ρ.)

η πρωτοπορία (ουσ.)

η οργάνωση (ουσ.)

τροπικός, -ή, -ό (επίθ.)

η βροχόπτωση (ουσ.)

η ποικιλία (ουσ.)

το οξυγόνο (ουσ.)

πληγωμένα πεύκα, *πληγωμένοι* άνθρωποι

Το ρετσίνι **σταλάζει** σε μια λακκούβα.

Τα πληγωμένα πεύκα **ξεράθηκαν**.

Τα πληγωμένα πεύκα **σαλεύουν**
όταν φυσά αέρας.

Τα πεύκα είναι **σακατεμένα** από
τις τσεκουριές.

Οι συνέπειες από τις πυρκαγιές
είναι καταστροφικές.

Λίγα ζώα **επιζούν** μετά από κάθε πυρκαγιά.

η έλλειψη νερού, *η έλλειψη* φαγητού

Η δεντροφύτευση **βοηθά την αναγέννηση**
των δασών.

Μερικά δάση **καλύπτουν** έκταση πολλών
στρεμμάτων.

η μακροβιότητα των δέντρων

κάδος **απορριμμάτων**

ασφαλές μέρος, *ασφαλές* καταφύγιο

τα **ίχνη** της φωτιάς

Η φωτιά **εξαπλώθηκε** γρήγορα.

οι περιβαλλοντικές **οργανώσεις**

τροπικά δάση

ποικιλία εντόμων, *ποικιλία* πουλιών

Τα δέντρα **μάς** δίνουν **οξυγόνο**.

Τίτλος ενότητας: **Ο καιρός**

Διάρκεια διδασκαλίας:

Περίπου 3 εβδομάδες.

Κεντρικό κείμενο:

Αυθεντικό κείμενο (άρθρο εφημερίδας) με πληροφορίες για τις καιρικές συνθήκες που επικρατούν στη Β. Ελλάδα. Τα παιδιά διαβάζουν το κείμενο και συζητούν το περιεχόμενό του με τον δάσκαλό τους (π.χ. *Γιατί αποκλείστηκαν χωριά στη Βόρεια Ελλάδα; Υπήρξε πρόβλημα στις συγκοινωνίες;*). Ο δάσκαλος εξηγεί τυχόν άγνωστες λέξεις που μπορεί να έχουν τα παιδιά και τις γράφει στον πίνακα. Στη συνέχεια καλούνται να απαντήσουν στις ερωτήσεις που ακολουθούν. Τα παιδιά συμβουλευόμαστε το κείμενο και απαντούν στις ερωτήσεις (σελ. 59). Στην άσκηση της σελ. 60 ζητείται από τα παιδιά να γράψουν λίγα λόγια για το πώς περνούν στην οικογένειά τους τις κρύες χειμωνιάτικες νύχτες. Ο δάσκαλος παροτρύνει τα παιδιά να γράψουν ελεύθερα ό,τι θέλουν και κατόπιν τους ζητά να διαβάσουν αυτά που έγραψαν σε όλη την τάξη.

Συμπληρωματικό υλικό:

Ο δάσκαλος μπορεί να ζητήσει από τα παιδιά να φέρουν στην τάξη δελτία καιρού από εφημερίδες, φωτογραφίες (π.χ. αποκλεισμένοι δρόμοι από τα χιόνια), ειδήσεις από εφημερίδες και περιοδικά. Τα παιδιά σχολιάζουν το υλικό που έχουν φέρει. Εδώ, μπορεί ο δάσκαλος να ζητήσει από τα παιδιά να σχολιάσουν δελτία καιρού από τοπικές εφημερίδες. Ο δάσκαλος μπορεί να αξιοποιήσει την ενότητα 2 από το τετράδιο *Εδώ, εκεί κι αλλού* (Δράση 3 – Εκπαιδευτικό υλικό).

Γραμματικά φαινόμενα του μαθήματος:

α) *Αόριστος οριστικής, σχέση αορίστου με παρόν (ενεστώτα) και μέλλον (μέλλοντας)* · β) *επίθετα.*

Δραστηριότητες:

- Βαθμός δυσκολίας: 1 Στην πρώτη άσκηση της σελ. 61 τα παιδιά καλούνται να γράψουν τα αντίθετα κάποιων λέξεων του κειμένου. Εδώ, θα ήταν καλό ο δάσκαλος να επανέλθει στο αυθεντικό κείμενο (άρθρο εφημερίδας), να ζητήσει από τα παιδιά να το ξαναδιαβάσουν, να υπογραμμίσουν τις λέξεις στο κείμενο και στη συνέχεια να βρουν τις λέξεις που έχουν αντίθετη σημασία. Τα παιδιά διαβάζουν το κείμενο αντικαθιστώντας τις υπογραμμισμένες λέξεις με τις αντίθετές τους και διαπιστώνουν τι αλλαγές έχει υποστεί το νόημα του κειμένου.
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Στη δεύτερη άσκηση τα παιδιά καλούνται να γράψουν τα τρία γένη των επιθέτων του κειμένου. Ο δάσκαλος καλό θα ήταν να κάνει την άσκηση και στον πίνακα, προσθέτοντας μάλιστα κι άλλα επίθετα από το κείμενο.

- Βαθμός δυσκολίας: 2 Ο δάσκαλος ζητά από τα παιδιά να διαβάσουν προσεκτικά το κείμενο της σελ. 62 και κατόπιν να προσπαθήσουν να το ξαναγράψουν μεταφέροντάς το σε χρόνο μέλλοντα. Καλό είναι ο δάσκαλος να ζητήσει από τα παιδιά να υπογραμμίσουν τους ρηματικούς τύπους και η άσκηση αυτή να γίνει πρώτα προφορικά.
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Το δελτίο καιρού από εφημερίδα της περιοχής της Θράκης (σελ. 63) προσφέρεται για παραγωγή προφορικού λόγου. Τα παιδιά διαβάζουν προσεκτικά το δελτίο καιρού. Ο δάσκαλος εξηγεί στα παιδιά τι σημαίνουν τα διάφορα σύμβολα που υπάρχουν στους χάρτες που συνοδεύουν ένα δελτίο καιρού (*πώς συμβολίζεται, για παράδειγμα, η βροχή ή η λιακάδα*), σε τι χρησιμεύουν αυτά τα σύμβολα κτλ. Τα παιδιά απαντούν τις ερωτήσεις που ακολουθούν μετά το δελτίο καιρού. Ο δάσκαλος μπορεί, αν υπάρχει δυνατότητα, να μαγνητοσκοπήσει ένα δελτίο καιρού από την τηλεόραση και να το προβάλλει στην τάξη. Με αυτόν τον τρόπο, τα παιδιά εξοικειώνονται με τον γλωσσικό κώδικα που χρησιμοποιείται στα δελτία καιρού. Επίσης, καλό θα ήταν να εξηγήσει ο δάσκαλος, με πολύ απλά λόγια, και κάποιες λέξεις ή φράσεις που υπάρχουν στα δελτία καιρού και δυσκολεύουν τα παιδιά.
- Βαθμός δυσκολίας: 2 Στο εικονόλεξο της σελ. 64 τα παιδιά καλούνται να ξαναγράψουν το κείμενο μεταφέροντάς το από τον αόριστο στον ενεστώτα. Η άσκηση αυτή καλό είναι να γίνει πρώτα προφορικά. Αν τα παιδιά δυσκολεύονται, ο δάσκαλος ζητά να διαβάσουν προσεκτικά το κείμενο και στη συνέχεια να το ξαναγράψουν έτσι που να φαίνεται ότι αυτά που λέει γίνονται τώρα. Κρίνεται σκόπιμο να δώσει ο δάσκαλος κι άλλα τέτοια κείμενα για μεταφορά σε άλλο χρόνο.
- Βαθμός δυσκολίας: 3 Στο δελτίο καιρού της σελ. 65 ζητείται μεταφορά από τον μέλλοντα στον αόριστο. Ο δάσκαλος λέει στα παιδιά ότι τα δελτία καιρού, επειδή κάνουν προβλέψεις για τον καιρό της επόμενης ή των επόμενων ημερών, είναι γραμμένα σε χρόνο μέλλοντα. *Πώς θα φαινόταν το δελτίο καιρού αν παρουσιαζόταν έτσι που να φαίνεται ότι αυτά που πρόκειται να γίνουν έχουν γίνει;* Εδώ, είναι μια καλή ευκαιρία για να αντιληφθούν τα παιδιά τις τρεις χρονικές βαθμίδες (παρελθόν, παρόν, μέλλον). Τα παιδιά μπορούν, για περισσότερη άσκηση, να κάνουν τέτοιες μετατροπές και στα δελτία καιρού που έχουν φέρει στην τάξη (να τα μεταφέρουν, για παράδειγμα, από τον μέλλοντα στον ενεστώτα ή από τον μέλλοντα στον αόριστο).
- Βαθμός δυσκολίας: 2 Στην άσκηση της σελ. 66 τα παιδιά καλούνται να συμπληρώσουν τα κενά βάζοντας τα ρήματα στον αόριστο της οριστικής, στο σωστό πρόσωπο και στον σωστό αριθμό. Τα ρήματα είναι συχνόχρηστα (ομαλά και ανώμαλα). Έτσι, τα παιδιά έχουν τη δυνατότητα να εξασκηθούν στον σχηματισμό του αορίστου ομαλών και ανώμαλων ρημάτων. Ο δάσκαλος μπορεί να δώσει στα παιδιά και άλλες παρόμοιες ασκήσεις (συμπλήρωσης κενών) για περισσότερη άσκηση.

- Βαθμός δυσκολίας: 2 Στις σελ. 67 και 68 τα παιδιά καλούνται να υπογραμμίσουν τα επίθετα των κειμένων και κατόπιν να γράψουν τα τρία γένη στον πίνακα που ακολουθεί. Οι ασκήσεις με επίθετα θα επαναλαμβάνονται συχνά, γιατί είναι γνωστό ότι οι αλλόγλωσσοι μαθητές αντιμετωπίζουν πολλές δυσκολίες όσον αφορά το γένος των επιθέτων. Τέτοιου είδους ασκήσεις πρέπει να γίνονται συχνά από τον δάσκαλο, προκειμένου τα παιδιά να ξεπεράσουν τις δυσκολίες τους. Για παράδειγμα, μπορεί ο δάσκαλος να ζητήσει να υπογραμμίσουν τα επίθετα σ' ένα άρθρο περιοδικού ή εφημερίδας και στη συνέχεια να γράψουν τα τρία γένη.
- Βαθμός δυσκολίας: 3 Σημαντική είναι επίσης και η άσκηση της σελ. 69, αν και κρίνεται δύσκολη. Εδώ θα πρέπει τα παιδιά να γράψουν δελτίο καιρού βασισμένα στις πληροφορίες του πίνακα. Αν το επίπεδο της τάξης είναι χαμηλό και ο δάσκαλος κρίνει ότι τα παιδιά αδυνατούν να λύσουν την άσκηση, μπορεί να την παραβλέψει και να δώσει μια δική του με πιο εύκολες λέξεις. Αφού γίνει η άσκηση (αυτή ή άλλη παρόμοια), ζητάει από κάποιο παιδί να διαβάσει το κείμενο που προέκυψε.
- Βαθμός δυσκολίας: 2 Η σελ. 70 προσφέρεται για παραγωγή προφορικού και γραπτού λόγου. Τα παιδιά παρατηρούν προσεκτικά τις εικόνες και προσπαθούν να φτιάξουν μια δική τους ιστορία. Η άσκηση αυτή κρίνεται εξαιρετικά σημαντική, γιατί δίνει στα παιδιά τη δυνατότητα να εκφραστούν ελεύθερα με τη φαντασία τους. Θα ήταν καλό να γίνει πρώτα προφορικά και ύστερα γραπτά. Εννοείται πως ο δάσκαλος θα πρέπει να αποφύγει να καθοδηγήσει τη σκέψη των παιδιών με δικές του ιδέες. Αφού τα παιδιά γράψουν την ιστοριούλα, έτσι όπως τη φαντάζονται, ο δάσκαλος τα παροτρύνει να τη διαβάσουν και στην τάξη. Η προσπάθεια κάθε παιδιού ενισχύεται θετικά.
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Το κρυπτόλεξο της σελ. 71 είναι μια ευχάριστη άσκηση, στην οποία τα παιδιά καλούνται να βρουν τα ρήματα που είναι κρυμμένα σ' αυτό και βρίσκονται στον αόριστο της οριστικής. Η συγκεκριμένη άσκηση δεν παρουσιάζει δυσκολία και μπορεί να γίνει από όλους τους μαθητές.
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Η ακροστιχίδα της σελ. 72 είναι επίσης μια ευχάριστη άσκηση για τα παιδιά. Κι εδώ τα παιδιά καλούνται να βρουν τα αντίθετα των δοσμένων λέξεων για να συμπληρωθεί η ακροστιχίδα. Ο δάσκαλος μπορεί να δίνει στα παιδιά, με τη μορφή παιχνιδιού, ασκήσεις με αντίθετα ή συνώνυμα (π.χ. *Ποιο είναι το αντίθετο της λέξης όμορφος* κτλ.).

ΤΑ ΕΠΙΘΕΤΑ

Οι λέξεις που μας φανερώνουν τι είναι ένα ουσιαστικό, δηλαδή μας λένε ποια ποιότητα ή ιδιότητα έχει το ουσιαστικό, λέγονται *επίθετα*. Π.χ. **ξύλινη** καρέκλα, **όμορφος** άνθρωπος. Τα επίθετα δεν τα βρίσκουμε μόνα τους· πάντα πηγαίνουν μαζί με ένα ουσιαστικό. Τα επίθετα παίρνουν το γένος του ουσιαστικού που προσδιορίζουν· γι' αυτό έχουν τρία γένη: *αρσενικό*, *θηλυκό* και *ουδέτερο*.

Τα επίθετα, όταν κλίνονται, κρατάνε τον τόνο στη συλλαβή που τονίζεται η ονομαστική του αρσενικού. Π.χ.: ο άσχημος, του άσχημου, τον άσχημο, άσχημε, οι άσχημοι, των άσχημων, τους άσχημους, άσχημοι.

Μερικές φορές χρησιμοποιούμε τα προπαροξύτονα επίθετα σε **-ος** και για ουσιαστικά. Π.χ. ο άρρωστος, ο βάρβαρος, ο πλούσιος. Τα προπαροξύτονα επίθετα που χρησιμοποιούνται ως ουσιαστικά στη γενική του ενικού και στη γενική και αιτιατική του πληθυντικού κατεβάζουν τον τόνο στην παραλήγουσα. Έτσι λέμε: τα ρούχα του *άρρωστου* παιδιού (επίθετο που προσδιορίζει ουσιαστικό), αλλά: τα ρούχα του *αρρώστου* (επίθετο που χρησιμοποιείται ως ουσιαστικό).

ΠΡΟΣΟΧΗ! Το επίθετο *πολύς* γράφεται με ένα *λ* και *υ* στον ενικό αριθμό του αρσενικού και του ουδετέρου (υπήρχε *πολύς* κόσμος, το φαγητό είναι *πολύ* ζεστό). Το θηλυκό *η πολλή* γράφεται με δύο *λ* (*λλ*) και *η* (έχει *πολλή* δουλειά). Επίσης, με ένα *λ* και *υ* γράφεται το επίρρημα *πολύ* (μου αρέσει *πολύ* ο χαλβάς).

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

πλήττω, έπληξα, θα πλήξω (ρ.)
βυθίζομαι, βυθίστηκα, θα βυθιστώ (ρ.)
παραλύω, παρέλυσα, θα παραλύσω (ρ.)

οδικός, -ή, -ό (επίθ.)
η αλυσίδα (ουσ.)

αστικός, -ή, -ό (επίθ.)
η ετοιμότητα (ουσ.)

η πίστα (ουσ.)
η πτήση (ουσ.)
ο απόπλους, του απόπλου (ουσ.)
η νέφωση (ουσ.)

η χιονόπτωση (ουσ.)
παροδικός, -ή, -ό (επίθ.)
πνέω, έπνευσα, θα πνεύσω (ρ.)
η διεύθυνση (ουσ.)
η ένταση (ουσ.)
κυμαίνομαι, κυμάνθηκα, θα κυμανθώ (ρ.)

σκουραίνω, σκούρυνα, θα σκουρύνω (ρ.)
σκάω, έσκασα, θα σκάσω (ρ.)

η σχισμή (ουσ.)
αφρίζω, άφρισα, θα αφρίσω (ρ.)
η απεραντοσύνη (ουσ.)
θυελλώδης, -ης, -ες (επίθ.)
εξασθενώ, εξασθένησα, θα εξασθενήσω (ρ.)
κυριαρχώ, κυριάρχησα, θα κυριαρχήσω (ρ.)
εντείνομαι, εντάθηκα, θα ενταθώ (ρ.)
επεκτείνομαι, επεκτάθηκα, θα επεκταθώ (ρ.)

η σχεδία (ουσ.)
ο, η ναυαγός (ουσ.)

σποραδικός, -ή, -ό (επίθ.)
βελτιώνομαι, βελτιώθηκα, θα βελτιωθώ (ρ.)

*Η κακοκαιρία έπληξε τη Βόρεια Ελλάδα.
Πολλά χωριά βυθίστηκαν στο σκοτάδι.
Οι συγκοινωνίες παρέλυσαν από
την κακοκαιρία.*

οδικό δίκτυο

*Τα αυτοκίνητα κινούνται με αλυσίδες,
γιατί το χιόνι είναι πολύ.*

αστικά κέντρα, **αστικό** λεωφορείο
*Το κράτος βρισκόταν σε ετοιμότητα,
για ν' αντιμετωπίσει την κακοκαιρία.*

η **πίστα** του αεροδρομίου
οι **πτήσεις** του εξωτερικού

ο **απόπλους** του πλοίου
τοπικές **νεφώσεις**

δυνατές **χιονοπτώσεις**
παροδικές χιονοπτώσεις

Οι άνεμοι θα πνέουν ισχυροί.

η **διεύθυνση** του ανέμου

η **ένταση** του ανέμου

*Η θερμοκρασία θα κυμανθεί από 0 έως 8
βαθμούς Κελσίου.*

Το χρώμα τ' ουρανού σκούρυνε.

*Τα κύματα έσκασαν με δύναμη πάνω
στα βράχια.*

η **σχισμή** του βράχου

Η θάλασσα άφρισε.

η **απεραντοσύνη** της θάλασσας

θυελλώδεις άνεμοι

Οι άνεμοι θα εξασθενήσουν.

Αύριο θα κυριαρχήσουν οι συννεφίες.

Οι άνεμοι θα ενταθούν.

*Η κακοκαιρία θα επεκταθεί σε ολόκληρη
την Ελλάδα.*

Ο Οδυσσέας κατασκεύασε μια σχεδία.

*Η σχεδία βούλιαξε, κι ο Οδυσσέας βρέθηκε
ναυαγός στο νησί των Φαιάκων.*

σποραδικές βροχές, **σποραδικές** καταγίδες

Ο καιρός αύριο θα βελτιωθεί.

**ΟΔΗΓΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ
ΤΟΥ 2ου ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΤΗΣ Στ' ΤΑΞΗΣ**

«ΤΑΞΙΔΙΑ... ΜΕ ΛΟΓΙΑ»



ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΕΝΟΤΗΤΩΝ

Θεματική ενότητα	Χρονική διάρκεια	Στόχοι	Διδακτικό υλικό
<i>Τεχνολογία και επικοινωνία</i>	περίπου 3 εβδομάδες	<ol style="list-style-type: none"> 5. Να ασκηθούν οι μαθητές στην παραγωγή προφορικού και γραπτού λόγου. 6. Να αναγνωρίζουν μέσα σε κείμενο τον παρακείμενο και τον υπερσυντέλικο. 7. Να μάθουν να διακρίνουν το επίθετο «πολλή» από το επίρρημα «πολύ». 	<ul style="list-style-type: none"> • άρθρα από εφημερίδες και περιοδικά, φωτογραφίες κτλ. • <i>Γλωσσικές δραστηριότητες, γραπτές και προφορικές, για τις τάξεις Β΄ έως ΣΤ΄ δημοτικού των μειονοτικών σχολείων</i> (Δράση 5 – Εκπαιδευτικό υλικό και βιβλία για τη γλώσσα) • <i>Ένα μήνυμα σου στέλνω</i> (Δράση 3 – Εκπαιδευτικό υλικό)
<i>Ο άνθρωπος μπροστά στα φυσικά φαινόμενα</i>	περίπου 3 εβδομάδες	<ol style="list-style-type: none"> 5. Να ασκηθούν οι μαθητές στην παραγωγή προφορικού και γραπτού λόγου. 6. Να αντιληφθούν τη διαφορά ανάμεσα στο ονοματικό και ρηματικό σύνολο. 7. Να μετατρέπουν προτάσεις από ευθύ σε πλάγιο λόγο. 8. Να μετασχηματίζουν ονοματικές φράσεις σε ρηματικές, και το αντίστροφο. 	<ul style="list-style-type: none"> • άρθρα από εφημερίδες και περιοδικά, φωτογραφίες, έντυπα του ΟΑΣΠ κτλ. • <i>Γλωσσικές δραστηριότητες, γραπτές και προφορικές, για τις τάξεις Β΄ έως ΣΤ΄ δημοτικού των μειονοτικών σχολείων</i> (Δράση 5 – Εκπαιδευτικό υλικό και βιβλία για τη γλώσσα)
<i>Μουσικά όργανα</i>	περίπου 3 εβδομάδες	<ol style="list-style-type: none"> 3. Να ασκηθούν οι μαθητές στην παραγωγή προφορικού και γραπτού λόγου. 4. Να μετατρέπουν την ενεργητική σύνταξη σε παθητική, και το αντίστροφο. 	<ul style="list-style-type: none"> • βιβλία και περιοδικά, φωτογραφίες κτλ. • <i>Φτιάχνοντας μια συλλογή</i> (Δράση 3 – Εκπαιδευτικό υλικό)

Θεματική ενότητα	Χρονική διάρκεια	Στόχοι	Διδακτικό υλικό
<i>Φροντίζω το σώμα μου και την υγεία μου</i>	περίπου 3 εβδομάδες	<ol style="list-style-type: none"> 4. Να ασκηθούν οι μαθητές στην παραγωγή προφορικού και γραπτού λόγου. 5. Να αντιληφθούν τη σειρά των βασικών όρων μιας πρότασης (ΥΡΑ, ΥΡΚ) 6. Να μάθουν να διακρίνουν τις ομώνυμες λέξεις «ποιο / ποιο» και «ότι / ό,τι». 7. Να μάθουν να σχηματίζουν το συγκριτικό βαθμό των επιθέτων (μονολεκτικά και περιφραστικά). 	<ul style="list-style-type: none"> • άρθρα από εφημερίδες και περιοδικά, φωτογραφίες, διαφημιστικά φυλλάδια από την οδοντιατρική εταιρεία κτλ. • <i>Τι ωραία που μυρίζει...</i> (Δράση 3 – Εκπαιδευτικό υλικό)

Τίτλος ενότητας: **Τεχνολογία και επικοινωνία**

Διάρκεια διδασκαλίας:

Περίπου 3 εβδομάδες.

Κεντρικό κείμενο:

Ουσιαστικά πρόκειται για δύο μικρά κείμενα (σελ. 2). Το ένα αναφέρεται στη χρησιμότητα του Ίντερνετ, ενώ το δεύτερο δίνει πληροφορίες για τη σελίδα που έχουν ανοίξει οι μαθητές του Δημοτικού Σχολείου Φελώνης. Τα παιδιά διαβάζουν τα κείμενα και συζητούν το περιεχόμενό τους με τον δάσκαλο τους. Ο δάσκαλος μπορεί να εξηγήσει στα παιδιά, με πολύ απλά λόγια, τι είναι το Ίντερνετ (*πώς μπορεί κάποιος να «μπει» στο Ίντερνετ, τι πληροφορίες παίρνουμε κτλ.*). Στη συνέχεια καλούνται να απαντήσουν στις ερωτήσεις που ακολουθούν (σελ. 3). Στην τελευταία ερώτηση τα παιδιά θα χρειαστεί να αιτιολογήσουν την απάντηση που θα δώσουν.

Συμπληρωματικό υλικό:

Ο δάσκαλος αναζητάει με τα παιδιά στη βιβλιοθήκη του σχολείου σχετικό πληροφοριακό υλικό. Ο δάσκαλος μπορεί να χρησιμοποιήσει το φυλλάδιο *Ένα μήνυμα σου στέλνω* (Δράση 3 – Εκπαιδευτικό υλικό), όπου τα παιδιά μαθαίνουν με ποιους τρόπους μπορεί να ταξιδέψει ένα μήνυμα. Φυσικά, μπορεί να φέρει στην τάξη και οτιδήποτε σχετίζεται με τη συγκεκριμένη ενότητα. Το υλικό (άρθρα, φωτογραφίες κτλ.) καρφιτσώνεται στον πίνακα ανακοινώσεων της τάξης και σχολιάζεται από τα παιδιά.

Γραμματικά φαινόμενα του μαθήματος:

Παρακείμενος και υπερσυντέλικος (αναγνώριση, κλίση).

Δραστηριότητες:

- Βαθμός δυσκολίας: 2 Ακολουθεί το κείμενο της σελίδας που έχουν ανοίξει στο Ίντερνετ οι μαθητές του 1ου Δημοτικού Σχολείου Ξάνθης (σελ. 4). Στη συνέχεια, ο δάσκαλος καλεί τα παιδιά να πουν τι πληροφορίες θα έβαζαν αν άνοιγαν μια δική τους σελίδα στο Ίντερνετ. Θα μπορούσε, μάλιστα, να χωρίσει τα παιδιά σε ομάδες, αναθέτοντας σε κάθε ομάδα να φτιάξει μια μικρή εργασία για την πόλη ή για το χωριό όπου ζουν, για το σχολείο κτλ. (π.χ. *πολιτιστικές εκδηλώσεις στην πόλη ή στο χωριό, δραστηριότητες που έχει αναπτύξει το σχολείο, πληροφορίες για την ιστορία της πόλης ή του χωριού κτλ.*).
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Στην άσκηση της σελ. 5 τα παιδιά καλούνται ν' αναλύσουν σύνθετες λέξεις σε απλές και στη συνέχεια να φτιάξουν σύνθετες λέξεις από απλές.
- Βαθμός δυσκολίας: 2 Η άσκηση της σελ. 6 είναι λεξιλογική. Τα παιδιά καλούνται να συμπληρώσουν τα κενά με τη λέξη που ταιριάζει. Με αφορμή

την άσκηση αυτή μπορεί να γίνει και μια μικρή συζήτηση για το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο (π.χ. *Με ποιον τρόπο επικοινωνούσαν οι άνθρωποι παλαιότερα; Σήμερα πώς επικοινωνούν; Τι πλεονεκτήματα έχει η επικοινωνία με το e-mail;* κτλ.).

Βαθμός δυσκολίας: 1 Στην άσκηση της σελ. 7 τα παιδιά καλούνται να συζητήσουν για το facebook.

Βαθμός δυσκολίας: 1 Στην πρώτη άσκηση της σελ. 8 τα παιδιά καλούνται να υπογραμμίσουν τα ρήματα του κειμένου που βρίσκονται στον παρακείμενο. Καλό θα ήταν ο δάσκαλος να δώσει μερικά παραδείγματα στον πίνακα.

Παρατήρηση: Τον παρακείμενο τον χρησιμοποιούμε όταν θέλουμε να πούμε ότι κάτι έγινε στο παρελθόν και είναι τελειωμένο τη στιγμή που μιλάμε, π.χ.: «Το σχολινί έχει δεθεί (ή είναι δεμένο)».

Βαθμός δυσκολίας: 3 Στη δεύτερη άσκηση τα παιδιά θα συμπληρώσουν τα κενά βάζοντας το επίθετο «πολλή» ή το επίρρημα «πολύ». Επειδή η συγκεκριμένη άσκηση παρουσιάζει δυσκολία, συνιστάται στον δάσκαλο να δώσει αρκετά παραδείγματα στον πίνακα.

πολλή αγάπη / πολλή όρεξη	<i>Επίθετο που προσδιορίζει ουσιαστικό.</i>
πολύ δυνατή βροχή / πολύ δύσκολη δουλειά	<i>Επίρρημα που προσδιορίζει επίθετο.</i>
πεινάω πολύ / διψάω πολύ	<i>Επίρρημα που προσδιορίζει ρήμα.</i>

Βαθμός δυσκολίας: 2 Το κείμενο της σελ. 9 προσφέρεται για παραγωγή προφορικού λόγου. Ο δάσκαλος προσπαθεί να προκαλέσει το ενδιαφέρον των παιδιών ανοίγοντας συζήτηση σχετικά με τα τηλέφωνα (*είδη τηλεφώνων, χρησιμότητα του τηλεφώνου* κτλ.). Τα παιδιά διαβάζουν προσεκτικά το κείμενο που ακολουθεί. Στη συνέχεια, ο δάσκαλος μπορεί να κάνει ερωτήσεις στα παιδιά, για να διαπιστώσει αν έχουν κατανοήσει το νόημα του κειμένου (π.χ. *Πώς επικοινωνούσαν οι άνθρωποι παλαιότερα; Ποιος ήταν ο εφευρέτης του τηλεφώνου;* κτλ.). Η συζήτηση μπορεί να επεκταθεί και σε άλλες ανακαλύψεις και εφευρέσεις που άλλαξαν τη ζωή του ανθρώπου (π.χ. *τηλεόραση, ραδιόφωνο, ψυγείο, πλυντήριο* κτλ.). Εδώ, ο δάσκαλος μπορεί να καλέσει τα παιδιά να βρουν στη βιβλιοθήκη του σχολείου σχετικό πληροφοριακό υλικό. Τέλος, τα παιδιά βρίσκουν και υπογραμμίζουν στο κείμενο με τίτλο: «Πάρε με στο τηλέφωνο» τους ρηματικούς τύπους που βρίσκονται στον παρατατικό. Καλό θα ήταν η άσκηση να γίνει πρώτα προφορικά.

Παρατήρηση: Τον παρατατικό τον χρησιμοποιούμε όταν θέλουμε να πούμε ότι κάτι γινό-

ταν στο παρελθόν συνέχεια, π.χ.: «Τα παιδιά έπαιζαν χτες στη γειτονιά» ή ότι κάτι γινόταν σε επανάληψη, π.χ.: «Κάθε Κυριακή πήγαινα στο πάρκο».

- Βαθμός δυσκολίας: 2 Στη σελ. 10 τα παιδιά θα συμπληρώσουν ό,τι λείπει (-αι ή -ε) στις καταλήξεις των ρημάτων. Εδώ, ο δάσκαλος μπορεί να δώσει απλά παραδείγματα για την κατανόηση της άσκησης. Στην άσκηση αυτή μπορεί να γίνει συζήτηση για τα ασύρματα τηλέφωνα (π.χ. *Ποια τηλέφωνα ονομάζουμε ασύρματα; Αυτά που δεν έχουν καλώδιο*), καθώς και για τις ομοιότητες και διαφορές ανάμεσα στα συμβατικά και στα ασύρματα τηλέφωνα.
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Με αφορμή την εικόνα της σελ. 11, ο δάσκαλος συζητάει με τα παιδιά για τα κινητά τηλέφωνα. Καλό θα ήταν να δείξει στα παιδιά ένα κινητό τηλέφωνο και να προσπαθήσει να εξηγήσει, με απλό τρόπο, πώς λειτουργεί. Με αφορμή την άσκηση αυτή μπορεί να γίνει και μια μικρή συζήτηση για τη χρησιμότητα των κινητών τηλεφώνων στη ζωή μας. Ακολουθεί συζήτηση σχετικά με τις ομοιότητες και διαφορές των κινητών και σταθερών τηλεφώνων. Στόχος της άσκησης είναι να εκφραστούν ελεύθερα τα παιδιά.
- Βαθμός δυσκολίας: 2 Στη σελ. 12 τα παιδιά καλούνται να εντοπίσουν τα επίθετα σε διαφημιστικό κείμενο για τα iPhone.
- Βαθμός δυσκολίας: 2 Στη σελ. 13 υπάρχει η εικόνα ενός καρτοτηλεφώνου. Ο δάσκαλος προτρέπει τα παιδιά να παρατηρήσουν προσεκτικά την εικόνα και στη συνέχεια ακολουθεί συζήτηση για τα καρτοτηλέφωνα (*Γιατί τα λέμε έτσι; Πώς λειτουργούν; Σε τι μας εξυπηρετούν; κτλ.*). Ο δάσκαλος δείχνει στα παιδιά τηλεκάρτες και τα προτρέπει να φέρουν και τα ίδια, αν έχουν, δικές τους τηλεκάρτες.
- Βαθμός δυσκολίας: 3 Στη σελ. 14 τα παιδιά πρέπει να συμπληρώσουν τα κενά της άσκησης βάζοντας τα ρήματα που είναι σε παρένθεση στον παρακείμενο, στο πρόσωπο και στον αριθμό που ταιριάζουν. Η άσκηση παρουσιάζει κάποια δυσκολία, γι' αυτό καλό θα ήταν να γίνει πρώτα προφορικά. Αφού γίνει η άσκηση, διαβάζεται και στην τάξη από κάποια παιδιά. Κι εδώ, ο δάσκαλος, παίρνοντας αφορμή από το περιεχόμενο του κειμένου, μπορεί να συζητήσει με τα παιδιά για το πόσο, π.χ., μιλάνε στο τηλέφωνο, αν πρέπει να μιλάμε πολλή ώρα κτλ.
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Στη σελ. 15 δίνονται κάποιες πληροφορίες για τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές. Ο δάσκαλος συζητά με τα παιδιά για τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές και εξηγεί, με πολύ απλό τρόπο, πώς λειτουργεί ένας ηλεκτρονικός υπολογιστής. Αν το σχολείο διαθέτει ηλεκτρονικό υπολογιστή, καλό θα ήταν να δείξει ο δάσκαλος τα διάφορα μέρη του (*μονάδα, οθόνη, πληκτρολόγιο, ποντίκι*). Φυσικά, τα παιδιά, σε συνεργασία με τον δάσκαλό τους, μπορούν να αναζητήσουν περισσότερες πληροφορίες για τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές στη βιβλιοθήκη του σχολείου.

Βαθμός δυσκολίας: 2 Στο κείμενο της σελ. 16 τα παιδιά καλούνται να υπογραμμίσουν τα ρήματα που βρίσκονται στον υπερσυντέλικο. Καλό θα ήταν ο δάσκαλος να δώσει μερικά παραδείγματα στον πίνακα.

Παρατήρηση: Τον *υπερσυντέλικο* τον χρησιμοποιούμε όταν θέλουμε να πούμε ότι κάτι είχε γίνει στο παρελθόν πριν γίνει κάτι άλλο, π.χ.: «Όταν ήρθες, εγώ είχα φύγει».

Βαθμός δυσκολίας: 2 Στη σελ. 17 τα παιδιά θα διαβάσουν το κείμενο για το ρομπότ. Ο δάσκαλος μπορεί να κάνει ερωτήσεις για να διαπιστώσει αν έχουν κατανοήσει το νόημα του κειμένου. Στη συνέχεια, τα παιδιά καλούνται να μετατρέψουν τα ρήματα του κειμένου σε χρόνο μέλλοντα.

Βαθμός δυσκολίας: 1 Η διαφήμιση της σελ. 18 προσφέρεται για παραγωγή προφορικού λόγου. Ο δάσκαλος προτρέπει τα παιδιά να παρατηρήσουν προσεκτικά τη φωτογραφία που υπάρχει στη σελίδα και στη συνέχεια ακολουθεί συζήτηση για τα προϊόντα της σύγχρονης τεχνολογίας (*Ποια γνωρίζετε; Τι μας προσφέρουν; Έχουν κάνει καλύτερη ή χειρότερη τη ζωή μας; κτλ.*).

Βαθμός δυσκολίας: 2 Η άσκηση της σελ. 19 (*διαφήμιση φωτογραφικής μηχανής*) προσφέρεται για παραγωγή προφορικού και γραπτού λόγου. Αφήνουμε τα παιδιά να εκφραστούν ελεύθερα, χωρίς κανέναν περιορισμό (δε θα πούμε, για παράδειγμα, να χρησιμοποιήσουν πολλά κοσμητικά επίθετα ή πολλά ρήματα). Με αφορμή την άσκηση αυτή μπορεί να γίνει και μια μικρή συζήτηση για τις διαφημίσεις, για τον ρόλο τους και την επίδρασή τους στη ζωή μας (π.χ. *Ποια διαφήμισή σας αρέσει πιο πολύ; Πείτε με δικά σας λόγια το περιεχόμενό της. Με ποιον/ποιους τρόπο/τρόπους ο διαφημιστής προσπαθεί να μας πείσει να αγοράσουμε το προϊόν που διαφημίζει; κτλ.*).

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

η τεχνολογία (ουσ.)	προϊόντα της σύγχρονης τεχνολογίας
το Ίντερνετ (άκλ. ουσ.)	Πολλά ελληνικά σχολεία έχουν ανοίξει σελίδα στο Ίντερνετ .
αφιερωμένος, -η, -ο (μτχ.)	Η σελίδα που ανοίξαμε στο Ίντερνετ είναι αφιερωμένη στον νομό μας.
ελκυστικός, -ή, -ό (επίθ.)	Το Ίντερνετ είναι ελκυστικό όχι μόνο για τα παιδιά, αλλά και για τους μεγάλους.
το μήνυμα (ουσ.)	ηλεκτρονικό μήνυμα , γραπτό μήνυμα
η αποστολή (ουσ.)	η αποστολή δεμάτων, η επικίνδυνη αποστολή
το δίκτυο (ουσ.)	ηλεκτρονικό δίκτυο , ηλεκτρικό δίκτυο
το ρομπότ (άκλ. ουσ.)	Τα ρομπότ βοηθούν τον άνθρωπο σε πολλές δουλειές.
τεχνητός, -ή, -ό (επίθ.)	τεχνητή λίμνη, τεχνητή βροχή
η νοημοσύνη (ουσ.)	η νοημοσύνη του ανθρώπου
ο εγκέφαλος (ουσ.)	ο ανθρώπινος εγκέφαλος
η αντίληψη (ουσ.)	Η Μελέκ έχει μεγάλη αντίληψη στα μαθηματικά.
η κλήση (ουσ.)	τηλεφωνική κλήση
εξελιγμένος, -η, -ο (μτχ.)	εξελιγμένη τεχνολογία
ψηφιακός, -ή, -ό (επίθ.)	ψηφιακό τηλέφωνο
ασύρματος, -η, -ο (επίθ.)	ασύρματο τηλέφωνο
η συνομιλία (ουσ.)	Είχα μια συνομιλία με τον αδερφό μου στο τηλέφωνο.
το καρτοτηλέφωνο (ουσ.)	Πήγα στο καρτοτηλέφωνο και πήρα τηλέφωνο τον φίλο μου.
ο υπολογιστής (ουσ.)	Αγόρασα έναν ηλεκτρονικό υπολογιστή .
η οθόνη (ουσ.)	η οθόνη του υπολογιστή, η οθόνη της τηλεόρασης
το πληκτρολόγιο (ουσ.)	Το πληκτρολόγιο του υπολογιστή έχει όλα τα γράμματα του αλφαβήτου.
ο εκτυπωτής (ουσ.)	Ο Αχμέτ τύπωσε στον εκτυπωτή αυτό που έγραψε στον υπολογιστή.
το φωτοαντίγραφο (ουσ.)	Ο δάσκαλός μας έβγαλε δέκα φωτοαντίγραφα στο φωτοαντιγραφικό μηχάνημα.

Τίτλος ενότητας: **Ο άνθρωπος μπροστά στα φυσικά φαινόμενα**

Διάρκεια διδασκαλίας:

Περίπου 3 εβδομάδες.

Κεντρικό κείμενο:

Διασκευή της ανακοίνωσης του Γεωδυναμικού Ινστιτούτου Αθηνών για τον σεισμό των 5,9 ρίχτερ στην Αθήνα (7/9/99) και άρθρο από την εφημερίδα «Καθημερινή, ένθετο: *Οι ερευνητές πάνε παντού*» για τον σεισμό της Τουρκίας (σελ. 22, 23). Τα παιδιά διαβάζουν τα κείμενα και συζητούν για το περιεχόμενό τους με τον δάσκαλό/-α τους (π.χ. *Τι μέγεθος είχε ο σεισμός της Αθήνας; Ποιο ήταν το επίκεντρο του σεισμού στην Τουρκία;* κτλ.). Στη συνέχεια καλούνται να απαντήσουν στις ερωτήσεις που ακολουθούν (σελ. 24). Στις δύο τελευταίες ερωτήσεις τα παιδιά αφήνονται να εκφραστούν ελεύθερα. Ο δάσκαλος παροτρύνει τα παιδιά να γράψουν ελεύθερα ό,τι θέλουν και κατόπιν τους ζητά να διαβάσουν αυτά που έγραψαν σε όλη την τάξη. Με τη βοήθεια του δασκάλου βρίσκουν στον παγκόσμιο χάρτη τις περιοχές του πλανήτη που είναι οι πιο σεισμογενείς. Βέβαια, ο δάσκαλος θα αποφύγει να μετατρέψει το γλωσσικό μάθημα σε μάθημα σεισμολογίας.

Συμπληρωματικό υλικό:

Ο δάσκαλος φροντίζει να φέρει στην τάξη πληροφοριακό υλικό για τους σεισμούς, αλλά και για άλλα καταστροφικά φυσικά φαινόμενα (άρθρα εφημερίδων και περιοδικών, φωτογραφίες, έντυπα του ΟΑΣΠ κτλ.). Το υλικό αυτό καρφίτσώνεται στον πίνακα ανακοινώσεων της τάξης και σχολιάζεται από τα παιδιά.

Γραμματικά φαινόμενα του μαθήματος:

α) *Ονοματικό - ρηματικό σύνολο* · β) *μετατροπή προτάσεων από ευθύ σε πλάγιο λόγο, και το αντίστροφο* · γ) *μετασχηματισμός ονοματικής φράσης σε ρηματική, και το αντίστροφο.*

Δραστηριότητες:

Βαθμός δυσκολίας: 2

Στη σελ. 25 τα παιδιά διαβάζουν για τους σεισμούς, καθώς και για τους τρόπους αντιμετώπισής τους. Ο δάσκαλος δείχνει στα παιδιά φωτογραφίες και διαβάζει άρθρα από τον ημερήσιο τύπο. (Αν το σχολείο διαθέτει βίντεο, καλό είναι να προβληθεί και ένα ντοκιμαντέρ για τους σεισμούς.) Ο δάσκαλος ανοίγει συζήτηση σχετικά με τους σεισμούς. Βέβαια, είναι περιττό να τονιστεί ότι η προσέγγιση του θέματος θα πρέπει να είναι ρεαλιστική και δε θα πρέπει σε καμία περίπτωση –επειδή το θέμα είναι εξαιρετικά λεπτό– να τρομοκρατηθούν τα παιδιά. Στόχος αυτού του κειμένου, αλλά και των κειμένων που ακολουθούν, είναι να καταλάβουν τα παιδιά ότι τα φυσικά φαινόμενα δεν μπορούμε να τα αποτρέψουμε, αλλά μπορούμε να τα αντιμετωπίσουμε ψύχραιμα και ρεαλιστικά.

- Βαθμός δυσκολίας: 1 Στην άσκηση της σελ. 26 τα παιδιά καλούνται να συμπληρώσουν τα κενά με φράσεις του κειμένου. Για τη λύση της άσκησης συμβουλεύονται το κείμενο. Η συγκεκριμένη άσκηση δεν παρουσιάζει δυσκολία.
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Στη σελ. 27 δίνονται οδηγίες για το τι πρέπει να κάνουμε σε περίπτωση σεισμού. Αρχικά, ο δάσκαλος μοιράζει στα παιδιά το έντυπο υλικό του ΟΑΣΠ και τα παροτρύνει να πουν τι πρέπει να κάνουν αν την ώρα του σεισμού βρίσκονται στο σπίτι, στον δρόμο ή στο σχολείο. Τα παιδιά αφήνονται να εκφραστούν ελεύθερα. Εδώ, καλό θα ήταν ο δάσκαλος να κάνει την άσκηση ετοιμότητας που προτείνει ο ΟΑΣΠ σε περίπτωση που την ώρα του σεισμού τα παιδιά βρίσκονται στην τάξη. Στη συνέχεια, τα παιδιά διαβάζουν προσεκτικά τις οδηγίες που λένε τι πρέπει να κάνουμε σε περίπτωση σεισμού.
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Στη σελ. 28 τα παιδιά καλούνται να μεταφέρουν τις οδηγίες της σελ. 27 από τον πληθυντικό στον ενικό αριθμό. Παρόμοιες ασκήσεις μεταφοράς φράσεων από τον έναν αριθμό στον άλλον έχουν γίνει και σε προηγούμενες τάξεις, οπότε αναμένεται να μη δυσκολευτούν.
- Βαθμός δυσκολίας: 3 Η άσκηση της σελ. 29 ζητάει μετατροπή από ευθύ λόγο σε πλάγιο. Τα παιδιά εργάζονται σύμφωνα με το υπόδειγμα. Ο δάσκαλος θα χρειαστεί να εξηγήσει στα παιδιά ότι στον ευθύ λόγο ακούμε τα λόγια όπως ακριβώς τα λέει αυτός που μιλάει, ενώ στον πλάγιο ακούμε τα λόγια κάποιου όχι ακριβώς όπως τα είπε, αλλά όπως μας τα μεταφέρει κάποιο άλλο πρόσωπο. Επειδή αυτού του είδους οι ασκήσεις παρουσιάζουν δυσκολία, καλό θα ήταν ο δάσκαλος να κάνει μερικά απλά παραδείγματα στον πίνακα. Συνιστάται, επίσης, η άσκηση αυτή να γίνει πρώτα προφορικά.
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Ακολουθεί αυθεντικό κείμενο (άρθρο εφημερίδας) σχετικό με τον μεγάλο σεισμό που έγινε στην Αθήνα στις 7/9/1999 (σελ. 30). Τα παιδιά διαβάζουν το άρθρο και στη συνέχεια καλούνται να σχολιάσουν τις απόψεις που υπάρχουν στη σελίδα αυτή. Ο δάσκαλος προσπαθεί να προκαλέσει το ενδιαφέρον των παιδιών για συζήτηση. Τα παιδιά, με τη βοήθεια του δασκάλου, καταθέτουν τις δικές τους σκέψεις γι' αυτές τις απόψεις. Ο δάσκαλος μπορεί να επεκτείνει τη συζήτηση βάζοντας τα παιδιά να προβληματιστούν στο τι θα πρέπει να προσφέρουμε σ' ένα λαό που υποφέρει εξαιτίας μιας φυσικής καταστροφής (π.χ. *συμπαράσταση, ιατροφαρμακευτική βοήθεια, αποστολή σκηνών και ειδών ρουχισμού* κτλ.).
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Στη σελ. 31 ζητείται από τα παιδιά να γράψουν λίγα λόγια για τις σκέψεις που περνούν από το μυαλό τους όταν γίνεται ένας σεισμός. Ο δάσκαλος παροτρύνει τα παιδιά να γράψουν ελεύθερα ό,τι θέλουν και κατόπιν τους ζητά να διαβάσουν αυτά που έγραψαν σε όλη την τάξη.

- Βαθμός δυσκολίας: 2 Στη σελ. 32 τα παιδιά, αφού διαβάσουν το εικονόλεξο, θα πρέπει να υπογραμμίσουν τις λέξεις και φράσεις που δηλώνουν τόπο (τοπικοί προσδιορισμοί). Ο δάσκαλος θα εξηγήσει στα παιδιά ότι τους τοπικούς προσδιορισμούς τους βρίσκουμε αν απαντήσουμε στην ερώτηση «που;». Τέτοιου είδους ασκήσεις καλό θα ήταν να δίνει συχνά ο δάσκαλος (δίνοντας όμως πάντα κείμενο).
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Ο δάσκαλος προτρέπει τα παιδιά να παρατηρήσουν προσεκτικά τις δύο φωτογραφίες της σελ. 33, στη συνέχεια τα ρωτά αν έχουν ακούσει κάτι για τα ηφαίστεια και τους δίνει μερικές χρήσιμες πληροφορίες γι' αυτά (τι είναι η λάβα, από πού βγαίνει, γιατί βγαίνει). Φυσικά, αξιοποιείται οτιδήποτε πληροφοριακό υλικό υπάρχει στη βιβλιοθήκη του σχολείου. (Αν το σχολείο διαθέτει βίντεο, καλό θα ήταν να προβαλλόταν ένα ντοκιμαντέρ για τα ηφαίστεια.) Ακολουθεί συζήτηση γύρω από τα ηφαίστεια. Με τη βοήθεια του δασκάλου, τα παιδιά βρίσκουν στον παγκόσμιο χάρτη τα μεγαλύτερα ενεργά ηφαίστεια στον κόσμο. Στη συνέχεια, τα παιδιά συζητούν για τις καταστροφές που προκαλούν τα ηφαίστεια. Ο δάσκαλος μπορεί να επεκτείνει τη συζήτηση ωθώντας τα παιδιά να προβληματιστούν για το αν τα ηφαίστεια έχουν και κάποια ευεργετική επίδραση στον άνθρωπο (θειούχα νερά, γόνιμα εδάφη).
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Με αφορμή το κείμενο της σελ. 34, τα παιδιά συζητούν για τις θύελλες και για τις καταστροφές που προξενεί αυτό το φαινόμενο. Ο δάσκαλος θα μπορούσε να φέρει στην τάξη σχετικό πληροφοριακό υλικό (άρθρα εφημερίδων και περιοδικών, φωτογραφίες κτλ.). Στη συνέχεια, τα παιδιά βρίσκουν στο κείμενο που ακολουθεί τα αρσενικά ουσιαστικά, τα υπογραμμίζουν και συμπληρώνουν τον πίνακα που ακολουθεί. Τέτοιου είδους ασκήσεις πρέπει να γίνονται συχνά από τον δάσκαλο, προκειμένου τα παιδιά να ξεπεράσουν τις δυσκολίες τους. Για παράδειγμα, μπορεί ο δάσκαλος να ζητήσει από τα παιδιά να υπογραμμίσουν τα αρσενικά ουσιαστικά σ' ένα άρθρο εφημερίδας ή περιοδικού.
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Ο δάσκαλος προτρέπει τα παιδιά να παρατηρήσουν προσεκτικά τις φωτογραφίες της σελ. 35 και στη συνέχεια ακολουθεί συζήτηση σχετικά με τις αιτίες που προκαλούν τις πλημμύρες και για το τι πρέπει να κάνουμε για να προστατευτούμε (π.χ. να προστατεύουμε τα δάση, γιατί συγκρατούν τα νερά των βροχών, να μη χτίζουμε πάνω σε ρέματα, να γίνουν αντιπλημμυρικά έργα κτλ.). Στην άσκηση που ακολουθεί τα παιδιά πρέπει να συμπληρώσουν τα κενά γράφοντας τους αριθμούς ολογράφως. Η άσκηση με τα αριθμητικά είναι επαναληπτική. Ισχύουν τα όσα έχουν αναφερθεί σε προηγούμενες ασκήσεις για τη γραφή των απόλυτων αριθμητικών.
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Με αφορμή τις εικόνες της σελ. 36, ο δάσκαλος συζητάει με τα παιδιά για το τσουνάμι. Ο δάσκαλος θα μπορούσε να φέρει στην τάξη σχετικό πληροφοριακό υλικό (άρθρα εφημερίδων και περιο-

Βαθμός δυσκολίας: 3	δικών, φωτογραφίες κτλ.). Στη συνέχεια, τα παιδιά βρίσκουν στον παγκόσμιο χάρτη τις περιοχές του πλανήτη που αναφέρονται στο κείμενο. Στην άσκηση που ακολουθεί βρίσκουν και υπογραμμίζουν τα θηλυκά ουσιαστικά.
	Στη σελ. 37 τα παιδιά διαβάζουν το κείμενο και σχολιάζουν το περιεχόμενό του. Η άσκηση ζητά μετασχηματισμό των ονοματικών φράσεων σε ρηματικές, και το αντίστροφο. Ο δάσκαλος θα χρειαστεί να εξηγήσει στα παιδιά ότι κάποιες φράσεις μπορούμε να τις πούμε χωρίς ρήμα (βάζοντας στη θέση του ρήματος ένα ουσιαστικό), χωρίς ν' αλλάξει το νόημα της φράσης. Θα χρειαστεί, βέβαια, να κάνει μερικά απλά παραδείγματα στον πίνακα.
Βαθμός δυσκολίας: 3	Τα παιδιά διαβάζουν προσεκτικά το άρθρο για την πρόγνωση έντονων καιρικών φαινομένων (σελ. 38) και σχολιάζουν το περιεχόμενό του. Στη συνέχεια προσπαθούν να βάλουν σε σωστή σειρά τις λέξεις έτσι ώστε να βγαίνει νόημα. Αν δυσκολευτούν, συμβουλεύονται το κείμενο. Σκοπός της άσκησης είναι να ασκηθούν τα παιδιά να βάζουν σε σωστή σειρά τους όρους μιας πρότασης. Ο δάσκαλος μπορεί να δώσει στα παιδιά τέτοιες ασκήσεις για περισσότερη άσκηση.
Βαθμός δυσκολίας: 1	Ο δάσκαλος ζητά από τα παιδιά να διαβάσουν προσεκτικά το κείμενο της σελ. 39 και κατόπιν να προσπαθήσουν να βάλουν, όπου, βέβαια, χρειάζεται, το τελικό «ν». Ο δάσκαλος καλό θα ήταν να κάνει την άσκηση και στον πίνακα.
Βαθμός δυσκολίας: 1	Η ακροστιχίδα της σελ. 40 είναι μια ευχάριστη δραστηριότητα για τα παιδιά. Καλούνται να βρουν τις σωστές λέξεις για να συμπληρωθεί η ακροστιχίδα.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

ο σεισμός (ουσ.) σωστικός, -ή, -ό (επίθ.)	<i>Ο σεισμός προκάλεσε πολλές καταστροφές. Μετά τον σεισμό τα σωστικά συνεργεία έβγαλαν πολλούς ανθρώπους που ήταν θαμμένοι κάτω από τα ερείπια.</i>
διασώζω, διέσωσα, θα διασώσω (ρ.)	<i>Μετά τον σεισμό τα σωστικά συνεργεία κατάφεραν να διασώσουν 41 άτομα.</i>
το επίκεντρο (ουσ.)	<i>Το επίκεντρο του σεισμού της Τουρκίας ήταν στην πόλη Νικομήδεια.</i>
η κατάρρευση (ουσ.)	<i>Ο σεισμός προκάλεσε την κατάρρευση χιλιάδων σπιτιών.</i>
το φαινόμενο (ουσ.) η σεισμικότητα (ουσ.)	<i>φυσικό φαινόμενο, καιρικό φαινόμενο Η Ελλάδα είναι μια χώρα με μεγάλη σεισμικότητα.</i>
αντέχω, άντεξα, θα αντέξω (ρ.)	<i>Τα παλιά κτίρια δεν αντέχουν στους ισχυρούς σεισμούς.</i>
ο πανικός (ουσ.)	<i>Όταν γίνεται σεισμός, ο πανικός δημιουργεί περισσότερα θύματα απ' ό,τι ο ίδιος ο σεισμός.</i>
η ηλεκτροπληξία (ουσ.)	<i>Μην αγγίζετε ηλεκτροφόρα καλώδια, γιατί θα πάθετε ηλεκτροπληξία.</i>
η διάσωση (ουσ.) το χάλασμα (ουσ.)	<i>οι ομάδες διάσωσης Οι ομάδες διάσωσης έβγαλαν ανθρώπους μέσα από τα χαλάσματα.</i>
το ηφαίστειο (ουσ.) η θύελλα (ουσ.)	<i>η έκρηξη του ηφαιστείου Η θύελλα ήταν τόσο μεγάλη, που ξερίζωσε δέντρα.</i>
ο κυκλώνας (ουσ.)	<i>Ο δυνατός κυκλώνας δεν άφησε τίποτα όρθιο.</i>
ο τυφώνας (ουσ.)	<i>Ένας δυνατός τυφώνας σάρωσε τις ακτές της Ιαπωνίας.</i>
ο ανεμοστρόβιλος (ουσ.)	<i>Ο ανεμοστρόβιλος ξήλωσε τις στέγες των σπιτιών.</i>
πλημμυρίζω, πλημμύρισα, θα πλημμυρίσω (ρ.)	<i>Πλημμύρισαν οι δρόμοι από τη δυνατή βροχή</i>
ξεχειλίζω, ξεχειλίσα, θα ξεχειλίσω (ρ.)	<i>Τα ποτάμια ξεχειλίσαν ύστερα από την ξαφνική νεροποντή.</i>
η ξηρασία (ουσ.) η πρόγνωση (ουσ.)	<i>Η έλλειψη βροχών δημιουργεί ξηρασία. Η μετεωρολόγοι κάνουν πρόγνωση του καιρού.</i>
το μποφόρ (άκλ. ουσ.)	<i>Η ένταση του ανέμου μετριέται σε μποφόρ.</i>

Τίτλος ενότητας: Μουσικά όργανα

Διάρκεια διδασκαλίας:

Περίπου 3 εβδομάδες.

Κεντρικό κείμενο:

Κείμενο με τίτλο *Μουσικά όργανα* (σελ. 42). Ο δάσκαλος διαβάζει μια δυο φορές το κείμενο στα παιδιά και στη συνέχεια τα προτρέπει να το διαβάσουν και μόνα τους. Στη συνέχεια ζητάει από τα παιδιά να πουν με λίγα λόγια το νόημα. Τα περισσότερα μουσικά όργανα είναι γνωστά. Ο δάσκαλος ζητά από τα παιδιά να πουν ό,τι γνωρίζουν γι' αυτά. Με τη σειρά του/της, δίνει επιπλέον πληροφορίες. Στη συνέχεια, τα παιδιά απαντούν στις ερωτήσεις που ακολουθούν (σελ. 43). Οι απαντήσεις των τριών πρώτων ερωτήσεων βρίσκονται εύκολα μέσα από το κείμενο. Στην τέταρτη και πέμπτη ερώτηση τα παιδιά θα εκφραστούν όπως θέλουν. Ο δάσκαλος θα τα παροτρύνει να γράψουν κάτι.

Συμπληρωματικό υλικό:

Ο δάσκαλος αναζητά με τα παιδιά στη βιβλιοθήκη του σχολείου πληροφοριακό υλικό σχετικά με τα μουσικά όργανα. Ο δάσκαλος μπορεί να αξιοποιήσει τις ενότητες 5 και 6 (σελ. 26-37) του φυλλαδίου *Φτιάχνοντας μια συλλογή* (Δράση 3 – Εκπαιδευτικό υλικό). Φυσικά, καλό θα ήταν να φέρει και ο ίδιος στην τάξη και οτιδήποτε σχετίζεται με τη συγκεκριμένη ενότητα (μουσικά όργανα, βιβλία με εικόνες μουσικών οργάνων κτλ.). Τα παιδιά παρατηρούν το υλικό και το σχολιάζουν. (Αν το σχολείο διαθέτει μαγνητόφωνο, καλό θα ήταν να ακούσουν τα παιδιά και κάποιες μελωδίες από πιάνο, μπουζούκι, βιολί κτλ.)

Γραμματικά φαινόμενα του μαθήματος:

Μετατροπή ενεργητικής σύνταξης σε παθητική, και το αντίστροφο.

Δραστηριότητες:

Βαθμός δυσκολίας: 3 Στη σελ. 44 τα παιδιά θα διαβάσουν τα κείμενα που υπάρχουν. Ο δάσκαλος μπορεί να κάνει ερωτήσεις στα παιδιά, για να διαπιστώσει αν έχουν κατανοήσει το περιεχόμενο των κειμένων. Η άσκηση που ακολουθεί ζητά μετατροπή της ενεργητικής σύνταξης σε παθητική, και το αντίστροφο. Ο δάσκαλος θα εξηγήσει, με απλά παραδείγματα στον πίνακα, πώς γίνεται αυτή η μετατροπή. Η άσκηση αυτή καλό θα ήταν να γίνει πρώτα προφορικά.

Παρατήρηση: Ο πάγος κατέστρεψε τις πορτοκαλιές. (*ενεργητική σύνταξη*)

Οι πορτοκαλιές καταστράφηκαν από τον πάγο. (*παθητική σύνταξη*)

Βαθμός δυσκολίας: 2 Στη σελίδα 45 τα παιδιά διαβάζουν πληροφορίες για τα κρουστά

- μουσικά όργανα και στη συνέχεια καλούνται να σχολιάσουν αυτά που διάβασαν. Στην άσκηση που ακολουθεί τα παιδιά καλούνται να φτιάξουν οικογένειες λέξεων. Ο δάσκαλος παροτρύνει τα παιδιά να χρησιμοποιήσουν λεξικό. Παρόμοιες ασκήσεις καλό θα ήταν να δίνονται συχνά, για να μάθουν να χρησιμοποιούν το λεξικό. Συνιστάται η άσκηση να γίνει πρώτα στον πίνακα.
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Στη σελ. 46 δίνονται κάποιες πληροφορίες για το μπουζούκι. Αρχικά, ο δάσκαλος ρωτάει τα παιδιά τι γνωρίζουν γι' αυτό το μουσικό όργανο. Σχεδόν όλα τα παιδιά γνωρίζουν το μπουζούκι, αφού είναι ένα από τα λαϊκότερα όργανα. Ο δάσκαλος συζητά με τα παιδιά για το μπουζούκι (*το σχήμα του, πώς παίζεται, αν τους αρέσει ο ήχος του, ποια μουσικά όργανα μοιάζουν μ' αυτό κτλ.*). Στην άσκηση που ακολουθεί ζητείται από τα παιδιά να υπογραμμίσουν τους επιθετικούς προσδιορισμούς του κειμένου και κατόπιν να τους μεταφέρουν, μαζί με τα ουσιαστικά που προσδιορίζουν, στον πίνακα που ακολουθεί. Τέτοιου είδους ασκήσεις πρέπει να δίνονται συχνά. Για παράδειγμα, μπορεί ο δάσκαλος να ζητήσει από τα παιδιά να υπογραμμίσουν τους επιθετικούς προσδιορισμούς σ' ένα άρθρο εφημερίδας ή περιοδικού.
- Βαθμός δυσκολίας: 3 Στη σελ. 47 τα παιδιά, αφού διαβάσουν το κείμενο και σχολιάσουν το περιεχόμενό του, καλούνται στη συνέχεια να μετατρέψουν προτάσεις του κειμένου από ενεργητική σε παθητική σύνταξη, και το αντίστροφο. Τα παιδιά, έχοντας υπόψη τους τα όσα αναφέρθηκαν στην άσκηση της σελ. 44, λύνουν την άσκηση. Επειδή η άσκηση παρουσιάζει κάποια δυσκολία, γι' αυτό καλό θα ήταν να γίνει πρώτα προφορικά.
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Οι φωτογραφίες της σελ. 48 δείχνουν τους καλλιτέχνες της Συμφωνικής Ορχήστρας της Βιέννης. Ο δάσκαλος ρωτά τα παιδιά αν ξέρουν τι είναι η ορχήστρα και στη συνέχεια συζητά μαζί τους για τις ορχήστρες (*ποιος διευθύνει την ορχήστρα, γιατί πρέπει να υπάρχει κάποιος να τη διευθύνει, για τα όργανα που παίζουν οι μουσικοί, για τις ορχήστρες κλασικής μουσικής, για τις λαϊκές ορχήστρες κτλ.*). Προσπαθεί να προκαλέσει το ενδιαφέρον για συζήτηση (αρκετά παιδιά θα έχουν δει ορχήστρα κλασικών ή λαϊκών οργάνων στην τηλεόραση, οπότε κάτι θα έχουν να πουν).
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Η φωτογραφία της σελ. 49 παρουσιάζει τον χώρο όπου παίζει μια ορχήστρα. Κι αυτή η άσκηση προσφέρεται για παραγωγή προφορικού λόγου. Ο δάσκαλος συζητά με τα παιδιά για πώς είναι διαμορφωμένος ο χώρος όπου παίζουν οι μουσικοί μιας ορχήστρας, καθώς και για τα μουσικά όργανα που βλέπει κανείς σε μια ορχήστρα. Σκοπός μας είναι να πάρουν τα παιδιά μια ιδέα για το πώς είναι διαμορφωμένοι οι χώροι όπου παίζουν οι ορχήστρες.
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Στη σελ. 50 δίνονται κάποιες πληροφορίες για το πώς βγαίνει ο ήχος από το πιάνο. Τα παιδιά διαβάζουν το κείμενο, σχολιάζουν το περιεχόμενό του και συζητούν για το πώς βγαίνει ο ήχος και

- από άλλα έγχορδα μουσικά όργανα.
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Στη σελ. 51, επίσης, δίνονται κάποιες πληροφορίες για το πώς βγαίνει ο ήχος από διάφορα μουσικά όργανα. Ο δάσκαλος συζητάει με τα παιδιά για τα μουσικά όργανα που φαίνονται στα σκίτσα και τους εξηγεί, με πολύ απλό τρόπο, πώς βγαίνει ο ήχος από αυτά. Φυσικά, τα παιδιά μπορούν να αναζητήσουν περισσότερες πληροφορίες για τα μουσικά όργανα στη βιβλιοθήκη του σχολείου.
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Στη σελ. 52 ζητείται μεταφορά του κειμένου από τον πληθυντικό στον ενικό αριθμό. Τα παιδιά έχουν ήδη εξοικειωθεί με τέτοιου είδους ασκήσεις (μεταφορά κειμένου από τον έναν αριθμό στον άλλον) και δε θα πρέπει να αντιμετωπίσουν δυσκολία. Αν πάντως κάποια παιδιά δυσκολευτούν, ο δάσκαλος θα τους τονίσει ότι το κείμενο θα πρέπει να γραφτεί έτσι που να φαίνεται ότι αυτά λέγονται σε έναν και όχι σε πολλούς.
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Στη σελ. 53 τα παιδιά καλούνται να γράψουν τους στίχους του αγαπημένου τους τραγουδιού. Είναι μια ευχάριστη δραστηριότητα και δεν παρουσιάζει δυσκολία.
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Η σελ. 54 προσφέρεται για παραγωγή προφορικού και γραπτού λόγου. Οι χοροί και οι γιορτές είναι ένα ευχάριστο θέμα, που δίνει τη δυνατότητα στα παιδιά να εκφραστούν με άνεση και ευκολία. Ο δάσκαλος ανοίγει συζήτηση για τους χορούς και τις γιορτές και, αφού ακουστούν οι απόψεις των παιδιών, τα καλεί να γράψουν τις σκέψεις τους.
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Εδώ, προτείνεται στον δάσκαλο να αξιοποιήσει την ενότητα 7, με τίτλο *Μουσική - χορός* (σελ. 64, 65), από το βιβλίο «Ένα μήνυμα σου στέλνω» (Δράση 3 – Εκπαιδευτικό υλικό).
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Η άσκηση της σελ. 55 έχει στόχο να δώσει στα παιδιά τη δυνατότητα να εκφραστούν δημιουργικά, φτιάχνοντας το δικό τους μουσικό όργανο και χρησιμοποιώντας απλά υλικά.
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Στη σελ. 56 τα παιδιά γράφουν κάτω από κάθε μουσικό όργανο τη λέξη που ταιριάζει. Ο δάσκαλος βοηθάει όσα παιδιά δυσκολεύονται.
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Το κρυπτόλεξο της σελ. 57 είναι μια ευχάριστη άσκηση για τα παιδιά. Καλούνται να βρουν τα μουσικά όργανα που είναι κρυμμένα σ' αυτό. Η συγκεκριμένη άσκηση δεν παρουσιάζει ιδιαίτερη δυσκολία.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

ο ήχος (ουσ.)

τα έγχορδα (ουσ.)

τα πνευστά (ουσ.)

τα κρουστά (ουσ.)

ηχητικός, -ή, -ό (επίθ.)

ο ρυθμός (ουσ.)

μελωδικός, -ή, -ό (επίθ.)

ρεμπέτικος, -ή, -ό (επίθ.)

λαϊκός, -ή, -ό (επίθ.)

ο συνθέτης (ουσ.)

η συναυλία (ουσ.)

η ορχήστρα (ουσ.)

η χορδή (ουσ.)

η νότα (ουσ.)

η λύρα (ουσ.)

η φουσαρμόνικα (ουσ.)

τα ντραμς (άκλ. ουσ.)

το ακορντεόν (άκλ. ουσ.)

το συνθεσάιζερ (άκλ. ουσ.)

μουσικός ήχος, δυνατός ήχος

***Πνευστά** είναι τα μουσικά όργανα που παίζονται με φύσημα.*

*Τα **έγχορδα** είναι μουσικά όργανα που έχουν χορδές.*

***Κρουστά** είναι τα μουσικά όργανα στα οποία ο ήχος παράγεται με χτύπημα (κρούση).*

***ηχητικά** κύματα*

*μουσικός **ρυθμός***

*Το μπουζούκι είναι **μελωδικό** όργανο.*

***ρεμπέτικο** τραγούδι, **ρεμπέτικη** ορχήστρα*

***λαϊκό** τραγούδι, **λαϊκή** ορχήστρα*

*Ο Μότσαρτ ήταν διάσημος **συνθέτης**.*

*μουσική **συναυλία***

*Ο μαέστρος διευθύνει την **ορχήστρα**.*

*η **χορδή** του μπουζουκιού*

*μουσική **νότα***

*κρητική **λύρα***

Τίτλος ενότητας: Φροντίζω το σώμα μου και την υγεία μου

Διάρκεια διδασκαλίας:

Περίπου 3 εβδομάδες.

Κεντρικό κείμενο:

Χρήσιμες συμβουλές για την προστασία των δοντιών (σελ. 60). Τα παιδιά διαβάζουν τις συμβουλές και συζητούν το περιεχόμενό τους με τον δάσκαλο τους. Ο δάσκαλος ζητάει από τα παιδιά να πουν ό,τι γνωρίζουν για τα δόντια. Με τη σειρά του, δίνει πληροφορίες στα παιδιά σχετικά με την προστασία των δοντιών (*συχνό πλύσιμο, τακτικές επισκέψεις στον οδοντίατρο* κτλ.). Στη συνέχεια, τα παιδιά καλούνται να απαντήσουν στις ερωτήσεις που ακολουθούν (σελ. 61).

Συμπληρωματικό υλικό:

Ο δάσκαλος μπορεί να φέρει στην τάξη οτιδήποτε σχετίζεται με τη συγκεκριμένη ενότητα (άρθρα από εφημερίδες και περιοδικά, διαφημιστικά φυλλάδια από την οδοντιατρική εταιρεία κτλ.). Το υλικό καρφίτσώνεται στον πίνακα ανακοινώσεων της τάξης και σχολιάζεται από τα παιδιά.

Γραμματικά φαινόμενα του μαθήματος:

α) Σειρά όρων (*Y - P - A, Y - P - K*) · β) ορθογραφική διάκριση των ομώνυμων λέξεων «*ποιο / πιο*» και «*ότι / ό,τι*» · γ) σχηματισμός συγκριτικού βαθμού των επιθέτων (*μονολεκτικά, περιφραστικά*).

Δραστηριότητες:

Βαθμός δυσκολίας: 1

Το κείμενο της σελ. 62 προσφέρεται για παραγωγή προφορικού λόγου. Ο δάσκαλος προσπαθεί να προκαλέσει το ενδιαφέρον των παιδιών ανοίγοντας συζήτηση για τα δόντια (*πόσα δόντια έχει ο άνθρωπος, σε τι μας χρειάζονται, πόσες φορές αλλάζει δόντια ο άνθρωπος* κτλ.). Τα παιδιά διαβάζουν προσεκτικά το κείμενο που ακολουθεί. Στη συνέχεια, ο δάσκαλος μπορεί να κάνει ερωτήσεις στα παιδιά, για να διαπιστώσει αν έχουν κατανοήσει το νόημα του κειμένου (*Πού βρίσκονται οι ρίζες των δοντιών; Τι κάνει η οστεΐνη; κτλ.*). Εδώ, ο δάσκαλος μπορεί να καλέσει τα παιδιά να βρουν στη βιβλιοθήκη του σχολείου σχετικό πληροφοριακό υλικό. Τέλος, τα παιδιά καλούνται να συμπληρώσουν στον πίνακα που ακολουθεί ό,τι λείπει (*Υποκείμενο - Ρήμα - Αντικείμενο*). Καλό θα ήταν η άσκηση να γίνει πρώτα προφορικά. Αν τα παιδιά συναντήσουν δυσκολία, ο δάσκαλος τα προτρέπει να ανατρέξουν στο κείμενο. Καλό θα ήταν να δώσει μερικά παραδείγματα στον πίνακα.

- Βαθμός δυσκολίας: 3 Η σελ. 63 δίνει χρήσιμες πληροφορίες για το πώς χαλάνε τα δόντια. Ο δάσκαλος ρωτά τα παιδιά αν ξέρουν πώς χαλάνε τα δόντια (από τροφές που περιέχουν πολλή ζάχαρη, έλλειψη καθαριότητας κτλ.). Στη συνέχεια, τα παιδιά διαβάζουν προσεκτικά το κείμενο που ακολουθεί και καλούνται να συμπληρώσουν τα κενά με την *ομώνυμη* λέξη που ταιριάζει. Η άσκηση παρουσιάζει κάποια δυσκολία, γιατί συχνά οι αλλόγλωσσοι μαθητές δεν μπορούν να δουν τη διαφορά ανάμεσα στις λέξεις *ποιο / πιο, ότι / ό,τι*. Είναι απαραίτητο, λοιπόν, ο δάσκαλος να δώσει πρώτα κάποια απλά παραδείγματα στον πίνακα και στη συνέχεια τα παιδιά να ασχοληθούν με την άσκηση.
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Εδώ, προτείνεται στον δάσκαλο να αξιοποιήσει την ενότητα 3, με τίτλο *Πώς τρέφεται το σώμα μας* (σελ. 16, 17), από το βιβλίο «Τι ωραία που μυρίζει...» (Δράση 3 – Εκπαιδευτικό υλικό).
- Βαθμός δυσκολίας: 2 Στο κείμενο της σελ. 64 τα παιδιά καλούνται να συμπληρώσουν τα κενά με το περιφραστικό συγκριτικό των επιθέτων που είναι σε παρένθεση (*πιο + επίθετο*) και στη συνέχεια να ξαναγράψουν το κείμενο αλλάζοντας τον περιφραστικό συγκριτικό με τον μονολεκτικό συγκριτικό (κατάληξη *-τερος, -τερη, -τερο*). Ο δάσκαλος βοηθάει όσα παιδιά δυσκολεύονται.
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Στη σελ. 65 τα παιδιά θα διαβάσουν την εικονογραφημένη ιστορία και στη συνέχεια θα συζητήσουν για τις τροφές που κάνουν κακό στα δόντια. Ο δάσκαλος μπορεί να προτείνει στα παιδιά να φτιάξουν μια δική τους εικονογραφημένη ιστορία.
- Βαθμός δυσκολίας: 2 Στη σελ. 66 δίνονται χρήσιμες πληροφορίες σχετικά με το πώς πρέπει να φροντίζουμε τα μαλλιά μας. Ο δάσκαλος ζητά από τα παιδιά να του/της πουν τι ξέρουν για τη φροντίδα των μαλλιών (*αν κάνει καλό το κούρεμα των μαλλιών, κάθε πότε πρέπει να κουρευόμαστε, κάθε πότε πρέπει να λουζόμαστε* κτλ.). Στη συνέχεια, τα παιδιά διαβάζουν προσεκτικά το κείμενο που ακολουθεί και καλούνται να συμπληρώσουν τα κενά με την *ομώνυμη* λέξη που ταιριάζει (*πού/που, πώς/πως*). Η διάκριση των λέξεων *πού/που, πώς/πως* παρουσιάζει δυσκολία, αλλά τα παιδιά έχουν ήδη εξοικειωθεί με ασκήσεις που αφορούν τη διάκριση των παραπάνω λέξεων σε προηγούμενες τάξεις. Πάντως, καλό θα ήταν ο δάσκαλος να κάνει πρώτα κάποια απλά παραδείγματα στον πίνακα προτού τα παιδιά ασχοληθούν με την άσκηση.
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Η άσκηση με τα αριθμητικά (σελ. 67) είναι επαναληπτική. Ισχύουν τα όσα έχουν ήδη αναφερθεί σε προηγούμενες ασκήσεις για τη γραφή των απόλυτων αριθμητικών.
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Στη σελίδα 68 δίνονται κάποιες πληροφορίες για το δέρμα, καθώς και συμβουλές για τη φροντίδα του. Τα παιδιά διαβάζουν το κείμενο και σχολιάζουν με τον δάσκαλο τους το περιεχόμενό του. Στη συνέχεια, τα παιδιά θα πρέπει να συμπληρώσουν τα κενά βάζοντας τα άρθρα που λείπουν. Η άσκηση αυτή είναι επαναληπτική, αφού

- τα άρθρα είναι γνωστά από προηγούμενες τάξεις.
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Στην εικονογραφημένη ιστορία της σελ. 69 τα παιδιά πρέπει να βάλουν τα λόγια στη σωστή θέση. Η ιστοριούλα είναι χιουμοριστική κι ευχάριστη. Ο δάσκαλος μπορεί να δώσει στα παιδιά εικονογραφημένες ιστορίες στις οποίες θα έχει σβήσει τα λόγια και θα ζητάει από τα παιδιά να τα βάλουν. Αυτή είναι μια πολύ καλή άσκηση για παραγωγή λόγου.
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Στη σελ. 70 τα παιδιά, αφού διαβάσουν το κείμενο για τα νύχια και σχολιάσουν το περιεχόμενό του, προχωρούν στη λύση των ασκήσεων. Στην πρώτη άσκηση τα παιδιά καλούνται να βάλουν τις λέξεις σε αλφαβητική σειρά, ενώ στη δεύτερη θα πρέπει να συλλαβίσουν τις λέξεις που δίνονται. Και αυτές οι ασκήσεις είναι επαναληπτικές, προκειμένου τα παιδιά να ασκηθούν περισσότερο στην αλφαβητική κατάταξη λέξεων και στον σωστό συλλαβισμό.
- Βαθμός δυσκολίας: 2 Το κείμενο της σελ. 71 προσφέρεται για παραγωγή προφορικού λόγου. Ο δάσκαλος ρωτά τα παιδιά: *Πόσες ώρες κοιμάστε, κοιμάστε νωρίς το βράδυ ή αργά, γιατί είναι απαραίτητο να κοιμάται ο άνθρωπος κτλ.* Τα παιδιά διαβάζουν προσεκτικά το κείμενο που ακολουθεί. Στη συνέχεια, ο δάσκαλος μπορεί να κάνει ερωτήσεις στα παιδιά, για να διαπιστώσει αν έχουν κατανοήσει το νόημα του κειμένου (π.χ. *Πόσο διαρκεί ο αργός ύπνος; Πόσο διαρκεί ο παράδοξος ύπνος; Πότε ξυπνάει πιο εύκολα κάποιος, όταν βρίσκεται στο στάδιο του αργού ή του παράδοξου ύπνου; κτλ.*). Εδώ, ο δάσκαλος μπορεί να καλέσει τα παιδιά να βρουν στη βιβλιοθήκη του σχολείου πληροφορίες για τον ύπνο. Τέλος, τα παιδιά καλούνται να συμπληρώσουν στον πίνακα που ακολουθεί ό,τι λείπει (Υποκείμενο - Ρήμα - Κατηγορούμενο). Καλό θα ήταν η άσκηση να γίνει πρώτα προφορικά.
- Βαθμός δυσκολίας: 3 Στη σελ. 72 τα παιδιά διαβάζουν τις συμβουλές για ήσυχο και γλυκό ύπνο και κατόπιν συμπληρώνουν στα κενά το γράμμα που λείπει. Στόχος της άσκησης είναι η ορθογραφική διάκριση του αορίστου της προστακτικής της ενεργητικής από τον αόριστο της προστακτικής της παθητικής φωνής (*προσπαθήστε / φανταστείτε*). Θα χρειαστεί ο δάσκαλος να δώσει αρκετά παραδείγματα στον πίνακα.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

βουρτσίζω, βούρτσισα, θα βουρτσίσω (ρ.)	<i>Βουρτσίζω τα δόντια μου κάθε πρωί και κάθε βράδυ.</i>
οδοντικός, -ή, -ό (επίθ.) το ούλο (ουσ.)	<i>οδοντικό νήμα, οδοντική πλάκα Οι ρίζες των δοντιών βρίσκονται μέσα στα ούλα.</i>
καταπίνω, κατάπια, θα καταπιώ (ρ.) η τερηδόνα (ουσ.) η λιχουδιά (ουσ.) βλαβερός, -ή, -ό (επίθ.) σαπίζω, σάπισα, θα σαπίσω (ρ.)	<i>καταπίνω το φαγητό μου Η τερηδόνα καταστρέφει τα δόντια. Η σοκολάτα είναι μια νόστιμη λιχουδιά. βλαβερές τροφές Σάπισαν τα δόντια του, γιατί έτρωγε πολλά γλυκά.</i>
ο πονόδοντος (ουσ.) η οδοντόκρεμα (ουσ.)	<i>Χτες είχα έναν τρομερό πονόδοντο. Η οδοντόκρεμα που χρησιμοποιώ έχει ωραία γεύση.</i>
η περιποίηση (ουσ.)	<i>η περιποίηση των μαλλιών, η περιποίηση του σώματος</i>
προστατεύω, προστάτεψα, θα προστατέψω (ρ.)	<i>Φοράω γυαλιά ηλίου για να προστατέψω τα μάτια μου.</i>
μακραίνω, μάκρυνα, θα μακρύνω (ρ.)	<i>Μάκρυναν τα μαλλιά μου και χρειάζομαι κούρεμα.</i>
κοκκινομάλλης, -α, -ικο (επίθ.) το εκατοστό (ουσ.)	<i>Η αδερφή μου είναι κοκκινομάλλα. Οι τρίχες στο κεφάλι μεγαλώνουν περίπου ένα εκατοστό τον χρόνο.</i>
ανθεκτικός, -ή, -ό (επίθ.) το μέλος (ουσ.) χημικός, -ή, -ό (επίθ.) γρατσουνίζω, γρατσούνισα, θα γρατσουνίσω (ρ.) ακανόνιστος, -η, -ο (επίθ.)	<i>Το δέρμα είναι ανθεκτικό στα μικρόβια. Το κεφάλι είναι μέλος του σώματος μας. χημικές ουσίες Με γρατσούνισε η γάτα με τα νύχια της. ακανόνιστη αναπνοή</i>

**ΟΔΗΓΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ
ΤΟΥ 3ου ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΤΗΣ Στ' ΤΑΞΗΣ**

«ΤΑΞΙΔΙΑ... ΜΕ ΛΟΓΙΑ»



ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΕΝΟΤΗΤΩΝ

Θεματική ενότητα	Χρονική διάρκεια	Στόχοι	Διδακτικό υλικό
<i>Διάστημα</i>	περίπου 3 εβδομάδες	<ol style="list-style-type: none"> 8. Να ασκηθούν οι μαθητές στην παραγωγή προφορικού και γραπτού λόγου. 9. Να ασκηθούν στους συντακτικούς μετασχηματισμούς. 10. Να μάθουν να αναγνωρίζουν τις χρονικές προτάσεις σ' ένα κείμενο. 	<ul style="list-style-type: none"> • άρθρα, φωτογραφίες από βιβλία, εγκυκλοπαίδειες περιοδικά κτλ. • <i>Εδώ, εκεί κι αλλού</i> (σελ. 4-17 / Δράση 3 – Εκπαιδευτικό υλικό)
<i>Ανακαλύψεις - Εφευρέσεις</i>	περίπου 3 εβδομάδες	<ol style="list-style-type: none"> 9. Να ασκηθούν οι μαθητές στην παραγωγή προφορικού και γραπτού λόγου. 10. Να μάθουν να αναγνωρίζουν τις αναφορικές προτάσεις σ' ένα κείμενο. 11. Να μάθουν να αναγνωρίζουν τις ειδικές προτάσεις που έχουν θέση αντικειμένου. 12. Να αναγνωρίζουν μέσα σε κείμενο το συντελεσμένο μέλλοντα. 	<ul style="list-style-type: none"> • άρθρα, φωτογραφίες από βιβλία και περιοδικά κτλ. • <i>Ένα μήνυμα σου στέλνω</i> (σελ. 16-19, 30-43, 50-53 / Δράση 3 – Εκπαιδευτικό υλικό)
<i>Ταξίδια στον κόσμο</i>	περίπου 3 εβδομάδες	<ol style="list-style-type: none"> 1. Να ασκηθούν οι μαθητές στην παραγωγή προφορικού και γραπτού λόγου. 2. Να μάθουν να αναγνωρίζουν τις αιτιολογικές προτάσεις σ' ένα κείμενο. 3. Να μάθουν να αναγνωρίζουν τις υποθετικές προτάσεις σ' ένα κείμενο. 4. Να αντιληφθούν ποια η διαφορά του «θα» + παρατατικός από το μέλλοντα. 	<ul style="list-style-type: none"> • φωτογραφίες, βιβλία με εικονογράφηση, χάρτες, τουριστικοί οδηγοί κτλ. • <i>Οι εμπορικοί δρόμοι</i> (σελ. 18-33 / Δράση 3 – Εκπαιδευτικό υλικό)

Τίτλος ενότητας: Διάστημα

Διάρκεια διδασκαλίας:

Περίπου 3 εβδομάδες.

Κεντρικό κείμενο:

Ουσιαστικά πρόκειται για τρία μικρά κείμενα (σελ. 2, 3, 4). Το πρώτο αναφέρεται στο σύμπαν, το δεύτερο εξηγεί τι είναι ο γαλαξίας, ενώ το τρίτο αναφέρεται στους πλανήτες. Τα παιδιά διαβάζουν τα κείμενα και συζητούν το περιεχόμενό τους με τον δάσκαλο τους. Ο δάσκαλος μπορεί να δώσει πληροφορίες στα παιδιά για το σύμπαν, τους πλανήτες, τα άστρα, όσο γίνεται πιο απλά. Στη συνέχεια, τα παιδιά καλούνται να απαντήσουν στις ερωτήσεις που ακολουθούν (σελ. 5). Στην τελευταία ερώτηση ο δάσκαλος θα μπορούσε να ζητήσει από τα παιδιά να αιτιολογήσουν την απάντηση που θα δώσουν. Ο δάσκαλος θα κάνει δεκτές όλες τις απαντήσεις, αρκεί βέβαια να είναι λογικές.

Συμπληρωματικό υλικό:

Ο δάσκαλος αναζητάει με τα παιδιά στη βιβλιοθήκη του σχολείου σχετικό πληροφοριακό υλικό. Ο δάσκαλος μπορεί να χρησιμοποιήσει το τετράδιο *Εδώ, εκεί κι αλλού* (σελ. 4-17 / Δράση 3 – Εκπαιδευτικό υλικό). Φυσικά, μπορεί να φέρει στην τάξη και οτιδήποτε σχετίζεται με τη συγκεκριμένη ενότητα. Το υλικό (άρθρα, φωτογραφίες από βιβλία, εγκυκλοπαίδειες περιοδικά κτλ.) καρφιστώνεται στον πίνακα ανακοινώσεων της τάξης και σχολιάζεται από τα παιδιά.

Γραμματικά φαινόμενα της ενότητας:

α) *Συντακτικοί μετασχηματισμοί*· β) *χρονικές προτάσεις (αναγνώριση)*·

Δραστηριότητες:

Βαθμός δυσκολίας: 1 Ακολουθεί ένα μικρό κείμενο που δίνει πληροφορίες για το πότε και πώς γεννήθηκε το σύμπαν (σελ. 6). Τα παιδιά διαβάζουν το κείμενο και ο δάσκαλος τα παρακινεί να σχολιάσουν το περιεχόμενό του. Καλό θα ήταν ο δάσκαλος να δώσει επιπλέον πληροφορίες στα παιδιά, αποφεύγοντας όμως να μετατρέψει το συγκεκριμένο μάθημα σε μάθημα αστρονομίας. Στη συνέχεια, τα παιδιά καλούνται ν' αναλύσουν σύνθετες λέξεις σε απλές. Η άσκηση αυτή είναι επαναληπτική και δεν παρουσιάζει δυσκολία.

Βαθμός δυσκολίας: 1 Στη σελ. 7 δίνονται πληροφορίες για τον Ήλιο. Αρχικά ο δάσκαλος ζητά από τα παιδιά να του/της πουν οτιδήποτε γνωρίζουν για τον Ήλιο. Ο δάσκαλος συζητά με τα παιδιά για τον Ήλιο και εξηγεί, με πολύ απλό τρόπο, πώς «γεννήθηκε» και πώς θα «πεθάνει» ο Ήλιος. Φυσικά, τα παιδιά, σε συνεργασία με τον δάσκαλο τους, μπορούν να αναζητήσουν περισσότερες πληροφορίες για τον Ήλιο, αλλά

και για τους άλλους πλανήτες του ηλιακού μας συστήματος, στη βιβλιοθήκη του σχολείου. Στην άσκηση που ακολουθεί τα παιδιά καλούνται να κάνουν χρονικούς μετασχηματισμούς. Ο δάσκαλος επισημαίνει στα παιδιά ότι, για να μετασχηματίσουν σωστά τις φράσεις, πρέπει να προσέξουν τους χρονικούς προσδιορισμούς (τόρα, μετά από, πριν από). Καλό θα ήταν η άσκηση να γίνει πρώτα προφορικά. Η άσκηση αυτή είναι μια καλή ευκαιρία για να αντιληφθούν τα παιδιά τις τρεις χρονικές βαθμίδες (παρελθόν, παρόν, μέλλον).

- Βαθμός δυσκολίας: 2 Η άσκηση της σελ. 8 είναι λεξιλογική. Τα παιδιά καλούνται να συμπληρώσουν τα κενά με τη λέξη που ταιριάζει. Με αφορμή την άσκηση αυτή, μπορεί να γίνει και μια μικρή συζήτηση για τις κινήσεις της Γης (*γύρω από τον εαυτό της και γύρω από τον Ήλιο*).
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Εδώ, προτείνεται στον/στη δάσκαλο/-α να αξιοποιήσει το τετράδιο *Εδώ, εκεί κι αλλού* (σελ. 14-19).
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Στη σελ. 9 τα παιδιά διαβάζουν ένα κείμενο για τη δημιουργία αποικίας στη Σελήνη (*τι είναι, πώς είναι το έδαφός της, αν υπάρχει ζωή κτλ.*). Εδώ, ο δάσκαλος μπορεί να καλέσει τα παιδιά να βρουν στη βιβλιοθήκη του σχολείου σχετικό πληροφοριακό υλικό (φωτογραφίες, πληροφορίες από εγκυκλοπαίδεια κτλ.). Αν το σχολείο διαθέτει βίντεο, καλό είναι να προβληθεί κι ένα ντοκιμαντέρ για τη Σελήνη⁴. Στην άσκηση που ακολουθεί τα παιδιά καλούνται να συλλαβίσουν κάποιες λέξεις του κειμένου. Η άσκηση αυτή μπορεί να γίνει και στον πίνακα.
- Βαθμός δυσκολίας: 2 Με αφορμή το κείμενο της σελ. 10, ο δάσκαλος συζητά με τα παιδιά για το πώς είναι πάνω στη Σελήνη (*έλλειψη νερού, πολύ υψηλές θερμοκρασίες την ημέρα, πολύ χαμηλές τη νύχτα κτλ.*). Στην πρώτη άσκηση τα παιδιά καλούνται να ξαναγράψουν την πρόταση χωρίς τα «ούτε», ενώ στη δεύτερη άσκηση καλούνται να γράψουν τη δοσμένη φράση βάζοντας το «ούτε». Επειδή αυτού του είδους οι μετασχηματισμοί παρουσιάζουν δυσκολία, καλό θα ήταν ο δάσκαλος να δώσει μερικά παραδείγματα στον πίνακα πριν τα παιδιά ασχοληθούν με την άσκηση αυτή.
- Βαθμός δυσκολίας: 2 Τα παιδιά διαβάζουν προσεκτικά το κείμενο που αναφέρεται στον πρώτο άνθρωπο που πάτησε στη Σελήνη (σελ. 11) και σχολιάζουν το περιεχόμενό του. Στόχος της άσκησης που ακολουθεί είναι να καταλάβουν τα παιδιά τη χρήση των προθέσεων «από» και «προς» στον λόγο. Τα παιδιά, με την παρότρυνση του δασκάλου, διαβάζουν τα γραμματικά σχόλια και στη συνέχεια προσπαθούν να φτιάξουν δικές τους προτάσεις με το «από» και το «προς». Καλό θα ήταν ο δάσκαλος να κάνει μερικά απλά παραδείγματα στον πίνακα. Συνιστάται, επίσης, η άσκηση αυτή να γίνει πρώτα

⁴ Σημ.: Ανάλογο υλικό θα χρειαστεί ν' αναζητήσουν τα παιδιά και για τους άλλους πλανήτες (Αρη, Ερμή, Αφροδίτη κτλ.).

προφορικά. Ο δάσκαλος μπορεί να δίνει στα παιδιά τέτοιες ασκήσεις για περισσότερη εξάσκηση.

Βαθμός δυσκολίας: 3 Στη σελ. 12 τα παιδιά διαβάζουν προσεκτικά το κείμενο που αναφέρεται στην έκλειψη του Ήλιου. Ο δάσκαλος συζητάει με τα παιδιά για τις εκλείψεις (τι συμβαίνει όταν έχουμε έκλειψη του Ήλιου και τι όταν έχουμε έκλειψη της Σελήνης, πώς μπορούμε να παρατηρήσουμε την έκλειψη του Ήλιου κτλ.). Το κείμενο αυτό είναι μια καλή ευκαιρία για συζήτηση γύρω από τις διάφορες δεισιδαιμονίες και προλήψεις που υπάρχουν για τις εκλείψεις του Ήλιου και της Σελήνης. Ο δάσκαλος θα μπορούσε να ανοίξει συζήτηση για το θέμα αυτό και να προσπαθήσει να εξηγήσει στα παιδιά ότι οι προλήψεις του λαού δεν τεκμηριώνονται επιστημονικά και ότι το φαινόμενο της έκλειψης είναι ένα συνηθισμένο και φυσιολογικό φυσικό φαινόμενο, που δεν εγκυμονεί κανέναν κίνδυνο για τον άνθρωπο. Στόχος της άσκησης που ακολουθεί είναι να βρουν και να υπογραμμίσουν τα παιδιά τις χρονικές προτάσεις του κειμένου.

Παρατήρηση: Χρονικές λέγονται οι δευτερεύουσες προτάσεις που εισάγονται με κάποιο χρονικό σύνδεσμο και προσδιορίζουν χρονικά μία άλλη πρόταση. Οι χρονικές προτάσεις εισάγονται με τους συνδέσμους **εκεί που, ενώ, εφόσον, κάθε που, καθώς, όποτε, όταν, ότι** [= τη στιγμή που], **όσο, όσο που, σαν, άμα, αφού, αφότου, ευθύς ως, μια και, μόλις, ότι** [= μόλις], **που, έως, ωστόσο, ως που να, ωστόσο να, πριν [να], προτού [να]**.

Βαθμός δυσκολίας: 1 Ο δάσκαλος προτρέπει τα παιδιά να διαβάσουν το κείμενο και να παρατηρήσουν προσεκτικά τη φωτογραφία (σελ. 13) και στη συνέχεια ακολουθεί συζήτηση για τον πλανήτη Άρη. Ο δάσκαλος προσπαθεί να κεντρίσει το ενδιαφέρον των παιδιών. Γι' αυτό συνιστάται, με τη βοήθεια του δασκάλου τους, ν' αναζητήσουν στη βιβλιοθήκη του σχολείου επιπλέον πληροφοριακό υλικό.

Βαθμός δυσκολίας: 2 Στη σελ. 14 τα παιδιά πληροφορούνται για τα διαστημόπλοια που έστειλε η NASA στον Άρη. Κατόπιν συμπληρώνουν ό,τι λείπει (-ι, -η ή -υ) στις καταλήξεις των ρημάτων. Θα χρειαστεί ο δάσκαλος να δώσει και δικά του παραδείγματα στον πίνακα.

Βαθμός δυσκολίας: 1 Στη σελ. 15 τα παιδιά θα διαβάσουν πότε θα γίνει νέα διαστημική αποστολή στον πλανήτη Άρη. Αν το σχολείο διαθέτει βίντεο, καλό θα ήταν να δουν τα παιδιά την αποστολή του Παθφάιντερ στον Άρη και την προσεδάφιση του Σογιούρνερ στην επιφάνειά του. Ακολουθεί συζήτηση γύρω από τις διαστημικές αποστολές που έχουν γίνει σ' αυτό τον πλανήτη (βλ. και το κείμενο της σελ. 14), για τον σκοπό αυτών των αποστολών (οι άνθρωποι για χρόνια πίστευαν ότι υπάρχει ζωή σ' αυτό τον πλανήτη), καθώς και για τις δυσκολίες που συναντούν σε μια τέτοια αποστολή.

Βαθμός δυσκολίας: 2 Στη σελ. 16 τα παιδιά, αφού διαβάσουν το κείμενο, θα πρέπει να

- υπογραμμίσουν τα τοπικά επιρρήματα. Ο δάσκαλος θα εξηγήσει ότι τα τοπικά επιρρήματα είναι οι λέξεις που απαντούν στην ερώτηση «πού;».
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Με αφορμή το κείμενο της σελ. 17, τα παιδιά συζητούν για τα τηλεσκόπια και για τη χρησιμότητά τους. Στη συνέχεια βρίσκουν στο κείμενο που ακολουθεί τα ουδέτερα ουσιαστικά σε -ος, τα υπογραμμίζουν και συμπληρώνουν τον πίνακα που ακολουθεί. Τέτοιου είδους ασκήσεις πρέπει να γίνονται συχνά. Για παράδειγμα, μπορεί ο δάσκαλος να ζητήσει από τα παιδιά να υπογραμμίσουν τα ουδέτερα ουσιαστικά σε -ος σ' ένα άρθρο εφημερίδας ή περιοδικού.
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Στο κείμενο της σελ. 18 τα παιδιά καλούνται να υπογραμμίσουν τα παραθετικά. Η άσκηση αυτή είναι επαναληπτική, οπότε αναμένεται να μη δυσκολευτούν.
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Με αφορμή το κείμενο της σελ. 18, ο δάσκαλος παροτρύνει τα παιδιά ν' αναζητήσουν στη βιβλιοθήκη του σχολείου πληροφορίες για τον πλανήτη Δία. Ακολουθεί συζήτηση γι' αυτό τον πλανήτη (*πώς είναι, πόσο μακριά βρίσκεται από τη Γη κτλ.*).
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Το κείμενο της σελ. 20 προσφέρεται για να γίνει μια καλή συζήτηση με τα παιδιά γύρω από τους αστερισμούς. Ο δάσκαλος αρχικά ρωτά τα παιδιά αν ξέρουν κάποιους αστερισμούς και κατόπιν ακολουθεί συζήτηση για τους κυριότερους από αυτούς.
- Βαθμός δυσκολίας: 3 Τα παιδιά διαβάζουν προσεκτικά το κείμενο για τους πυραύλους (σελ. 21) και σχολιάζουν το περιεχόμενό του. Στη συνέχεια προσπαθούν να βάλουν σε σωστή σειρά τις λέξεις έτσι ώστε να βγαίνει νόημα. Σκοπός της άσκησης είναι να ασκηθούν τα παιδιά να βάζουν σε σωστή σειρά τους όρους μιας πρότασης. Ο δάσκαλος καλό είναι να δίνει συχνά στα παιδιά τέτοιες ασκήσεις.
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Στη σελ. 22 δίνονται πληροφορίες για τους μεγάλους αστρονόμους Κοπέρνικο και Γαλιλαίο. Φυσικά, τα παιδιά, σε συνεργασία με τον δάσκαλο τους, μπορούν να αναζητήσουν περισσότερες πληροφορίες γι' αυτούς, αλλά και γι' άλλους μεγάλους αστρονόμους, στη βιβλιοθήκη του σχολείου.
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Η ακροστιχίδα της σελ. 23 είναι μια ευχάριστη άσκηση για τα παιδιά. Καλούνται να βρουν τις λέξεις προκειμένου να συμπληρωθεί σωστά η ακροστιχίδα.
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Στο κρυπτόλεξο της σελ. 24 τα παιδιά καλούνται να βρουν τους 9 πλανήτες του ηλιακού μας συστήματος. Η συγκεκριμένη άσκηση είναι ευχάριστη και δεν παρουσιάζει δυσκολία.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

το σύμπαν (ουσ.)	<i>Το σύμπαν περιέχει δισεκατομμύρια άστρα.</i>
ο γαλαξίας (ουσ.)	<i>Ο Γαλαξίας μας αποτελείται από όλα τα άστρα που βλέπουμε τη νύχτα στον ουρανό.</i>
ο πλανήτης (ουσ.)	<i>Το ηλιακό μας σύστημα αποτελείται από 9 πλανήτες.</i>
ο αστρονόμος (ουσ.)	<i>Οι αστρονόμοι μελετούν τα άστρα.</i>
η φωτεινότητα (ουσ.)	<i>η φωτεινότητα του ήλιου</i>
ο δορυφόρος (ουσ.)	<i>Η Σελήνη είναι δορυφόρος της Γης.</i>
ο κομήτης (ουσ.)	<i>Ο κομήτης είναι ένα ουράνιο σώμα που κινείται γύρω από τον Ήλιο και φαίνεται σαν φωτεινό αστέρι με ουρά.</i>
ο κρατήρας (ουσ.)	<i>ο κρατήρας του ηφαιστείου</i>
ο μετεωρίτης (ουσ.)	<i>Η επιφάνεια της Σελήνης είναι γεμάτη κρατήρες, κι αυτό οφείλεται στην πτώση μετεωριτών.</i>
ο αστροναύτης (ουσ.)	<i>Οι αστροναύτες θα επισκεφτούν και πάλι τη Σελήνη.</i>
το διαστημόπλοιο (ουσ.)	<i>Το διαστημόπλοιο μετέφερε τους αστροναύτες στη Σελήνη.</i>
εκτοξεύω, εκτόξευσα, θα εκτοξεύσω (ρ.)	<i>Οι Αμερικανοί εκτόξευσαν το διαστημόπλοιο Απόλλων 11.</i>
η τροχιά (ουσ.)	<i>Το διαστημόπλοιο μπήκε σε τροχιά γύρω απ' τη Σελήνη.</i>
η έκλειψη (ουσ.)	<i>η έκλειψη του Ήλιου, η έκλειψη της Σελήνης</i>
ουράνιος, -α, -ο (επίθ.)	<i>ουράνιο σώμα</i>
αυτόφωτος, -η, -ο (επίθ.)	<i>Ο Ήλιος είναι αυτόφωτο σώμα.</i>
ετερόφωτος, -η, -ο (επίθ.)	<i>Η Σελήνη είναι ετερόφωτο σώμα.</i>
η υδρόγειος (ουσ.)	<i>η υδρόγειος σφαίρα</i>
υπεριώδης, -ης, -ες (επίθ.)	<i>οι υπεριώδεις ακτίνες του ήλιου είναι βλαβερές.</i>
υπερσύγχρονος, -η, -ο (επίθ.)	<i>το υπερσύγχρονο διαστημόπλοιο</i>
το τηλεσκόπιο (ουσ.)	<i>Τα τηλεσκόπια μάς δίνουν τη δυνατότητα να δούμε πιο καθαρά τα μακρινά άστρα.</i>
ο αστερισμός (ουσ.)	<i>Η Μεγάλη και η Μικρή Άρκτος είναι αστερισμοί.</i>
ο πύραυλος (ουσ.)	<i>Οι πύραυλοι τρέχουν με μεγάλη ταχύτητα.</i>

Τίτλος ενότητας: Ανακαλύψεις – Εφευρέσεις

Διάρκεια διδασκαλίας:

Περίπου 3 εβδομάδες.

Κεντρικό κείμενο:

Κείμενο με τίτλο *Τι είναι μια εφεύρεση;* (σελ. 26). Ο δάσκαλος διαβάζει μια δυο φορές το κείμενο στα παιδιά και στη συνέχεια τα προτρέπει να το διαβάσουν και μόνοι τους. Στη συνέχεια ζητά να του/της πουν με λίγα λόγια το νόημά του. Τα παιδιά απαντούν στις ερωτήσεις που ακολουθούν (σελ. 27). Οι απαντήσεις των τριών πρώτων ερωτήσεων βρίσκονται εύκολα μέσα από το κείμενο. Στην τέταρτη και πέμπτη ερώτηση τα παιδιά θα εκφραστούν όπως θέλουν. Ο δάσκαλος θα τα παροτρύνει όλα να γράψουν κάτι.

Συμπληρωματικό υλικό:

Ο δάσκαλος αναζητά με τα παιδιά στη βιβλιοθήκη του σχολείου πληροφοριακό υλικό για μεγάλες ανακαλύψεις και εφευρέσεις του ανθρώπου. Ο δάσκαλος μπορεί να χρησιμοποιήσει το τετράδιο *Ένα μήνυμα σου στέλνω* (σελ. 16-19, 30-43, 50-53 / Δράση 3 – Εκπαιδευτικό υλικό). Φυσικά, μπορεί να φέρει στην τάξη και οτιδήποτε σχετίζεται με τη συγκεκριμένη ενότητα. Το υλικό (άρθρα, φωτογραφίες από βιβλία και περιοδικά κτλ.) καρφιτσώνεται στον πίνακα ανακοινώσεων της τάξης και σχολιάζεται από τα παιδιά.

Γραμματικά φαινόμενα της ενότητας:

α) *Αναφορικές προτάσεις (αναγνώριση)* · β) *ειδικές προτάσεις (σε θέση αντικειμένου)* · γ) *συντελεσμένος μέλλοντας (αναγνώριση)*.

Δραστηριότητες:

- Βαθμός δυσκολίας: 1 Στη σελ. 28 τα παιδιά διαβάζουν το κείμενο και στη συνέχεια καλούνται να αναλύσουν σύνθετες λέξεις σε απλές και να φτιάξουν σύνθετες λέξεις από απλές. Η άσκηση αυτή δεν παρουσιάζει δυσκολία.
- Βαθμός δυσκολίας: 2 Με αφορμή το κείμενο της σελ. 29, ο δάσκαλος συζητάει με τα παιδιά για τη θέρμανση και για το πώς ο άνθρωπος εφηύρε τις θερμαντικές συσκευές. Ο δάσκαλος ρωτάει τα παιδιά ποιες θερμαντικές συσκευές γνωρίζουν (*ζυλόσομπα, σόμπα υγραερίου, καλοριφέρ* κτλ.) και ακολουθεί συζήτηση για τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα της καθεμιάς. Στην άσκηση που ακολουθεί τα παιδιά βρίσκουν και υπογραμμίζουν τα ουσιαστικά που είναι σε γενική πτώση, καθώς και τα επίθετα που τα συνοδεύουν.
- Βαθμός δυσκολίας: 2 Στη σελ. 30 τα παιδιά διαβάζουν πώς ανακαλύφθηκε το χαρτί και ακολουθεί συζήτηση για το πώς βοήθησε η ανακάλυψη αυτή την πρόοδο του ανθρώπου (*βιβλία, εφημερίδες, περιοδικά* κτλ.).

- Τα παιδιά αφήνονται να εκφραστούν ελεύθερα. Στη συνέχεια υπογραμμίζουν τις φράσεις που εισάγονται με το «πριν από» στο κείμενο και προσπαθούν να φτιάξουν τρεις δικές τους προτάσεις με το «πριν από».
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Εδώ, προτείνεται στον δάσκαλο να αξιοποιήσει το τετράδιο *Ένα μήνυμα σου στέλνω* (σελ. 16-19).
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Στο κείμενο της σελ. 31 τα παιδιά διαβάζουν για την ανακάλυψη της πυξίδας και συζητούν για τη χρησιμότητά της. Μάλιστα, εδώ τα παιδιά, με τη βοήθεια του δασκάλου, θα μπορούσαν να φτιάξουν μια δική τους πυξίδα μέσα στην τάξη. Στη συνέχεια καλούνται να υπογραμμίσουν τα ρήματα που βρίσκονται στον υπερσυντέλικο. Η συγκεκριμένη άσκηση είναι επαναληπτική και δεν παρουσιάζει δυσκολία.
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Εδώ, προτείνεται στον δάσκαλο να αξιοποιήσει το τετράδιο *Εδώ, εκεί κι αλλού* (σελ. 34-39).
- Βαθμός δυσκολίας: 2 Στη σελίδα 32 τα παιδιά διαβάζουν πληροφορίες για τις ατμομηχανές και στη συνέχεια καλούνται να σχολιάσουν αυτά που διάβασαν. Στην άσκηση που ακολουθεί τα παιδιά καλούνται να βρουν και να υπογραμμίσουν τις αναφορικές προτάσεις του κειμένου. Αν τα παιδιά δυσκολευτούν, ο δάσκαλος τα βοηθά λέγοντάς τους ότι οι αναφορικές προτάσεις εισάγονται με τον σύνδεσμο «που».

Παρατήρηση: Αναφορικές λέγονται οι δευτερεύουσες προτάσεις που εισάγονται με κάποια αναφορική αντωνυμία ή με κάποιο αναφορικό επίρρημα και αναφέρονται σε κάποιον όρο μιας άλλης πρότασης. Οι αναφορικές προτάσεις εισάγονται με τα αναφορικά επιρρήματα **όπου, που, όπως, πως, καθώς, όσο, σαν** ή τις αναφορικές αντωνυμίες **οποίος, -α, -ο, όσος, -η, -ο, που** (ή **όπου**), **ό,τι** ή **τι**.

- Βαθμός δυσκολίας: 3 Με αφορμή το κείμενο της σελ. 33, τα παιδιά συζητούν για το πώς πλένονταν οι άνθρωποι παλαιότερα και πώς σήμερα και ακολουθεί συζήτηση για τις ανέσεις που έχει ο σημερινός άνθρωπος σε σύγκριση με τον άνθρωπο που ζούσε τα αρχαία χρόνια. Τέλος, καλούνται να συμπληρώσουν στον πίνακα που ακολουθεί τους ρηματικούς τύπους που λείπουν (Ενεστώτας - Παρατατικός - Αόριστος). Επειδή αυτού του είδους οι ασκήσεις παρουσιάζουν δυσκολία, κρίνεται σκόπιμο ο δάσκαλος να δώσει αρκετά παραδείγματα στον πίνακα. Συνιστάται, επίσης, η άσκηση αυτή να γίνει πρώτα στον πίνακα. Τέτοιου είδους ασκήσεις πρέπει να δίνονται συχνά από τον δάσκαλο, προκειμένου τα παιδιά να ξεπεράσουν τις δυσκολίες τους.
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Στη σελ. 34 δίνονται πληροφορίες για το πώς ανακαλύφθηκε το αλεξικέραυνο. Τα παιδιά διαβάζουν το κείμενο, σχολιάζουν το περιεχόμενό του και συζητούν για τη χρησιμότητα του αλεξικέραυνου.

Βαθμός δυσκολίας: 2 Τα παιδιά διαβάζουν προσεκτικά το κείμενο της σελ. 35. Στη συνέχεια, ο δάσκαλος μπορεί να κάνει ερωτήσεις στα παιδιά, για να διαπιστώσει αν έχουν κατανοήσει το νόημα του κειμένου (π.χ. *Τι παρατήρησε ο Βόλτα; Τι πάθαινε ο βρεγμένος βάτραχος όταν ακουμπούσε πάνω σε μέταλλα;* κτλ.). Το κείμενο αυτό προσφέρεται για παραγωγή προφορικού λόγου και είναι μια καλή ευκαιρία για να εκφραστούν τα παιδιά. Τα παιδιά συζητούν για το πώς η ανακάλυψη αυτή άλλαξε τη ζωή του ανθρώπου. Ο δάσκαλος μπορεί να επεκτείνει τη συζήτηση και για άλλες ανακαλύψεις και εφευρέσεις που άλλαξαν τη ζωή του ανθρώπου τα τελευταία χρόνια (π.χ. *τηλεόραση, ραδιόφωνο, ψυγείο, πλυντήριο, ηλεκτρονικός υπολογιστής* κτλ.). Εδώ, ο δάσκαλος μπορεί να ζητήσει από τα παιδιά να βρουν στη βιβλιοθήκη του σχολείου σχετικό πληροφοριακό υλικό. Τέλος, τα παιδιά καλούνται να συμπληρώσουν στον πίνακα που ακολουθεί το αντικείμενο. Όμως, ο δάσκαλος θα πρέπει να επισημάνει στα παιδιά ότι θέση αντικειμένου εδώ έχει μια ολόκληρη πρόταση. Καλό θα ήταν ο δάσκαλος να δώσει μερικά παραδείγματα στον πίνακα.

Παρατήρηση: Ειδικές λέγονται οι δευτερεύουσες προτάσεις που εισάγονται με τους ειδικούς συνδέσμους και χρησιμεύουν για να *ειδικεύουν* το γενικό και αόριστο νόημα ενός ρήματος ή ενός ουσιαστικού ή ενός επιθέτου ή μιας περίφρασης. Οι ειδικές προτάσεις έχουν κυρίως θέση αντικειμένου ή υποκειμένου. Οι ειδικές προτάσεις εισάγονται με τους συνδέσμους **ότι, πως, που**.

Βαθμός δυσκολίας: 2 Στη σελ. 36 τα παιδιά θα διαβάσουν το κείμενο για τα αυτοκίνητα. Θα ακολουθήσει συζήτηση για τη χρησιμότητα του αυτοκινήτου σήμερα. Τα παιδιά αφήνονται να εκφραστούν ελεύθερα. Η συζήτηση θα μπορούσε να επεκταθεί και για τα αυτοκίνητα του μέλλοντος (*ηλεκτρικά αυτοκίνητα*). Η άσκηση που ακολουθεί είναι επαναληπτική. Ζητά μετατροπή της ενεργητικής σύνταξης σε παθητική, και το αντίστροφο.

Βαθμός δυσκολίας: 1 Εδώ, προτείνεται στον/στη δάσκαλο/-α να αξιοποιήσει το τετράδιο *Ένα μήνυμα σου στέλνω* (σελ. 34-35).

Βαθμός δυσκολίας: 2 Στη σελ. 37 τα παιδιά, αφού διαβάσουν το κείμενο, σχολιάζουν το περιεχόμενό του. Έχει ήδη γίνει λόγος για τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές στο δεύτερο βιβλίο *Ταξίδια... με λόγια* (ενότητα: *Τεχνολογία και επικοινωνία*), οπότε αναμένεται τα παιδιά να έχουν να πουν αρκετά πράγματα. Στην άσκηση που ακολουθεί καλούνται να μετατρέψουν μία πρόταση του κειμένου από παθητική σε ενεργητική σύνταξη. Επειδή η άσκηση παρουσιάζει κάποια δυσκολία, καλό θα ήταν να γίνει πρώτα προφορικά.

Βαθμός δυσκολίας: 1 Η φωτογραφία της σελ. 38 παρουσιάζει μια κινηματογραφική αίθουσα. Ο δάσκαλος ρωτάει τα παιδιά αν έχουν πάει ποτέ σε

κινηματογράφο και στη συνέχεια συζητά μαζί τους για τον κινηματογράφο (πώς είναι η αίθουσα προβολής, πού προβάλλεται η ταινία, πώς νιώθεις όταν βρίσκεσαι σε μια κινηματογραφική αίθουσα κτλ.) Προσπαθεί να προκαλέσει το ενδιαφέρον των παιδιών για συζήτηση (όλα τα παιδιά ξέρουν –ακόμα κι αν δεν έχουν πάει ποτέ– πώς είναι περίπου μια κινηματογραφική αίθουσα. Επίσης, ο δάσκαλος μπορεί να ζητήσει από τα παιδιά να φέρουν φωτογραφίες των αγαπημένων τους ηθοποιών από περιοδικά, καθώς και σελίδες εφημερίδων για τις ταινίες που προβάλλονται, ας πούμε, στην πόλη της Ξάνθης ή της Κομοτηνής. Στη συνέχεια, τα παιδιά διαβάζουν το κείμενο που ακολουθεί, το οποίο αναφέρεται στην εφεύρεση του κινηματογράφου. Εδώ τα παιδιά, με τη βοήθεια του δασκάλου, μπορούν ν' αναζητήσουν επιπλέον πληροφορίες στη βιβλιοθήκη του σχολείου.

Βαθμός δυσκολίας: 2 Με αφορμή το κείμενο της σελ. 39, ο δάσκαλος συζητάει με τα παιδιά για το ενεργειακό πρόβλημα και προτείνονται τρόποι για την αντιμετώπισή του (ηλιακή ενέργεια, αιολική ενέργεια, πυρηνική ενέργεια κτλ.). Τα παιδιά, με τη βοήθεια του δασκάλου, επισημαίνουν τα πλεονεκτήματα της ηλιακής ενέργειας (ακίνδυνη, καθαρή κτλ.). Ο δάσκαλος θα μπορούσε να φέρει στην τάξη σχετικό πληροφοριακό υλικό (άρθρα εφημερίδων και περιοδικών).

Βαθμός δυσκολίας: 1 Στη σελ. 40 τα παιδιά θα διαβάσουν τα «παράξενα...» και θα σχολιάσουν το περιεχόμενό τους. Στη συνέχεια, τα παιδιά καλούνται να υπογραμμίσουν τα ρήματα του κειμένου που βρίσκονται στον παρακείμενο. Η συγκεκριμένη άσκηση είναι επαναληπτική και δεν παρουσιάζει δυσκολία.

Βαθμός δυσκολίας: 1 Στη σελ. 41, τα παιδιά, αφού διαβάσουν το κείμενο και σχολιάσουν το περιεχόμενό του, καλούνται να υπογραμμίσουν τα ρήματα που βρίσκονται στον μέλλοντα. Κι αυτή η άσκηση είναι επαναληπτική και αναμένεται τα παιδιά να μη δυσκολευτούν.

Βαθμός δυσκολίας: 2 Στο κείμενο της σελ. 42 τα παιδιά καλούνται να υπογραμμίσουν τα ρήματα που βρίσκονται στον συντελεσμένο μέλλοντα. Καλό θα ήταν ο δάσκαλος να δώσει μερικά δικά του παραδείγματα στον πίνακα.

Παρατήρηση: Τον συντελεσμένο μέλλοντα τον χρησιμοποιούμε όταν θέλουμε να πούμε ότι κάτι θα έχει γίνει στο μέλλον, θα είναι δηλαδή τελειωμένο, π.χ.: «Στις 10 θα έχουμε φτάσει στην Ξάνθη».

Βαθμός δυσκολίας: 2 Ο δάσκαλος ζητάει από τα παιδιά να διαβάσουν προσεκτικά το κείμενο της σελ. 43 και κατόπιν να βρουν και να υπογραμμίσουν τις αναφορικές προτάσεις του κειμένου (βλ. και άσκηση σελ. 32). Καλό θα ήταν η άσκηση να γίνει πρώτα προφορικά.

Βαθμός δυσκολίας: 1 Το κρυπτόλεξο της σελ. 44 είναι μια ευχάριστη άσκηση, στην οποία τα παιδιά καλούνται να βρουν 10 εφευρέσεις της σύγχρονης

εποχής. Η συγκεκριμένη άσκηση δεν παρουσιάζει δυσκολία και μπορεί να γίνει από όλους τους μαθητές.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

η εφεύρεση (ουσ.)	<i>Ο τροχός είναι μια σημαντική εφεύρεση του ανθρώπου.</i>
ο τροχός (ουσ.)	<i>Ο τροχός επινοήθηκε στη Μεσοποταμία πριν από 5.000 χρόνια.</i>
η θέρμανση (ουσ.)	<i>Μένω σ' ένα σπίτι που δεν έχει θέρμανση.</i>
η ανακάλυψη (ουσ.)	<i>Η φωτιά ήταν μια από τις σημαντικότερες ανακαλύψεις του ανθρώπου.</i>
το υγραέριο (ουσ.)	<i>φιάλη υγραερίου, σόμπα υγραερίου</i>
θερμαντικός, -ή, -ό (επίθ.)	<i>Η σόμπα υγραερίου είναι θερμαντική συσκευή.</i>
η πυξίδα (ουσ.)	<i>η πυξίδα του πλοίου, η πυξίδα του αεροπλάνου</i>
η ατμομηχανή (ουσ.)	<i>Ο Τζέιμς Βατ είναι ο εφευρέτης της ατμομηχανής.</i>
βιομηχανικός, -ή, -ό (επίθ.)	<i>βιομηχανική περιοχή, βιομηχανικό προϊόν</i>
ο σιδηρόδρομος (ουσ.)	<i>Θα πάω στην Ξάνθη με τον σιδηρόδρομο.</i>
η μπανιέρα (ουσ.)	<i>Κάνω μπάνιο στην μπανιέρα.</i>
το πείραμα (ουσ.)	<i>πειράματα φυσικής, πειράματα χημείας</i>
το αλεξικέραυνο (ουσ.)	<i>Το αλεξικέραυνο προστατεύει τον άνθρωπο από τους κεραυνούς.</i>
το μέταλλο (ουσ.)	<i>Ο σίδηρος και ο χαλκός είναι μέταλλα.</i>
ο ηλεκτρισμός (ουσ.)	<i>Ο ηλεκτρισμός είναι μια σημαντική ανακάλυψη του ανθρώπου.</i>
ο κινητήρας (ουσ.)	<i>ο κινητήρας του αυτοκινήτου</i>
κινηματογραφικός, -ή, -ό (επίθ.)	<i>κινηματογραφική αίθουσα</i>
ηλιακός, -ή, -ό (επίθ.)	<i>ηλιακή ενέργεια, ηλιακή ακτινοβολία</i>
η ενέργεια (ουσ.)	<i>ηλιακή ενέργεια, ηλεκτρική ενέργεια, πυρηνική ενέργεια</i>
ενεργειακός, -ή, -ό (επίθ.)	<i>Το πετρέλαιο σε λίγα χρόνια θα τελειώσει, και τότε θα αντιμετωπίσουμε σοβαρό ενεργειακό πρόβλημα.</i>

Τίτλος ενότητας: Ταξίδια στον κόσμο

Διάρκεια διδασκαλίας:

Περίπου 3 εβδομάδες.

Κεντρικό κείμενο:

Μαθητικό γραπτό με τίτλο *Ένα φανταστικό ταξίδι στον κόσμο*. Ο δάσκαλος διαβάζει μια δυο φορές το κείμενο στα παιδιά και στη συνέχεια τα προτρέπει να το διαβάσουν και μόνο τους. Στη συνέχεια ζητά από τα παιδιά να του/της πουν με λίγα λόγια το νόημα. Με τη βοήθεια του/της δασκάλου/-ας, τα παιδιά βρίσκουν στον παγκόσμιο χάρτη τα μέρη που αναφέρονται στο κείμενο. Ο δάσκαλος συζητά με τα παιδιά γι' αυτά τα μέρη (*για τα αξιοθέατα, για τους κατοίκους, για το κλίμα τους* κτλ.) και τους δείχνει σχετικό φωτογραφικό υλικό. Προσπαθεί να προκαλέσει το ενδιαφέρον των παιδιών για συζήτηση (σχεδόν όλα τα παιδιά έχουν δει κάποια από τα μέρη που αναφέρονται στο κείμενο στην τηλεόραση ή έχουν δει φωτογραφίες σε εφημερίδες και περιοδικά, οπότε κάτι θα έχουν να πουν). Ο δάσκαλος ζητά από τα παιδιά να του/της πουν ό,τι γνωρίζουν γι' αυτά τα μέρη. Με τη σειρά του, δίνει επιπλέον πληροφορίες στα παιδιά. Στη συνέχεια, τα παιδιά απαντούν στις ερωτήσεις που ακολουθούν (σελ. 47). Στην τελευταία ερώτηση τα παιδιά αφήνονται να εκφραστούν ελεύθερα. Ο δάσκαλος παροτρύνει τα παιδιά να γράψουν ό,τι θέλουν και κατόπιν τους ζητά να διαβάσουν αυτά που έγραψαν σε όλη την τάξη.

Συμπληρωματικό υλικό:

Ο δάσκαλος αναζητάει με τα παιδιά στη βιβλιοθήκη του σχολείου πληροφοριακό υλικό σχετικά με ηπείρους και χώρες του κόσμου. Ο δάσκαλος μπορεί να αξιοποιήσει τις ενότητες 4, 5, 6 και 7 (σελ. 18-33) του τετραδίου *Οι εμπορικοί δρόμοι* (Δράση 3 – Εκπαιδευτικό υλικό). Φυσικά, καλό θα ήταν να φέρει και ο ίδιος/-α στην τάξη και οτιδήποτε σχετίζεται με τη συγκεκριμένη ενότητα (φωτογραφίες, βιβλία με εικονογράφηση, χάρτες, τουριστικούς οδηγούς κτλ.). Τα παιδιά παρατηρούν το υλικό και το σχολιάζουν. (Αν το σχολείο διαθέτει βίντεο, καλό θα ήταν να δουν και κάποια ντοκιμαντέρ από διάφορες χώρες.)

Γραμματικά φαινόμενα της ενότητας:

α) *Αιτιολογικές προτάσεις (αναγνώριση)* β) *υποθετικές προτάσεις (αναγνώριση)* γ) *εθνικά ονόματα (παραγωγή από ονόματα χωρών και ηπείρων)* δ) *θα + οριστική παρατατικού (αναγνώριση)*.

Δραστηριότητες:

Βαθμός δυσκολίας: 1 Στις σελίδες που ακολουθούν (σελ. 48, 49, 50, 51, 52) τα παιδιά θα παρατηρήσουν τις εικόνες και θα τις σχολιάσουν. Με τη βοήθεια του δασκάλου, τα παιδιά βρίσκουν στον παγκόσμιο χάρτη τα μέρη που αναφέρονται. Επίσης, αναζητούν στη βιβλιοθήκη του σχολείου επιπλέον πληροφοριακό υλικό γι' αυτά τα μέρη (πληροφορίες από βιβλία γεωγραφίας, φωτογραφίες κτλ.).

- Βαθμός δυσκολίας: 1 Στη σελ. 53 ζητείται από τα παιδιά να γράψουν με λίγα λόγια ποιο μέρος θα επιθυμούσαν να επισκεφτούν και γιατί. Ο δάσκαλος παροτρύνει τα παιδιά να γράψουν ελεύθερα ό,τι θέλουν και κατόπιν τους ζητά να διαβάσουν αυτά που έγραψαν σε όλη την τάξη.
- Βαθμός δυσκολίας: 3 Στη σελ. 54 τα παιδιά, αφού διαβάσουν το εικονόλεξο, συζητούν για τις μεγάλες εξερευνήσεις. Αναζητούν πληροφοριακό υλικό στη βιβλιοθήκη του σχολείου. Στη συνέχεια καλούνται να γράψουν στον πίνακα που ακολουθεί τη γενική ενικού και την ονομαστική και γενική του πληθυντικού των υπογραμμισμένων ουσιαστικών. Τέτοιου είδους ασκήσεις καλό θα ήταν να δίνει συχνά ο δάσκαλος (σε συνδυασμό όμως πάντα με κείμενο).
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Εδώ, προτείνεται στον/στη δάσκαλο/-α να αξιοποιήσει το τετράδιο *Οι εμπορικοί δρόμοι* (σελ. 18-33).
- Βαθμός δυσκολίας: 3 Στη σελ. 55 τα παιδιά διαβάζουν το κείμενο και σχολιάζουν το περιεχόμενό του. Στην πρώτη άσκηση ζητείται από τα παιδιά να υπογραμμίσουν τους ρηματικούς τύπους που έχουν μπροστά το «θα». Ο δάσκαλος θα εξηγήσει στα παιδιά ότι αυτοί οι ρηματικοί τύποι δε δηλώνουν κάτι που θα γίνει στο μέλλον. Στη δεύτερη άσκηση καλούνται να βρουν και να υπογραμμίσουν τις αιτιολογικές και υποθετικές προτάσεις του κειμένου.

Παρατήρηση: Το μόριο «θα» + οριστική (ενεστώτα ή παρατατικού ή αορίστου ή υπερσυντέλικου) **δε δηλώνει μέλλοντα.**

θα + ενεστώτας οριστικής: Όλ' αυτά που σου λέω θα σου φαίνονται παράξενα. (σημαίνει: *Ίσως σου φαίνονται παράξενα.*)

θα + παρατατικός: Πήγαμε με το αυτοκίνητο, γιατί με τα πόδια δε θα προλαβαίναμε τις δουλειές μας. (σημαίνει: *Δεν ήταν δυνατό να προλάβουμε.*)

θα + αόριστος οριστικής: Θα κουράστηκε πολύ το παιδί, γιατί διάβαζε οληνύχτα. (σημαίνει: *Μάλλον θα κουράστηκε πολύ το παιδί...*)

θα + υπερσυντέλικος: Θα σου είχα γράψει, αν έπαιρνα γρήγορα το γράμμα σου. (σημαίνει *μια πράξη που θα είχε γίνει στο παρελθόν, αλλά δεν έγινε.*)

Αιτιολογικές λέγονται οι δευτερεύουσες προτάσεις που εισάγονται με κάποιον αιτιολογικό σύνδεσμο και φανερώνουν την *αιτία* για την οποία γίνεται αυτό που δηλώνει η πρόταση που προσδιορίζεται.

Οι αιτιολογικές προτάσεις εισάγονται με τους συνδέσμους **γιατί, διότι, επειδή** και **που**. Εκτός όμως από αυτούς χρησιμοποιούνται ως αιτιολογικοί σύνδεσμοι το **αφού, μια και, μια που, καθώς, σαν... που, σαν... να, σαν... πως, για να, ότι, εφόσον, καθόσον**.

Υποθετικές λέγονται οι δευτερεύουσες προτάσεις που εισάγονται με κάποιον υποθετικό σύνδεσμο και περιέχουν μια *υπόθεση*, δηλαδή έναν όρο που πρέπει να ισχύει για να γίνει αυτό που δηλώνει η πρόταση που προσδιορίζεται. Οι υποθετικές προτάσεις εισάγονται με τους συνδέσμους **εάν, αν, σαν, άμα, να**.

- Βαθμός δυσκολίας: 1 Στην άσκηση της σελ. 56 τα παιδιά καλούνται να υπογραμμίσουν τα κύρια ονόματα. Ο δάσκαλος επισημαίνει στα παιδιά ότι στα κύρια ονόματα το πρώτο γράμμα γράφεται πάντοτε με κεφαλαία.
- Βαθμός δυσκολίας: 2 Στη σελ. 57 δίνονται πληροφορίες για τα έθιμα της Ιαπωνίας. Τα παιδιά διαβάζουν το κείμενο, σχολιάζουν το περιεχόμενό του και συζητούν για τα έθιμα και τις συνήθειες των Ιαπώνων. Ο δάσκαλος ζητά από τα παιδιά να βρουν ομοιότητες και διαφορές με τα δικά τους έθιμα. (Για παράδειγμα, και οι μουσουλμάνοι βγάζουν τα παπούτσια τους όταν μπαίνουν σ' ένα σπίτι.) Στην άσκηση που ακολουθεί τα παιδιά καλούνται να γράψουν τη γενική του ενικού και την ονομαστική του πληθυντικού των ανισοσύλλαβων ουσιαστικών του κειμένου. Καλό θα ήταν η άσκηση να γίνει και στον πίνακα. Τέτοιου είδους ασκήσεις πρέπει να δίνει συχνά ο δάσκαλος στα παιδιά, προκειμένου να ξεπεράσουν τις δυσκολίες τους.
- Βαθμός δυσκολίας: 3 Στη σελ. 58 ζητείται από τα παιδιά να γράψουν τα εθνικά ονόματα που παράγονται από ονόματα χωρών και ηπείρων. Συνιστάται η άσκηση να γίνει πρώτα προφορικά και να δοθούν αρκετά παραδείγματα από τον/τη δάσκαλο/-α.
- Βαθμός δυσκολίας: 2 Στη σελ. 59 τα παιδιά, αφού διαβάσουν προσεκτικά το κείμενο, καλούνται να βρουν και να υπογραμμίσουν τις χρονικές και υποθετικές προτάσεις. Η άσκηση αυτή είναι επαναληπτική. Στη συνέχεια πρέπει να συμπληρώσουν το γράμμα που λείπει στους ρηματικούς τύπους που βρίσκονται στον αόριστο της οριστικής. Στόχος της άσκησης είναι η ορθογραφική διάκριση του αορίστου της οριστικής της ενεργητικής φωνής ρημάτων της α' και β' συζυγίας (κόστισε / ξεκίνησε). Θα χρειαστεί ο δάσκαλος να δώσει και δικά του παραδείγματα στον πίνακα.
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Στην άσκηση της σελ. 60 τα παιδιά θα πρέπει να βάλουν τους τόνους στο κείμενο. Καλό είναι ο δάσκαλος να δίνει συχνά στα παιδιά ασκήσεις τονισμού.
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Στη σελ. 61 τα παιδιά θα διαβάσουν τα «παράξενα...» και θα σχολιάσουν το περιεχόμενό τους.
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Στη σελ. 62 τα παιδιά θα διαβάσουν το κείμενο με τίτλο *Παράξενα πιρούνια* και θα ακολουθήσει συζήτηση για τον τρόπο που τρώνε οι Κινέζοι και οι Ιάπωνες (ξυλάκια) σε σχέση με τους Ευρωπαίους και τους Αμερικανούς (πιρούνια).
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Το κείμενο της σελ 63 είναι πληροφοριακό. Τα παιδιά καλό θα ήταν, με τη βοήθεια του/της δασκάλου/-ας, ν' αναζητήσουν περισσότερες πληροφορίες για το Έβερεστ, την ψηλότερη κορυφή του κόσμου, στη βιβλιοθήκη του σχολείου.
- Βαθμός δυσκολίας: 1 Στην εικονογραφημένη ιστορία της σελ. 64 τα παιδιά πρέπει να βάλουν σε σωστή σειρά τις εικόνες. Η άσκηση είναι ευχάριστη και δεν παρουσιάζει δυσκολία. Ο δάσκαλος μπορεί να δίνει στα παιδιά δικές του εικονογραφημένες ιστορίες, όπου θα έχει ανακατέψει τις εικόνες και τα παιδιά θα καλούνται να τις βάλουν σε σωστή σειρά.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

η ήπειρος (ουσ.) πολικός, -ή, -ό (επίθ.) η ζούγκλα (ουσ.)	η αφρικανική ήπειρος , η ασιατική ήπειρος πολικές περιοχές, πολικό κρύο Ξεκίνησαν για κυνήγι άγριων ζώων στη ζούγκλα .
ο ορειβάτης (ουσ.)	Οι ορειβάτες ανέβηκαν στην κορυφή του βουνού.
ο ουρανοξύστης (ουσ.)	Στη Νέα Υόρκη θα δεις μεγάλους ουρανοξύστες .
ευρωπαϊκός, -ή, -ό (επίθ.)	Το Λονδίνο, η Ρώμη, το Παρίσι είναι ευρωπαϊκές πρωτεύουσες.
ο πληθυσμός (ουσ.)	Ο Άγιος Μαυρίκιος έχει πληθυσμό 1.200.000 κατοίκους.
ο εξερευνητής (ουσ.)	Ο Χριστόφορος Κολόμβος ήταν μεγάλος εξερευνητής .
η εξερεύνηση (ουσ.) πλουτίζω, πλούτισα, θα πλουτίσω (ρ.)	η εξερεύνηση της Αφρικής Με το διάβασμα πλουτίζω τις γνώσεις μου.
ριψοκίνδυνος, -η, -ο (επίθ.)	Οι εξερευνητές είναι ριψοκίνδυνοι άνθρωποι.
σφαιρικός, -ή, -ό (επίθ.) αποβιβάζομαι, αποβιβάστηκα, θα αποβιβαστώ (ρ.)	Η Γη έχει σχήμα σφαιρικό . Οι τουρίστες που ήταν στο πλοίο αποβιβάστηκαν στην Κρήτη.
ο περιηγητής (ουσ.)	Ο Μάρκο Πόλο ήταν ο πιο διάσημος Ευρωπαίος περιηγητής .
το έθιμο (ουσ.) η εμπειρία (ουσ.)	παλιό έθιμο , τα έθιμα του γάμου Αυτό το ταξίδι ήταν μια αξέχαστη εμπειρία για μένα και τους φίλους μου.
εναέριος, -α, -ο (επίθ.)	Το αεροπλάνο πετούσε πάνω από τον εναέριο χώρο της Ελλάδας.
η έρημος (ουσ.)	Η Σαχάρα είναι η μεγαλύτερη έρημος στον κόσμο.
η αναρρίχηση (ουσ.)	Οι αναρριχήσεις στο όρος Έβερεστ ξεκίνησαν το 1920.





**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΤΗΣ ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΙΚΗΣ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΑΣ
ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ**

ΣΥΓΓΡΑΦΗ ΟΔΗΓΙΩΝ: Γ. ΓΑΛΑΝΟΠΟΥΛΟΣ
Β. ΚΟΥΤΣΟΥΡΗ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Α. ΙΟΡΔΑΝΙΔΟΥ
Σ. ΜΟΣΧΟΝΑΣ

ΕΠΙΚΑΙΡΟΠΟΙΗΣΗ ΟΔΗΓΙΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ Α. ΙΟΡΔΑΝΙΔΟΥ

ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ Ι. ΓΑΛΑΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΓΡΑΦΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ Κ. ΑΥΓΟΥΣΤΑΚΗ